STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03721

MOTIVEN

Sholem Asch

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מאָטקע גנבֿ

פֿון

שלום אַש.

פֿערלאַג ב. שימין, וואַרשוי.

1910.

Типографія „Гацефира“ Налевки 40

אינהאלט.

		זייטע
1)	דריי בעלי־בתים	5
2)	אין דארף	16
3)	די שטומע	21
4)	א גע־גט פאר פאלק	28
5)	קראקוי	32
6)	ביים ברעג פון דער ווייכסעל	40
7)	א בערגעל ערד	45
8)	א בית המדרש׳ל	49
9)	תשעה באב	54
10)	ביי א פרעמדען טייך	60
11)	א משורר׳ל	66
12)	די ערשטע סדר־נאכט	69
13)	א שמועס	77
14)	אונזער חברה׳לע	82
15)	חול־המועד	86
16)	שמחת תורה אין דער קצבי׳שער חברה	91
17)	א זווג	98
18)	דער גובערנאטאר קומט	102
19)	צוויי אלעען	108
20)	הקפות	116
21)	באנקראט	121
22)	דער ליגנער	130
23)	א פערשטעלטער חתן	138
24)	א יודישער נגיד	146
25)	די מאמע מיט דער טאכטער	155

דריי בעלי־בתים.

פריה=מאָרגען. דאָס געסעל האָט זיך געבאָדען אין דער זון.

די לאָדען פון די הייזער האָבען זיך איינציגוויז אָנגעהויבען אויפצועפענען. דאָ און דאָרט האָט אָבגעקלונגען אין געסעל דאָס עכאָ פון זייערע אויפגעפראַלטע זייטלעך, וואָס האָבען זיך הויך אָן די ווענד אָנגעשלאָגען. זיי האָט אָבגעענטפערט דאָס גערויש פון דעם מילכיקער׳ס ווענעלע, וואָס איז אַרויסגעפאָהרען פון זאַמדיגען וועג אויף דעם פריש־געברוקעוועטען געסעל. דער מילכיקער, דאָס פערדעל און דער וואָגען מיט די קאַנען זענען געוועזען פער־הויכט אין אַ בלאָען טוי, ווי פריה=מאָרגענדיגע פלוימען, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי פיהרען מיט זיך אין שטעדטעל אַריין דעם סוד פון די פעלדער און פון דער ערשט=אַוועק־געגאַנגענער נאַכט, וואָס זיי האָבען זי נאָך געמוזט אויפ׳ן וועג בעגעגענען...

די אַרויסגעבויגענע קעפ, בערד און ..אות פון די אויפגע־עפענטע לופטשיקעס, האָבען קוקענדיג אויפ׳ן שטאָדט=זייגער — ווי שפעט איז עס? — בעגעגענט די זון, און אַ פרעהליכער שטראַהל פון האָפנונג האָט די אָרימע, ווינטערדיגע בריסט ערפילט. דאָרט, וואו מען האָט זיך פאַרשפעטיגט מיט די לאָדען אויפעפענען, איז זי אַליין אַריינגעדרונגען דורך די לעכער, וואָס זענען געוועזען אויס־געשניטען אין די לאָדען אין די געשטאַלטען פון הערצלעך, קעז־לעך און האַלבע לבנות, און זי האָט געזוכט די שלאָפעדיגע אונ־טער די ווינטער=דעקען, אין וועלכע עס זענען געוועזען אָנגעפיהלט פעדער׳ן פאַר קינדער׳ס און קינד׳ס=קינדער׳ס אויסשטייער...

אומגעריכט און אָהן אַ חשבון ווי אַ קינד האָט די זון איהרע שטראַהלען פערשפרייט, נישט קוקענדיג אויף וואָס און ווען זיי פאַלען. די שטראַהלען זענען אַריינגעדרונגען אין בעהאַלטענע, פערשפאַרטע לעכער און רינשטאָקען, צולאָזען דעם רעשט פער־שוואַרצטען אייז; עס האָבען זיך אויפגעעפענט די פערבאָרגענע

מיסט=קאַסטענס, וואָס דער פראָסט האָט זייער חרפּה צוגעדעקט, און דאָס שטעדטעל האָט זיך געבאָדען אין זון און אין בלאָטע...

איבער דעם געסעל האָט זיך איבערגעצויגען אַ יונגער הימעל, ווייט, רייך, העלער און ברייטער פון מיר; אָבגעריסענע, פליסענדיגע וואָלקענדלעך האָבען זיך געבאָדען אין זיין טיעפּעניש, געוועבט זיך פון איהם און פערלאָרען זיך אין איהם, און אַזוי זיך אינאיינעם צוזאַמענגעגאָסען, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז די הימלען זענען צוזאַמענגעוועבט פון ציטערדיגע, צערטליכע מוזיק=טענער, וואָס זענען פערגליווערט געוואָרען אין דורכזיכטיגע רויך=וואָלקענדלעך. די לופט, ווי זי וואָלט זיך בעפרייט פון שווערען בליי, איז געוואָרען אַזוי קלאָר און דורכזיכטיג, אַז מען האָט געהערט און געזעהן די לייכטסטע, דינסטע וואָלקענדלעך רויך, וואָס זענען אַרויסגעגאַנגען פון די ביימער=וואָרצלען, שטעהענדיג אין געסעל פאַר די הייזלעך. די שוואַרצע צווייגען פון די ביימער, וואָס האָבען דאָ און דאָרט אין געסעל אַריינגעקוקט פון איבער די ווייס=אָבגעקאַלכטע פּלויטען, האָבען געציטערט אין אַויר פאַר פרישקייט. די ערד אַרום דעם שטעדטעל האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך דעם ווייסען, ווינטערדיגען דעק, און אַזוי שוואַרץ און אַזוי יונג, האָט זי געוואַרט אויף עפּעס, ווי אַ חתן, וואָס וואַרט אויף די כּלה... דאָס אַלץ האָט אויסגעזעהן ווי אַ גרויסער פרייטאָג פון אַ גרויסען, גרויסען שבּת, אַ שבת פון פריהלינג. די וועלט איז געווען אַזוי פריש און אַזוי יונג, דאָס עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער אונבעוואוסטער „מע" פון דעם אונשולדיגען קאַלב, וואָס מרדכי קצב האָט געפיהרט אין שחט=הויז (דער איינציגער טעגליכער שטעדטילשער קרבּן), איז אַ בּרכה אויף דעם יונגען געבאָרענעם טאָג, וואָס קומט אויף דער וועלט...

דער ערשטער פון די בעלי=בתים, וואָס האָבען זיך אין געסעל געוויזען, איז געווען ר' נחום רויטהאָלץ.

עס איז קיין וואונדער נישט: ר' נחום רויטהאָלץ איז אַ יוד, וואָס ליעבט שעפּען „פרישע לופט"; און וויל מאַיאָווע לופט איז אַ מחיה צו דער ברוסט, טהוט זיך אַ יוד ווי ר' נחום אָן דאָס פערגניגען: אַביסעל דורכשפּאַצירען זיך אין געסעל אין דער=פריה,

נאָכ'ן טהײַ, צװישען „מה טובו״ און „קרבנות״. פאַר װאָס דען נישט? אַ גאַנץ געזונדע זאַך, און עס קאָסט קײן געלד נישט.

און נישט אַזױ מחמת דער ברוסט אַלײן נעהמט זיך אַ יוד צײַט צום שפּאַצירען אין געסעל (שװאַך איז ר' נחום פּונקט אַזױ אױפ'ן האַרץ, װי אױף די ברוסט, און די „לעבער״ איז אױך נישט אינגאַנצען אין אָרדנונג), נאָר העהױפּט דערפאַר, װאָס ר' נחום האָט בטבע ליעב „װיגאָדעס״. אַ יודעל איז עס אַ רונדיגס, אַ פולס, מיט אַ רױטען קאַרק און אַ פול בײַכעל, װאָס די קאַפּאָטע, דאַכט זיך, װאַקסט בײַ איהם מיט, װי בײַ אונזערע עלטערן פאַרצײַטען אין דער מדבר. אַ יוד, װאָס װײסט זײַן װערט, און װיל זיך נישט אַלײן „דוצען״. האָט ער צו זאָגען, למשל, אַז מען זאָל איהם דערלאַנגען אַ גלאָז טהײ, װעט ער נישט זאָגען פּשוט „מיר״, נאָר מען זאָל „איהם״ דערלאַנגען, בלשון נסתר. נחום איז זעהר ריהרעװדיג, האָט זיך אַ הנאה פון אַלץ װיסען, אַ סך הערען, נאָר רײדען — אַ מכּה! רעדט ער שױן אַמאָל מיט זײַן חסד, איז יעדעס װאָרט אָבגעװאױגען, אָבגעמאָסטען און געצעהלט: אַ װאָרט — אַ רענדעל. צום אָנבײַסען גיט ער זיך אַ זעץ אַנידער בײַם טיש און שנײַדט זיך די שטיקלעך ברױט פון לעבעל, בעשמירט מיט פּוטער, דין, גאָר דינינטשקע; אַז עס זאָל נאָר האָבען דעם טעם פון פּוטער. אַזױ פײַנינט ער דאָס פינגערהוט פּוטער, צוציהט עס אױף פופציג דינע פעדעמלעך, אַז עס זאָל איהם גענוגען פאַר דאָס גאַנצע ברױט. דערנאָך שנײַדט ער זיך די שטיקלעך כסדר אין מױל אַרײַן, רוהיג, נישט געאײַלט, און טרינקט זיך צו צום עסען אַ גאַנצען טשײַניק טהײ, דערװײַזענדיג דערבײַ דעם קונץ אױסצוקומען נאָר מיט אײן שטיקעל צוקער. ער האַפּט אַרונטער דאָס שטיקעל צוקער הינטער די צונג, אַז עס זאָל איהם נישט צוגעהן בשעת'ן עסען, און גיט דערמיט אָנצוהערען מיט יעדען זופּ, אַז צוקער, ברידער, איז דאָ... אַזױ עסט ער זיך רוהיג, אַ ביסען ברױט, אַ זופּ טהײ, נישט צולאָזענדיג זיך בײַם עסען קײן שום עגמת-נפש, אַז ער זאָל נישט האָבען חלילה בהנם אַרױסגעװאָרפען. נאָכ'ן אָנבײַסען לעהנט זיך ר' נחום צו אױף דער קאַנאַפּע אין עס-שטוב, נעהמט זיך צום שלאָף דעם „קו הישר״ און לײענט זיך די מעשיות צום שלאָף, ביז דער שלאָף װעבט זיך נישט איבער זײַנע אױגען. דענסטמאָל רוהט דאָס

הײליגע ספר אויף זײן ברוסט, און ר׳ נחום שלאָפט שוין רוהיג אײן. בשעת׳ן שלאָף טאָר זיך קײנער פון די קינדער נישט װײזען אויף די שװעל פון דער שטוב: דער טאַטע שלאָפט.

ער לעבט פון װײב׳ס געװעלבעל. נעחע די שװאַרצע (זײן װײב) איז אַ גאַנצען טאָג אין געװעלב. װינטער פריהרט זי און װאַרימט איהרע פערשטײנערטע פינגער, פון װעלכע די הויט איז אָבגעקראַכען פון הערינג און זאַלץ, אַרום אַ טאָפ גליהענדיגע קויהלען. ר׳ נחום געהט אַרײן נאָכ׳ן שלאָף פאַר מיטאָג אין גע־װעלב עצות געבען. און אַז ער איז אין גוטען הומאָר, טהוט ער דעם װײב דעם חסד, שפרײט אויס די הענד און גענעצט הויך אויפ׳ן קול. נעחע די שװאַרצע פרעהט זיך אין האַרצען, װאָס זי האָט אַזאַ אײדעלען מאַן. װאָרום נאָר אײדעלע מענשען שלאָפען פאַר מיטאָג און גענעצען נאָכ׳ן שלאָף...

שפאַצירענדיג בנעימות׳דיג איבער׳ן געסעל, נעהמט נחום זיך דאָס שנופטיכעל אַרױס און װיקעלט זיך דעם האַלז אַרום, אַז ער זאָל זיך חלילה נישט פערקיהלען. פלוצלונג דערהערט זיך אַ געשרײ אין געסעל. ר׳ נחום דערשרעקט זיך, נאָר באַלד דער־מאָהנט ער זיך, אַז דאָס שרײט „אויף די צעהן״ יאַדװיגע דעם „ציװילנעם סטראַזשניק׳ס״ װײב, װאָס דער מאַן שלאָגט זי אויס יעדען פריהמאָרגען. דאַן שפײט ער אויס דרײ מאָל, אַז דער שרעק זאָל איהם נישט שאָדען און געהט זיך װײטער, צעהלענדיג די טריט.

אין געסעל האָט זיך געװיזען דער צװײטער בעל־הבית פון שטעדטעל, גאָספּאָדין איװאַן איװאַנאָװיטש. אַמאָל איז ער געװען אַ סטראַזשניק אין װאַרשוי. אויף דער עלטער, אַז ער איז געקומען צו געלד, האָט ער די שטעל אַװעקגעװאָרפען, האָט חתונה גע־האַט מיט אַ דיקער פּױלישער יאַדװיגע און איז אַרױסגעפאָהרען אויף דער פּראָװינץ, געקױפט זיך אַ הײזעל און לעבט זיך בשלום ושלוה. מיט די בעלי־בתים לעבט ער גוט, אַ פאַן בראַט מיט יעדען. האָט ער עפּעס צו זאָגען, גיט ער באַלד אין טאַטען אַרײן. נאָר די בעלי־בתים האָבען זיך שוין צוגעװאָהנט דערצו – עס איז בײ איהם אַזאַ מין לשון. װײטער האָט ער אַ טבע יעדען אין דער־פריה אויסצושלאָגען דאָס װײב, אײן גאָט אַלײן װײסט פאַר װאָס

און פאַר ווען. די געוואַלדען זענען דאַן ביז אונטער'ן הימעל. נאָר עס ווייזט אויס, אַז זי האָט עס גערדאַרפט. וואָרום וואָס מעהר גאָספּאָדין איוואַן איוואַנאָוויטש האָט זי געשלאָגען, איז יאַדוויגע געוואָרען אַלץ דיקער. דאָס פּנים איהר'ס איז געוואָרען גלייך, ווי אַ געשוואָלענער, אָנגעבלאָזענער פּענכער, און וועלכען עס האָבען געטיקט צוויי אויגען, ווי צוויי פּערעלעך... קיין קינדער האָבען זיי נישט געהאַט, אָבער דערפאַר האָבען זיי געהאָדעוועט אַ שען רעשטעל קעץ, הינד, פויגעל און אַזאַ מין ווייסע מייז, וועלכע זיי האָבען געהאַלטען אין אַ שטייג. די ווייסע מייז האָבען שטאַרק דערעסען ר' נחומ'ן, זומער פאַר נאַכט, ווען ר' נחום וויל זיך אָנטהון תּענוג, זעצט זיך אַנידער פאַר דער טהיר און הייסט זיך אַרויסגעבען דאָס „קליין מיטאָג", וואָס טהוט דער גוי? נעהמט זיך דער גוי די ווייסע מייז אויף די קניע און זעצט זיך אויך פאַר דער טהיר, פונקט געגענאיבער ר' נחומ'ן (לְהַכְעִיס אַוַדאי) און ר' נחום מוז אויפהערען צו עסען. ער שפייט אויס און קרעכצט אָב: וואָס זאָל מען טהון, אַז מען איז אין גלות!...

איוואַן איוואַנאָוויטש האָט געוואָלט ווערען אויס שטראַזשניק און זיין גלייך מיט אַלע „ציווילנע", און ער איז שוין טאַקע געוואָרען אַזאַ „ציווילנע", אַז דערזעהענדיג פון דער־וויטען דעם שטאָדט־סטראַזשניק, האָט ער זיך אויך געהאַפּט פאַר'ן בעזעם און אָנגעהויבען אויסצוקעהרען דעם רינשטאָק מיט אַנדערע בעלי־בתים צוגלייך. ער האָט זיך אָבער קיינמאָל נישט געקאָנט בעפרייען פון די בלאָע הויזען מיט די רויטע קאַנטען. צי ער האָט זיי געהאַט נאָך פון די גוטע צייטען, צי אַ געשמאַק שוין איז געווען ביי איהם אַזעלכער, — איין גאָט ווייסט איהם. אויך די רעקלעך מיט די היטלעך זיינע זענען געווען געשניטען אויף אַזאַ מין שניט, אַז חאָטש זיי האָבען אויף זיך נישט געהאַט קיין שום בלעכעל, פונדעסטוועגען פלעגט יעדער „אָרענטליכער" מענש, וואָס פלעגט וועלען זיין אין „אָרדנונג", פיהלען צו זיי אַזאַ שוואַכקייט, אַז דערזעהענדיג זיי, פלעגט ער נישט קאָנען איינ־האַלטען דעם יצר־הרע, ער זאָל נישט פריהער, דאָס היטעל אַראָבנעמען און גריסען: „גוט מאָרגען, פּאַניע נאַטשעלניקו!"

יעדען טאָג אין איין צײַט איז דורכגעגאַנגען דורך דאָס געסעל דער אַלטער פּריִץ מיט זײַן הונד.

דעם אַלטען פּריִץ, וואָס וואוינט איינער אַלײַן אין דעם געל=געפֿאַרבטען הײַזעל מיט די שטענדיג פֿערמאַכטע לאָדען, אויפֿ'ן וועג קײַן קראָשענוויץ, האָט דאָס געסעל נישט געקענט. דער פּריִץ האָט זיך געהאַלטען פֿאַר זיך, מיט קיינעם האָט ער נישט געלעבט און איז תמיד געווען בעהאַלטען אין זיך. קיינער האָט נישט געוואוסט, פֿון וואַנען ער איז געקומען, און וואָס פֿאַר איינער דאָס איז. נאָר קודם כל איז עס אַ פּריִץ, האָבען איהם דערפֿאַר אַלע אַ לאַנגע צײַט געגריסט. ער אָבער האָט אויף די גריסען נישט אָבגעענטפֿערט. האָט מען איהם דערנאָך אויפֿגעהערט צו גריסען. צום סוף האָט זיך דאָס שטעדטיל צו איהם צוגעוועהנט: עפּעס דאָרט אַנ'אָבגעקומענער פּריִץ! און מען האָט איהם אָנגעהויבען צו בענוצען אָנשטאָט אַ זייגער, וואָרום ער האָט זיך אַזוי פּינקטליך, צו דער מינוט, יעדען טאָג געוויזען אין געסעל, אַז דאָס שטעדטיל האָט אָנגעהויבען צו צעהלען די שעה'ן לויט זײַן ווײַזען זיך: „אַ האַלב שעה פֿאַר'ן פּריִץ'ס אָנקומען"... הינטער די אויגען האָט מען געלאַכט פֿון איהם. אַ נאָמען האָט מען איהם געגעבען: „דער מלך אביון" און זײַן הײַזעל: דעם מלך אביונ'ס גיטער". נאָר טרעפֿענדיג זיך מיט איהם „סאַם נאַ סאַם", האָט דאָך אַ יוד (חאָטש ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אַז דער פּריִץ איז אָרים) נישט געקאָנט זיך אײַנהאַלטען, אַז ער זאָל נישט פֿאַר איהם דאָס היטעל אַראָבנעהמען און בויגען זיך: פֿאָרט דאָך עפּעס אַ פּריִץ. זײַן האַלז און געמבע, וואָס די וואָרצלען פֿון די האָר זענען פֿון פֿיעל גאָלען זיך אַזוי פֿערהאַרטעוועט געוואָרען אין זיי, אַז זיי האָבען דעם אײַנדרוק געמאַכט פֿון אָבגעבערענטע פֿעדער=וואָרצלען אויף אַ פֿעטער גאַנז, האָבען זיך תמיד געריבען אָן שטײַפֿען ווײַס געפּרעסטען קאָלנער, אַז עס איז געווען אַ גרוים רחמנות צו צוקוקען. דאָס נישט צוטרעטענקייט צו איהם האָט בעשאַפֿען וועגען איהם פֿערשידענע לעגענדען; מען האָט געזאָגט, אַז ער האָט צו טהון מיט די נישט=גוטע, וועלכע בעזוכען איהם יעדע נאַכט צוועלף אַ זייגער. די אַלטע בעלי=בתים האָבען אָבער איהם גאַנץ גוט געקענט און געוואוסט, אַז דאָס איז דער אַלטער פּריִץ פֿון „דאָבראָוואָקע", וואָס האָט זי פֿערקויפֿט

דעם הײַנטיגען פריץ, איז אוועק דערנאָך אין די פרעמדע לענ=
דער, נאָך אַ לאַנגער צײַט געקומען צוריק און זיך בּעזעצט
אונטער דער שטאָדט און געלעבט זיך אַליין. ער זאָל האָבען
מיטגעבראַכט מיט זיך, זאָגט מען, פון די ווײַטע לענדער פופ=
צעהן האָהר און פינף נעגעל פון זעהר אַ בּעריהמטע זינגערין,
וואָס דאָס זאָל האָבען פאַר אַמאַטאָרען זעהר אַ גרויסען ווערט.
ודען אָבער אַלס אַ פראַקטיש פאָלק האָבען זיך אויף קיין האָהר
און נעגעל נישט פערשטאַנען און געלד אויף דעם וואָלטען זיי
נישט געבּאָרגט...

די דרײַ בעלי=בתּים, יעדער מיט זײַן בּעזונדער גאוה, האָ=
בען שפּאַצירט יעדער פאַר זיך אין געסיל.

אָנקומענדיג צום „הויז" צו, האָבען זיי דערהערט אַ קלאַ=
פערײַ פון העק אין אַלטע פערפוילטע באַלקעס. זיי האָבען זיך
אָבּגעשטעלט, אַרומגעקוקט און האָבען דערזעהן, אַרבּייטער
שטעהען אויף דעם אַלטען דאַך פון „הויז", און זייערע שאַרפע
העק טיקען זיך אין די אַלטע, פערפוילטע שינדלען, וועלכע
זענען אַזוי צוזאַמענגעוואַקסען ווי אַ שאַרבען פון אַ זקן. די בּעלי=
בּתּים, וואָס האָבען בּיז איצט מתרעם געווען אויף די פּאָליציי,
וואָס זי לאָזט איבער אין געסעל אַלטע הײַזער, וועלכע קאָנען
ברענגען אַן־אומגליק, האָבען זיך צוגעקוקט, ווי זייער פערלאַנג
ווערט אויסגעפיהרט, און האָבען שטיל=געשוויגען. אין זייער בליק
איז מעהר געווען שרעק און טרויעריגע ערוואַרטונג איידער גי=
ערינקייט.

וואָס איז דאָס אַזעלכעס דאָס „הויז"?

פון דורות=לאַנג איז געשטאַנען אַ „הויז" אין געסעל. אַני=
אַלט, האַלב פערפוילט הויז פון איין שטאָק, וואָס בּשעת אַ ווינד
האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס דאַך פון הויז שאָקעלט זיך אויך
אינאיינעם מיט די צווײַגען און בּלעטער פון די בּוימער, וועלכע
זענען געשטאַנען פאַר די הײַזלעך. גערופען האָט מען עס דאָס
„הויז" סתם. צו קיינעם האָט עס נישט געהערט: די בּעלי=בּתּים
האָבען נישט געוואָלט, ווײַזט אויס בּעצאָהלען פּאָדאַטקעס פאַר
אַ הויז, וואָס בּרענגט נישט איין, האָבען זיי זיך דערפאַר אָבּגע=
זאָגט פון זײַן אייגענטום. און דאָס „הויז" איז געוואָרען צו אַ
„הכנסת=אורחים"=שטיבעל פאַר די נאַקעטע יונגען, וואָס וואַלגע=

זיך אין געסעל אַרום, און אַ בעהעלטעניש פאַר גע׳גנב׳עטע זאַכען. דער „ציוילנער געשטאָרבענער״ מיט די שטענדיג-פערמאַכטע לאַדען און מיט זיין פערפוילטען דאַך האָט אויסגעזעהן צווישען די קליינע פרעהליכע הייזלעך אין געסעל, וואָס זייערע פענסטערלעך האָבען זיך געבאָדען אין די גליהענדע זונען-שטראַהלען, ווי אַן אַלטער זיידע מיט אַ פאָר שוואַרצע ברילען אויף דער נאָז. עס האָט זיך גערדאַכט, אַז די פאַרצייטיגע דורות האָבען איבערגעלאָזט אַן׳אָנדענקען נאָך זיך די היינטיגע קינדער דאָס „הויז״. אַז עס זאָל זיי זיין צו אַ „מעטע״, ווען זיי וועלען זיך אין געסעל אין בעהעלטעניש שפּיעלען.

וואָרום דאָס „הויז״ איז געשטאַנען אין געסעל נור פאַר די חדר-קינדער וועגען. אַ שבת נאָכ׳ן עסען, אַ שטיינער, דער טאַטע איז נאָך נישט אויפגעשטאַנען צום פרק, די מאַמע שמועסט מיט אַ שכנה פאַר דער טהיר, און די חדר-יונגלעך, אָנגעטהון אין די שבת׳דיגע קאַפּאָטקעלעך, פערפלאָכטען אין די זונען-שטראַהלען האָבען אַרומגערינגעלט דאָס „הויז״ ווי די ווערעמלעך. ווער עס האָט זיך אַרויפגעהאַפּט איפ׳ן דאַך און לאַכט אַריבער צו די „פלשתים״, וואָס מען זעהט זיי פון יענער זייט טייך; ווער עס שטעהט אויפ׳ן פלויט און קוקט אין „שפּאַקטיוו״. און דאָס „הויז״, דער זקן, האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך די חרפה, שפּיעלט זיך מיט די יונגלעך, שטיפט מיט. אָט איז עס זיך נוקם אָן אַ קונדס און גיט איהם אַ שטעק אַריין אַ נאָגעל אין די נייע, שבת׳דיגע קאַפּאָטע; אָט רייסט עס איינעם די קלאַפּע אַראָב. די יונגלעך געהען צוריק צו דער מאַמע מיט די פאָלעס אין דער האַנד, נור דענסטמאָל זייט זיי נישט מקנא, חברים...

ביי-נאַכט איז דאָס גאַנצע געסעל איינגעוויקט פון קאָפּ ביז צו די פיס אין שלאָף, די הייזלעך שטעהען איינגעטוליעט איינס ביים צווייטען און זעהען אויס ווי שלאָפעדיגע היהנער, וואָס זיצען אויף די אייער. נור דאָס „הויז״ שטאַרט אַרויס ווי אַ אומגעלום-פערטער גולם מיט זיין הויכען קאָפּ פון צווישען די אַנדערע הייזלעך און שאָקעלט זיך איבער זיי, ווי עס וואָלט זיי דערצעהלט, אָנגעזאָגט איין גאָט ווייסט וואָס, און זיין לאַנגער אונפאָרמדיגער שאָטען שפּרייט זיך אויס איבער דער גאַס, קריכט אַריבער אויף די געגענאיבערדיגע הייזלעך. און זיי ביידע, דאָס „הויז״ מיט׳ן

שאַטען, זעהען אויס ווי צוויי פרעמדע אורחים פון אַ פרעמדער וועלט, וואָס קומען פון ערגיץ גאַנץ ווײַט און וואַנדערן ערגיץ גאַנץ ווײַט און האָבען זיך אָבגעשטעלט אין געסעל נאַכט האַלטען ..

די בעלי־בתים זענען געשטאַנען און האָבען זיך צוגעקוקט, ווי מען לעגט דאָס „הויז" אײַן. נאָך יעדען קלאַפּ האָבען זיך געשאָטען פערפוילטע ברעטער, פערשימעלטע שינדלען, אַ וואָלקען שטויב האָט זיך געראָוויכערט. די ווענד האָבען זיך אַזוי געטרײַסעלט, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס „הויז" זינקט אײַן אונטער די הענט. פון אונטער'ן דאַך זענען אין גאַס אַראָבגעפאַלען פערפוילטע און פערשימעלטע ברעטער און ציגעל, בײַנער, אַלטע „קאָלקעס", וועלכע האָבען געמוזט ליעגען אויפ'ן דאַך נאָך פון יענער צײַט אָן, ווען אונזערע זיידעס האָבען אין גאַס אין פאַלענט געשפּיעלט. די בעלי־בתים האָבען געקוקט אויף די שפּיעלערײַען, זענען טרויעריג געוואָרען און האָבען געשוויגען. ר' נחום האָט זיך געוואָלט עפּיס אָנרופען, ער האָט געקוקט אויפ'ן פּריץ, דער האָט אַזוי געשוויגען, אַז דער יוד האָט מורא געהאַט דאָס מויל צו עפענען. דער „גאָספּאָדין" איז עפּיס נעהנטער געווען, דערפאַר האָט ר' נחום איהם גאַנץ שען געגריסט מיט'ן היטעל און האָט געזאָגט:

— גוט מאָרגען דיר, פּאַניע נאַטשעלניקו!

דעם „גאָספּאַדין" האָט עס פערדראָסען, וואָס דער יוד האָט איהם גערופען „נאַטשאַלניק". האָט ער זיך האַלב ערנסט האַלב אויף געלעכטער געווענדעט צום יוד:

— דעם רינשטאָק פאַר דער טהיר האָסט דו שוין אויסגע־קעהרט? — מיט קאַלך אויסגעשאָטען? האַ? !

— ווינאָוואַט — האָט ר' נחום געשטאַמעלט און אָבגערוקט זיך נעהנטער צום פּריץ צו, איבערבעטענדיג דעם סטראַזשניק מעהר מיט'ן הוט איידער מיט די ליפּען.

שפּעטער האָט ר' נחום אַליין גערעדט צו זיך:

— נײַע בעלי־בתים, נײַע הײַזער.

קיינער האָט איהם נישט אָבגעענטפערט.

דערווײַל איז עפּיס געשעהן. די אַרבײַטער, אָב'פּטר'ענדיג זיך מיט'ן דאַך, האָבען זיך גענומען צום בוידעם. זיי האָבען אַראָבגענומען די פיער באַלקענס, אויף וועלכע דאָס דאַך רוהט. פון די באַלקעס האָבען זיך אָנגעהויבען צו שיטען פערפוילטע ברעטער,

שמאַטעס און לאַטעס. די אַרבייטער האָבען מיט די פֿיס אויף דער גאַס אַראָבגעשאַרט אַלטע שמאַטעס, וואָס האָבען זיך אויפ'ן בוידעם אַרומגעוואַלגערט, — שטיקער בלעך, ביינער פֿון אַ געפּגר'טער קאַץ, אָדער הונד; קעפּ און פּיסלעך פֿון געשאָכטענע היהנער. אַ גע'גנב'עט קאַלב=פֿעל פֿון נאָטע'ס שפּייכלער. צווישען די אַראָבגעוואָרפֿענע שמאַטעס איז געבליבען ליגען צו די פֿיס פֿון די בעלי=בתים אַנ'אַלט זעלנעריש היטעל.

עס איז געווען אַ הוסאַרסקע היטעל פֿון נאַפּאָלעאָנ'ס צייטען.

עס קאָן זיין, אַז אַ זעלנער, זיך צוריקקעהרענדיג מיט נאַפּאָלעאָנ'ען פֿון דער מלחמה פֿון יאָהר 1812, אַ פֿערוואונדעטער און אַ קראַנקער, האָט זיך בעהאַלטען פֿאַר די רוסען אויפ'ן בוידעם. זיין קערפּער האָבען די מייז שוין לאַנג אויפֿגעגעסען, נאָר דאָס היטעל, לעדער און אייזען, איז געווען נישט צו צוטרעטען פֿאַר די מייז'ס מיילער. די בלעכען פֿון היטעל זענען געווען פֿערראָסט, און די קאַנטען זענען געווען בעדעקט מיט אַ געלען, פֿייכטען שימעל. דאָס היטעל איז ווי אַ שטומער עדות געלעגען צו די פֿיס פֿון די בעלי=בתים, האָט אָן עפּיס דערמאָהנט און האָט דערצעהלט, אַז עס זענען געווען אַמאָל אַנדערע צייטען, אַנדערע מענשען...

און אַ געפֿיהל האָט אויפֿגעלעבט אין איין מינוט אין דריי פֿערשידענע הערצער: אַ געפֿיהל אַז דאָ שטאַרבט נישט קיין מענש, דאָ שטאַרבט אַ הויז, אַ געסעל און אפשר אַ וועלט. אַז עס זענען אַמאָל געווען אַנדערע צייטען, אַנ'אַנדער געסעל, אַנדערע בעלי=בתים און אַנדערע הייזלעך. אַז דער יוד איז נישט דער יוד פֿון אַמאָל, אַז דער פּריץ איז נישט דער פּריץ פֿון אַמאָל, און אפילו דער סטראַזשניק איז שוין אויך נישט דער סטראַזשניק פֿון אַמאָל. ביי אַלעמען איז געקומען דער געדאַנק, אַז מען מוז זיך אָנגרייטען צו לעבען אין אַנ'אַנדער געסעל צווישען אַנדערע מענשען...

און טרויעריג איז זיי געוואָרען איבער דעם, וואָס שטאַרבט אָב און וואָס וועט שוין קיינמאָל נישט צוריקקומען.

דער פּריץ האָט אַרויסגענומען דאָס טאַבאַק=פּושקעלע און דערמיט מכבד געווען דעם יודען. דער סטראַזשניק איז אויך צוגעקומען און האָט אויך די פֿינגער אַריינגעשטעקט.

דער יוד, האלטענדיג דעם שמעק־טאבאק צווישען די צוויי פינגער, האט זיך אבגערופען צום פריץ:

— טאק, טאק, פאניע שלאכטשיצו!

דער פריץ האט זיך אויסגעניסט און האט איהם אבגעענטפערט:

— טאק, טאק, פאניע זשידושע!

דער סטראזשניק, האלטענדיג איין האנד אין דער הויזען־קעשענע און מיט דער צווייטער די וואנצע דרעהענדיג, האט זיי אבגעענטפערט:

— טאק, טאק שלאכטשיצו; טאק, טאק, פאניע זשידושע.

אין דאָרף.

און קענסט דו די פעלדער אין וואָהלין? שעה'ן לאַנג קאָנסטו פאָהרען, איינגעטאָפּיעט צווישען הויכע זאַנגען. קיין הייזעל, קיין ביימעל וועט זיך דיר אין די אויגען נישט וואַרפען, נאָר אַ פּאַליע ביימען בעוואַקסען מיט תבואה, איין אונענדליכע חוואַליע וואַסער גיט זיך אַ לאָז אַרויף אין דער הויך — באַלד גיעסט זיך אַ צווייטע פּאַליע הויכע, פולע זאַנגען אויף די וויאָרסטען לאַנג אַראָב אין טאָל. פון טאָל זעהסט דו אַ שנור וועגעל ציהט זיך אַוועק און פערבלאָנזשעט זיך ערגעץ אין אַ וואַלד אַריין. שעה'ן לאַנג געה איך צווישען די זאַנגען — און די פעלדער ציהען זיך פאַר מיינע אויגען אַוועק און איך בעגעגען נישט קיין לעבעדיגען נפש. אַזוי, אַז עס דאַכט זיך מיר, אַז איך איינער אַליין לעב ערגעץ אין אַ בעוואַקסענע וויסטע...

דאָך געגען פאַרנאַכט ווייזען זיך אַרויס פון מיטען די זאַנגען איינינגע רויטע דעכער; איך קום אָן אויפ'ן וועג, וואָס פיהרט לינקס אין דאָרף אַריין. אויף די פעלדער, ביי'ם וועג, וואַלגערן זיך פגרים פון פערד אַרום, אַ סקעלעט פון אַ פערד'ס אַ קאָפּ קוקט ערנסט, תם'וואַטע, אַזוי ווי עס וואָלט וועלען פערציילען פון אַמאָליגען לעבעדיגען פערד. באַלד אָבער קום איך אָן, ביי'ם „ערב דאָרף". דער ערשטער מענש, וואָס איך בעגעגען אויפ'ן וועג איז אַ יוד, אַן אַלטער, מיט אַ שיטערע, לאַנגע, ווייסע באָרד — שטעהט זיך אונטער אַ בוים און דאַווענט מנחה; דאָס פּעקעל, וואָס ער האָט ערשט געהאַט אָבגעלייגט פון זיין רוקען, ליגט איהם צו פוסען און ער שטעהט זיך איינער אַליין. עס געהט איהם גאָר נישט אָן קיינער, און ער דאַווענט מנחה. — —

און אַרום און אַרום איז גאָט'ס וועלט שטיל און ערנסט געוועזען, ווי זי וואָלט זיך וועלען איינהאָרכען צו דעם יוד'ס מנחה.

און עפּעס אַזוי „מנחה'דיג" איז די גאַנצע וועלט געוועזען.

די זון איז אונטערגעגאַנגען אָבער איהר ווייסט ווי אַזוי.

א פייערדיגער געגליווערטער ים האט זיך ערנסט פון הימעל אראבגעקייקעלט און איז פערפאלען געווארען, ווייט אוועק אויף יענער זייט וואלד. פון דעם וואלד האבען ארויסגעשטארט איינציגע הויכע ביימער, און פון דער ווייטענס האט זיך געדאכט, אז די ביימער שטייגען אויף און גרייכען אין פייעריגען ים אריין — און פון צווישען איין בוים און דעם צווייטען, קוקט גאט'ס איין אויג ארויס...

א לאנגער שמאלער וועג פון ביידע זייטען מיט קליינע הייזלעך בעשטעלט. פענסטערלעך קוקען ארויס פון צווישען צווייגען און בלעטער; פאר דער טהיר אויף די טרעפלעך זיצען די „בעל־הבית'טעס און שמועסען צווישען זיך. איינע, מיט א רויט טיכעל אויפ'ן קאפ, שטעהט און קוקט ווייט אין פעלד אריין; פערשטעלענדיג זיך מיט דער האנד פאר די זון, קוקט זי ווען מען אויס אין פעלד. און אין וועג, אין זאמד, שפיעלען זיך קינדערלעך קליינע — איינגעבערודיגטע, און פון פעלד א היים, דארטען פון דעם רויטליכטיגען ים, לאזט זיך איבער'ן וועג א גאלאפ — א סטאדע אויסגעמישט: פויערישע שעפסען, מיט די נארישע תמ'וואטע אויגען, ציגען, קיה און פערד צוזאמען, און זייערע פאסטוכער, די קינדער מיט די ביטשלעך, יונגלעך מיט בארפיסע פיס, און די טאטעס וועסטען, העמדעס פענדעם אין איין גאלאפ, אזוי אז עס האט זיך געדאכט, אז דאס אלעס איז איין סטאדע. אלץ איז אויסגעמישט און לעבט אין איינעם, שעפעלעך מיט מענשליכע קינדער, ציגען, חזרים מיט הינד — אלץ לעבט אין שלום. יעדערער טהוט דאס וואס ער דארף צו טהון, און מען „בילדעט די געזעלשאפט". די חברה האבען מיך געגעבען א נעם אריין אין מיטען, און איך בין צווישען זיי פערטרונקען געווארען... פאר יעדען הויז איז געשטאנען די „בעל־הבית'טע" און האט אבגעשיידט איהר סטאדע, איהרע צוויי דריי שעפעלעך מיט די ציגען און חזרים, און האט זיי אריינגענומען אין איהר הויף אריין. טייל געהען מיט גוטען, עס הייסט, געהען זיך פלוצלונג ארויס פון די סטאדע און לאזען זיך אין הויף אריין; א טייל אבער, גרויסע קונדסים, לאזען זיך נאך נאך די סטאדע, און די „בעל־הבית'טעס" לויפען זיי נאך, זיי אבצושניידען פון די איבריגע און אריינברענגען אין הויף.

פאר א קליין הייזעל, וואס די שוועל פון די טהיר איז

באַלד שוין אַזוי הויך ווי דאָס פענסטער, איז געשטאַנען אַ הויכע, דאַרע יודענע אין אַ „ווייס טיכעל״ איינגעהילט דעם קאָפּ — און זי האָט אויך אָבגעוואַרט איהר טשערעדע. נור איהר טשערעדע — איין אָרימע, מאָגערע קוה, איז זיך געגאַנגען אָן אַ זייט, פּאַמעליך מיט רוהיגע טריט, אַזוי ווי זי וואָלט פערשטאַנען, מיין שרה'טע, אַז זי איז אַ יודישע בהמה, און פאַר אַ יודישע בהמה פּאַסט נישט צו לויפען. און אַזוי ווי איהר „בעל הבית״, איז זי מיט דרך ארץ אַריין אין הויפעל, און אויסגעשטעלט איהר אייטער פאַר די יודענע מיט דעם קריגעל, וואָס איז געקומען אָבנעהמען פון די קוה דאָס איהריגע מיט אַ יראת=שמים=פּנימ'ל, אַזוי ווי זי וואָלט וויסען, די נאַרישע יודישע בהמה, אַז זי טהוט אַ מצוה דערמיט, וואָס זי גיט אָב איהר מילך אַ יודיש שוואַך קינד, וואָס די מוטער קען עס נעבאַך נישט זייגען.

דערזעהענדיג אַ יוד זיצט פאַר די טהיר פון זיין הויז און קוקט זיך צו אַלעם צו מיט אַ שטיל שווייגעניש, וואָס דאָס אַלעם געהט איהם גאָר נישט אָן, בין איך צו איהם צוגעגאַנגען. ער האָט מיך אויפגענומען מיט „אונטערטעניגקייט״ — און מיר זענען ביידע געזעסען און געהנטער בעקאַנט געוואָרען.

איך האָב איהם געמוזט זאָגען ווער איך בין, און וואו איך בין געוועזען, און וואו איך געה, און צו וואָס איך געה. איצט האָרך איך איהם אויס. איז'ען איז ער, לא עלינו, אַ גרויסער אָרימאַן, און האָבען האָט ער לא עלינו, דערוואַקסענע טעכטער, און וואָס דאַרפט איהר נאָך מעהר? ער דאַרף נישט מעהר נאָר איינציגע האַטש טויזענד רובל. 5 טעכטער האָט ער, צו 200 רובל אויף אַ קאָפּ: הונדערט רובל נדן, הונדערט רובל חתונה=הוצאה. אַ קלייניגקייט נור. אין דאָרף זיצט ער איבער צוויי טעמים. ערשטענס ווייל ער „מעג״ וואוינען אין דאָרף, ער איז דאָ געבוירען געוואָרען, און צווייטענס, ווייל ער האָט זיך נישט מיט וואָס אַרויס צו ציהען...

אַזוי ווי מיר זיצען אוןריידען זיך אויס איינער פאַר דעם אַנדערן די יודישע צרות, הערען מיר פון דערווייטענס אַ געזאַנג. עס איז שוין געוואָרען ווי כלומר'שט טונקעל, עפּעס יענץ שטיק וועלט, דאָרטען ביי'ם וואַלד, האָט זיך וואָס אַמאָל מעהר אין וואַלד בעהאַלטען, איבער דעם ליכטיגען רויט=זודיגען ים איז אַריבער אַ טונקעלער הויך — און פון דאָרטען האָט זיך געהערט דאָס געזאַנג.

עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער וואַלד זינגט דאָס אַרויס. באַלד האָט זיך פון דערווייטענס געלאָזט הערען אַ וואָגען סקריפּען. פאַר אונז איז דורכגעפאָהרען אַ פוהר פול אָנגעפּאַקט מיט זאַנגען, און בעל־הבתישע טעכטער מיט די קאָסעס אין די הענד זענען נאָכגעגאַנגען, און האָבען בעגלייט די אָבגעשניטענע זאַנגען פון פעלד אַהיים, אין שפּייכלער אַריין, מיט געזאַנג, אַזוי איינע, אַזוי צוויי און אַזוי דריי. און דער „בעל־בית", אַ נגיד פון אַנ'אַכט סאַזשען ערד מיט פערד, קיה, אָקסען, שעפּסען און רינדער געהט זיך נאָכ'ן וואָגען באָרפוס — און פיהרט זיך אָב זיין פּראַצע אין שטאַל אַריין, רוהיג, אָסור ער זאָל ס'מאָל אַ שמייכעל געבען. דער יוד מיינער קוקט איהם נאָך, און גיט אַ קרעכץ: עשו! אַ צווייטע פוהר פאָהרט פאַרביי, מיין יוד קרעכצט: עשו, און אַזוי אַ דריטע, און אַזוי אַ פירטע.

און יעדען טאָג זיצט יעקב פאַר דער טהיר, פאַר זיין איינגעפאַלען הייזעל און זעהט ווי עשו פיהרט אַ היים זיין תבואה פון זיין פעלד, רוהיג און גלייכגילטיג, און יעקב קרעכצט אַלץ: עשו...

געגען אונז איז געוועזען דער ברונען פון דאָרף. באַלד זענען זיך אָנגעקומען „די טעכטער פון לאַנד", „מיט די פעטערס טשעדרעס", און זיי האָבען אָנגעהויבען אָנצוטרינקען זייערע שאָף מיט דעם וואַסער פון דער ברונען. זענען דאָרט אויך אַהין געקומען „די זיהן פון לאַנד, גאַנץ הויכע בחורים מיט קורצע „שענע העמדלעך", כדי צו בעזעהן די „טעכטער פון לאַנד" און זיך פון זיי אויסצוקלויבען כלות און אַ לעב צו טאָן... די טעכטער פון לאַנד האָבען זיך ביי דער ברונען אַביסעל פערזוימט מיט די בחורים, ביז עס האָבען זיך פון דאָרף געלאָזט הערען די מאַמעס קולות: אַ—שאַ, אַ—שאַ, — וואו זענט איהר? האָט מען זיך געזעגענט מיט די בחורים, דורך חנ'ודיגע וואונקען מיט די אויגען און אַ היים געלאָזט זיך. די בחורים אָבער אין די „שענע רויטע העמדלעך", זענען געשטאַנען און געוואַרט. זיי האָבען זיך געריכט אויף עפּעס, און באַלד טאַקע פון דאָרט, פון וואַנען די זונן געהט אונטער אַזוי רויט העליש, אונטער'ן וואַלד, געהט אויף אַ ראַפּטים פּענדזיען. מען לאָזט זיך און ווי אַ דונער געהט עס פאַראַים, אָנזאָגענדיג עפּעס, און באַלד בעווייזט זיך אַ יונגע בעל־הבית'טע טאָכטער רייטענדיג אויף אַ פערד. און נאָך איהר האָט זיך נאָכגעלאָזט

איהר פאטערס טשערעדע. איהרע שווארצע ברוינע האר האבען זיך פון לויפען אויף איהר אײַדעלען געזונדטען נאַקען אראבגעלאזט. און די גערדיכטע שווארצע צעפ האבען זיך פון רויטען טיכעל ארויסגע׳גנב׳עט און זיך איבער׳ן געזיכט פערשפרייט. און א פאר גרויסע, חיטרע, שווארצע אויגען מיט א פאר רויטע, פרישע ליפען האבען חיטרע פון פנים ארויסגעשמייכעלט, פראנק און פריי אויסגעלאכט די גאנצע וועלט... און דאס יונגע בלוט האט געקאכט אין איהר רונדע חנ׳ו־ציטערנדיגע האנד און האט עפעס ווי ארויסגעבעטען זיך, און געוואונקען אין דער שטיל... און די אויפגעדעקטע, נאקעטע פים האבען געלאכט אין די וועלט אריין, אבער זי אליין האט גאר נישט געוואוסט פון דעם אלעם — וואס איהרע אויגען און איהרע נאקעטע הענד זאגען אויס אהן איהר ווילען... קוקענדיג אויף די בחורים מיט גלייכגילטיגקייט, אזוי ווי זי וואלט גארנישט געוואוסט פון דעם אלעם, איז זי אראב פון פערד, און האט זיך אבגעטהון דאס איהריגע (און אנטרינקענדיג די פערד, האט זי אויסגעזעהן פון דערווייטען, ווי אונזער באבע רבקה עליה השלום, ווען אליעזר האט זי מיט די קעמלען ביי׳ם ברונען געטראפען). און די בחורים מיט די „רויטע העמדלעך“ זענען געשטאנען און האבען געקוקט אויף איהר פון דערווייטען און די הערצער האבען געקלאפט... איהרע אויגען האבען צוגעצויגען און אין דער זעלביגער צייט אויך אבגעשטויסען פון זיך... און חיטרעדיג איז זי ווייטער אויפ׳ן פערד ארויף און עפעס לאכענדיג מיט די גאנצע וועלט האט זי זיך אין די וועלט געלאזט.

די בחורים אין די „רויטע העמדלעך“ שטעהען, קוקען און גאפען און עס דאכט זיך, אז די טריט פון דעם פערד, וואס הערט זיך אויפ׳ן וועג מאכען ס׳געלעכטער אויס זיי...

און דארטען ווייט איז די זון איינגעזונקען אויף יענער זייט וואלד און מען האט נישט בעמערקט, ווי די נאכט האט זיך אריינגע׳גנב׳עט. נאר מיין יוד ציהט מיך ביי׳ם ארבעל: קוממט, פעטער, מעריב דאווענען.

די שטומע.

נאך א געוויסע צייט, אז איך האב מיך אין דער וועלט ארומגעוואלגערט בין איך צוריק צו טאטע=מאמע אהיים געקומען.

כ׳זיץ ביים פענסטער און קוק מיר ארויס אין מיין בעקאנט געסעל אריין... די גאס איז אין א האלב=טונקעלען וואלקען איינגעהילט ווי אין א פאטשיילע, א ווארים ווינטעל האט אין געסעל גע=בלאזען.

געגענאיבער מיין פענסטער—דער בעקאנטער עביג אבגע=ווייסטער און עביג בעשמוצטער סטעלמאר׳ס פלויט, מיט די גרינע צווייגען, וועלכע שטייגען פון איהם ארויס, און יונגלעך קריכען און רייסען בארנעס ... ווייט אין הימעל, ביי׳ם אלטען פאלאץ, וואס שטעהט אין איינזאמען וואלד, וואו דער פריץ ליעגט בעגראבען, באדען זיך וואלקענדליך, פליסענדיג אין זיך און פון זיך, געהען אין ים אריין, טרינקען זיך אן מיט וואסער, און וועלען באלד אין געסעל אנקומען אויף אונז ארויסגיסען דאס וואסער, וואס זיי האבען אין ים זיך אנגעטרונקען ...

יעקב טרעגער לויפט פערביי פאר׳ן פענסטער, טראגט א בארעל ביר פון לאנקעשין און קינדער אין דער גאס זינגען:

„— די מאמע, די מאמע איז נישט דא.
„— וואו איז זי געפאהרען?
„— נאך לאנקעשין.
„— וואס וועט זי מיטברענגען?
„— א טונדעל ביר.
„— וואו וועט מען עס שטעלען?
„— הינטער די טהיר?
„— ווער וועט עס אויסטרינקען?
„— איך מיט דיר”.

עס פאהרט א וואגען פערביי פאר׳ן פענסטער אנגעפאקט

מיט קאָרב און קאַסטען, און אַזוי פיעל דרענגער, מיט מענער און ווייבער; מען פאָהרט אודאי פון מארק, א שטויב געהט אויף, א גאַנצע סטאַדע געגז שרייען, נאָך זיי געהען נאָך „צוויי הויכע דייטשען מיט לאַנגע בייטשען"...

און דונקעל ווערט אין געסעל.

די הימלען קומען נעהנטער צו דער ערד. קומט א וואָל־קען צו ציהען און שלינגט איין אַלע קליינע וואָלקענדליך אין זיך, און א שווארצער פלעק הילט איין דאס געסיל, דאס שטעדטיל...

וויַט אין געסיל רופט א מאַמע:

— קומט, קומט קינדערלעך אין שטוב אריין, א רעגען וועט זיין, א רעגען וועט זיין!

געהט א יודינע פערביי, איינגעהילט דאס פנים אין א שווארצע פאַטשיילע; דאכט זיך זי וויינט און לאכט צו ווע מען; שטעלט זיך אָב פאַר מיין פענסטער און נעמט צוזאַמען שפענד־לעך פון גאס. דאס טוך פאַלט איהר פון קאָפ אראָב, די האָר פרעסען זיך אויפ'ן שטערן, און די ווייכע לעפלען פון די אויגע־רען ציטערען אין דער שטיל... דער ווייסער האלז, וואס ציהט זיך פון א געראָטעלט קאַפּטענדעל ארויס איז טרויעריג־שטום, און די ברוסטען בעוועגען זיך לייכט אונטער דעם קאַפּטענדיל. דאס יונגע און נאָך גאַנץ פרישע געזיכט, אויף וועלכען עס ליגט אויסגעגאָסען א בעהאַלטענע תאוה, הארמאָנירט נישט מיט די טיפע, ערנסטע שווארצע אויגען, וואס בעהאַלטען זיך טיעף אין געזיכט. און די אויגען וויינען, דאכט זיך, אין דער שטיל פאַר זיך, נאָר דאס פנים שמייכעלט גוטוויליג.

— הינדעלע!

— יאָ, הינדעלע.

... טאַטע אין הימעל! דענסטמאָל ווען איך האָב געהאַל־טען איהר האַנד אין מיינע... איהר גאַנצע נשמה האָט געציטערט אין איהר צערטליכע האַנד... און די ליפען האָבען זיך אין דער העלפט געעפענט, און עס האָבען זיך געוויזען א רייהע ווייסע ציין...

מיין הארץ קלאַפּט אין דער שטיל:

— הינדעלע... הינדעלע...

און זי שטעהט פאר מיין פענסטער, פערריכט זיך דאס טיכעל אויפ'ן קאפ און שמייכעלט, ווי זי וואלט זאגען:

— יא, יא, הינדעלע!

און א רעגען הייבט אן צו טריפען, א טראפען צו א טראפען. דער פלויט ווערט דורכגעווייקט, א סך טרערען ווייזען זיך אויף די בלעטער פון די בוימער.

און דער רעגען נעצט זי דורך, זי שטעהט, לאכט און וויינט...

— נו, ווייס ניט גאט וואס ער טוט? ער שענקט נישט קיינעם. אוי, אוי, ווייסט ער וואס ער טוט.

איך קוק מיך אום, מיין מאמע זיצט אין צווייטען ווינקעל די ברילען אנגעטהון אויף די אויגען, האלט א גרויסען קרבן מנחה סדור אין דער האנד, און דאווענט מנחה...

— זעהסט דו, מיין זוהן, ביי גאט ווערט גארנישט פערפאלען. לאזט געהן דעם קרוג ביז צו'ם וואסער...

— דאכט זיך, הינדעלע?

— יא, הינדעלע, די ארענטליכע...

— וואס איז דאס מיט איהר געווארען?

— זי האט דאך חתונה געהאט!

— חתונה געהאט?!

— אודאי! מען זאגט, זי האט געוואלט האבען א פערענטפערניש אויף יענער וועלט איבער איהרע שענע מעשים, האט זי זיך גענומען א מאן, גלאט אזוי, נאר זי זאל הייסען זיין ווייב... זי גיט איהם וואס ער דארף, נאר ער זאל יעדען טאג דאווענען פאר איהר, שבת האלטען. זי וויל, הייסט דאס, גאט איבערבעטען. גאט דארף נישט אזעלכע... איז זי קראנק געווארען, דער מאן וואלגערט זיך ערגיץ אין דער מדינה, און זי איז שטארט ארעם, שטומערהייד.

שטום?

— מיט איהר קול האט זי געצויגען צו זיך פרעמדע מאנספערשוינען, האט זי גאט שטום געמאכט.

און הינדעלע שטעהט אין גאס, קוקט אויף מיר, ווי זי וואלט מיט'ן קאפ צוגעשאקעלט: אזוי איז עס, אזוי איז עס.

— לויפט זי א גאנצען טאג אין גאס ארום, און ברומט...

וואָס? ווען? קיינער ווייס ניט וואָס זי וויל; זי איז דאָך שטום. מען זאָגט, אַז זי וויל מען זאָל איהר שרייבען אַ בריעף צו איהר'ן עפּעס אַ „קאַלאַנעק", וואָס האָט זי פערלאָזט. ווער קאָן זי דאָרט פערשטעהן?

— און וואו נעכטיגט זי?

— אין איהר שטוב. עס איז דאָך אַ ירושה פון איהר פאָ־טער, אַ פרומער יוד געוועזען, און האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַזאַ טאָכטעריל, ליגט זי אויף איהר שעניק.

— און פון וואָס לעבט זי?

— מענשען זענען זיך אויף איהר מרחם, ברענגען איהר אַ לעפעל עסען. פון אונז טראָגט מען איהר פון צייט צו צייט אויך עפּעס אַהין, עס איז דאָך אַ נפש. גאָט בעצאָהלט איהר פאַר דאָס איהריגע אויף דער וועלט.

דער הימעל האָט זיך פּלוצלונג געשפּאָלטען, און גאָט'ס וואָגען איז איבער אונזערע קעפּ דורכגעפאָהרען...

מיין מאַמע האָט די האַנד אָן די שויבען אָנגעריהרט און אַ ברכה געמאַכט איבער'ן דונער.

— שמואל, שמואל! געה אַוועק פון פענסטער.

די טראָפּען רעגען האָבען אין די שויבען אָנגעקלאַפּט. מיין מאַמע האָט זיך געשטעלט דאַווענען שמונה־עשרה.

אין עק גאַס שפּילען זיך קינדער אין רעגען, אַזוי ווי זיי וואָלטען זיך מיט'ן טאַטען אין הימעל גערייצט: דיינע טראָפּענס קענען אונז אין שטוב ניט אַריינטאָגען. טוהען זיי זיך אויס די שטיוועלעך מיט די קאַפּאָטקעלעך און האַלאַ! אין די רינ־שטאָקען.

און דעם ווערט אַ גערודער און גערעל. פון דערוויטענס לויפט אַ יודענע מיט גרויסע געוואַלדען:

— כאַפּט'ס! כאַפּט'ס!

איך קוק אַרויס פון פענסטער: חנה שרה'לעס געוועלב שטעהט אין גאַנצען אין ריהנשטאָק און דאָס וואַסער כאַפּט איהר פון געוועלבעל שטיקער האָלץ אַרויס: אַ באַנק, אַ שטוהל, און חנה שרה'לעס דורכגעווייקט אין רעגען לויפט נאָך די זאַכען: כאַפּט'ס! כאַפּט'ס!

אין גאַס ווערט אַ גרויס געלעכטער. קינדער וואָס טרעפּ־

שטען איז די רינשטאָקען און לאָזען „שיפֿען" אויפֿ'ן וואַסער לויפֿען נאָך חנה שרה'לען:

— דאָ! דאָ!

איך האָב זי געזוכט.

זי איז שוין אין גאַס נישט געווען.

ביינאַכט בין איך אין געסעל אַרויסגעגאַנגען, בעקוקען מיינע אַלטע חברים — די הייזער אין זייער נאַכט־שאָטען. דער שאָטען פֿון איין הייזעל האָט אין זיך איינגעהילט דאָס צווייטע הייזיל, און אַזוי אינאיינעם האָט עס עפּעס געטרוימט, שלאָפֿענדיגערהייד צי וואַכענדיגערהייד, די גוטע יאָהרען ווייסען זיי... נאָך דעם רעגען איז די נאַכט געווען אַ פֿינסטערע. שטיל איז אַרום, ערגעץ אין אַ נאָרע קלאָגט אַ הונד... ערגעץ אין אַ דאַך־שטיבעל וויינט אַ קינד... ווייט אין געסעל פֿאָהרט אַ פֿוהר און אַ מענש געהט פֿון דערווייטען, און דאָס עכאָ פֿון זיין טריט, ווי עס וואָלט פֿון אַ הוילען פֿאַס אָבגעקלונגען... ווייט אין געסיל קלאָגט דאָס מיזה־לעכיל פֿון אָרע קאַשעמאַכער, צורייבענדיג דעם ווייץ אויפֿ'ן שטיין, און עס הערט זיך דעם ווייץ'ס קרעכצען... און איבער דעם אַלעם איז צוגעדעקט אַ גרויער נאַכט־פֿלעק, בעהאַלטען פֿון מענשען'ס אויגען...

איך געה פֿערביי דאָס הויכע, איינשטאָקיגע הויז, וואָס שטעהט אין ליק פֿון אונזער געסיל. דער דאַך איז בעהאַלטען און אויסגעמישט אין נעבעל פֿון דעם נאַכט־פֿלעק. אין דער הויך אין אַ קליין פֿענסטעריל, ווייזט זיך אַ ליכטעל, און עס הערט זיך אַ האַרצרייסענדיג ברומען: אים־מ־מ־ם! אים־מ־מ־ם! ווי אַן איינזאַמע נשמה וואָלט פֿאַר זיך געוויינט.

איך קוק מיך אום.

אויף דער שוועל פֿון דעם קעלער־שטוב ווייזט זיך אַ יודינע, די בעקערין, אין אַ טוך איינגעהילט, און ווייזענדיג מיר מיט'ן פֿינגער אין דער הויך צום פֿענסטעריל זאָגט זי:

— קיין אויג לאָזט דאָס ניט צומאַכען אַ גאַנצע נאַכט, אָט אַזוי ברומט דאָס.

— וואָס וויל זי דאָס אַזוינס?

— איין גאָט ווייסט זי. ליגט אַ גאַנצע נאַכט און ברומט;

זײַ זאָגען דאָך: אַ בריעף וויל זי שרײַבען. נעה פֿרעג אַ שטומען!

איך בין אַרויף אויף די פֿערקריטמטע טרעפּ, אַרײַן צו איהר אין שטיבעל. אויפ׳ן בעט, אין וועלכען די קישענס מיט די קאָלדרע האָבען נאָך דערמאָנט אָן די גוטע צײַטען, איז הינדעלע געלעגען. דער טונקעלער שײַן פֿון דעם פֿעררויכערטען לעמפּעל האָט האַלב בעלויכטען איהר קערפּער און די ווײַסע הענד, וועלכע האָבען ווײַך דעם קאָפּ אַרומגעהאַלזט. די צולאָזטע טונקעלע האָהר, וועלכע זענען געווען פֿערבאָרגען אין שאָטען, האָבען, דאַכט זיך, דאָס גאַנצע בעט צוגעדעקט. אין איהרע אויגען האָט אַ שוואַרץ ליכטעל געבּרענט, און פֿון דער אויפֿגעדעקטער ברוסט האָט אַרויסגעשמעקט דער געשמאַק, מיט וועלכען די קישענס און די קאָלדרע האָבען דערמאָנט אָן גוטע צײַטען...

— דו ווילסט שרײַבען אַ בריעף צו איהם? — פֿרעג איך זי.

אַ ליעבליכער שמײכעל האָט איהרע ווײַסע צייהן בעלויכטען.

איך האָב אויפֿגעדרעהט דעם קנויט פֿון לעמפּעל, אַרויסגענומען פֿון מײַן בוזעם מײַן ביכעל, און הײב אָן שרײַבען, לעוענדיג איהר הויך, וואָס איך שרײַב.

„צו מײַן געליעבטען...

„פֿאַרוואָס האָסטו מיך פֿערלאָזט? זעה, איך בין שוין געזונד, אין גאַנצען געזונד׳, און וואַרט אויף דיר, אַז דו זאָלסט קומען צו מיר, וועט מען בײדע בײַ׳ם רב חופּה וקדושין נעמען.

„זעה, איך וואַרט אויף דיר, איך בין שוין ווידער געוואָרען די „שענע הינדעלע”. די האָהר וועל איך מיר צולאָזען, איך וועל פֿאַר דיר זינגען, ווי דענסטמאָל, דענסטמאָל...”

אַ וואַרעמער נערוו האָט אין מײַנע גלידער געגעבען אַ ציטער... זי האָט מיך בײַ דער האַנד אָנגענומען. אין איהר האַנד, אַזוי שוואַך און בלײַך, האָט געציטערט דאָס גאַנצע צערטליכקײַט פֿון אַ פֿרוי, וואָס איז קראַנק געווען און קומט ביסלעכווײַז צוריק צו׳ם געזונד. דאָס געזיכט האָט זי טיעף אין קישען אײַנגעגורעט, און אָנגעהויבען צו ווײַנען, אָבער אַזוי טיעף געווײַנט, אַז זי האָט די טרערען געקושט, געטרונקען אין זיך...

איך האָב אויפֿגעהערט צו שרײַבען. דערנאָך האָט זי פֿון מײַן האַנד דאָס בלאַט גענומען, אויף וועלכען די פּאָר ווערטער זענען געווען אויפֿגעשריבען, און טיעף און צערטליך דאָס בלאַט צו

איהרע בריסטען געטוליעט, דערנאך האט זי דאס פאפיער פעסט, ערנסט און לאנג געקושט:

איך האב געפיהלט, אז דאס, וואס עס האט איהר הארץ ער-פילט חדשים, וואכען, טעג, און זי האט עס נישט געקענט מיט די ליפען ארויסברענגען, האלט זי יעצט אין איהרע הענד, און טוליעט עס צו איהר ברוסט...

יעדער נאכט בין איך אין איהר שטיבעל געקומען, און איהר בריעף געלעזען פון מיין אנגעשריבענעם ביכעל, און זי האט דאס שטיקעל טוידטע פאפיער צו איהר ברוסט געדריקט...

פון דענסטמאל אן האט איהר מוראדיגער ברומען אויפגע-הערט אין דער שטילער נאכט דאס שטילע געסעל צו שרעקען.

דאס איז געווען מיין איינציגע טובה, וואס איך האב געקענט טאן פאר א שטומע...

אַ געֶגֶט פאַר־פאָלק.

דער הימעל, זאָגען מענשען, איז אומעטום גלייַך. אָבער, זעהט איהר, דעם אילזשער הימעל האָט טאַקי דער אויבערשטער דוקא דירעקט פאַר איהר געמאַכט, — דעם שטעדטיל׳ס הימעל. אָבגעפּאַסט איז ער, אַז ער זאָל זיך ציהען פון דאָרט, פון נאָך דעם גוי׳שען „בית־עולם“ ביז ווייַט אונטער דעם באַרג, וואָס איז אויף יענער זייַט שטעדטיל. אָבגעפּאַסט איז ער, אַז דער סאַמע מיט זאָל גלייַך אויסקומען געגענאיבער דער שוהל. ווען מ׳זאָל דעם הימעל מעסטען, וואָלט אויסגעקומען, אַז דאָס פּעהנדיל פון דער שוהל שטעהט פונקט אין מיטען הימעל, און מיט אַ כיון איז דאָס אַזוי געמאַכט געוואָרען, כדי דער הימעל זאָל קענען אַלץ צודעקען. אַלע שיצען, אַפילו אויך דעם גוי׳שען „בית־עולם“. זיי זענען דאָך געווען אילזשער גוים, און אַן אילזשער גוי, מוזט איהר וויסען, איז אַ רעכטער צדיק, האַלט מעהר פון שבת איידער פון זונטאָג — זאָל ער זיך אַן עצה געבען, אַז שבת זענען דוקא אַלע געוועלבער פערמאַכט און זונטאָג דוקא אָפען... אַפילו דער אילזשער שטראַזשניק איז אויך מעהר יוד ווי גוי! ער רעכענט זיך מעהר מיט׳ן יודישען לוח, איידער מיט זייער׳ן... אַפילו זיין מונדיר טראָגט אויף זיך דעם ריין יודיש־אילזשער חן, אויך דאָס היטעל זיינס און די שליפּעס! נאָך מעהר, אַפילו אויף דעם שפּיץ פון דער קירכע וואָלט מען געקאָנט בעמערקען אויך עפּעס יודישעס: אויף דעם דריידעלע און חנ׳דיל, וואָס איז אויף דעם שפּיץ, ליעגט עפּעס אויסגעגאָסען נחום מאיר דעם גלעזער׳ס שיק...

און אַפילו אין אַזאַ אילזשע האָט זיך אַריינגעכאַפּט אַ דייַטש און דאָס איז געווען יחזקאל מיכאל׳ס.

יחזקאל מיכאל׳ס איז אַ מאָל געווען אַ בית־מדרש־בחור, האָט ער חתונה געהאַט פון אילזשע, און דערנאָך אַז ער האָט שוין געהאַט אַ קינד, פאַלט איהם איין אַ נאַרישקייַט און ער פאָרט אַוועק נאָך וואַרשע. קומט ער צוריק דייַטש געקליידעט. דער שווער

היבט אָן שרײַען, דאָס װײַבעל װײנט און מען חאַפּט דעם גױ אַרײַן צו׳ם רב.

דאָס װאַסער אין אילושע האָט אַ נאָמען און גט׳ן מעג מען. און דאָס װײַבעל װײנט און נעמט גט.

דאָס קינד איז געבליבען בײַ איהר, ער איז צוריק נאָך װאַרשע.

אויף אַלע יום-טוב קומט ער אַהײם צו זײַנע עלטערן. אין שטעדטיל זאָגט מען אַפילו, אַז דאָס פּאָר פֿאָלק האָט נאָך צװישען זיך אַ גרױם שיכות, נאָר דאָס איז אַ ליגען. דאָס װײַביל קאָן זײַן נאָמען נישט הערען, און װיל נישט נאָך אַמאָל חתונה האָבען נאָר דערפֿאַר, װײַל זי װיל דאָס קינד זאָל אַ ביסעל עלטער װערען.

געװעזען איז עס שבת נאָך מיטאָג. אילושע האָט אויפגעעפֿנט איהרע טױערען און אַרױסגעפיהרט איהר ביסעל פערמעגענס אין גאַס אַרױס. איטליכעס װײַבעל, װאָס האָט נאָר װאָס עס איז פערמאָגט, איטליכעס מעדעל, װאָס האָט נאָר געהאַט בעהאַלטען אַ װעלכע עס איז שמאַכטע, האָבען זיך אָנגעטהון, אויסגעפוצט און שפּאַצירען געגאַנגען. אויף צו ציערען זיך, און צו שפּאַצירען האָט אילושע איהר בעזונדער שיק. עפּעס דאָס געהן פֿון יעדען װײַבעל, פֿון יעדען מעדעל איז מיט אַ כּיון, עפּעס מיט אַ בעזונדער מין: „זעהסט, איך האָב מיך אויסגעציערט, געה איך מיר שפּאַצירען, כּדי צו בע׳חנ׳ען אילושע מיט מײַן שענקײַט“...

פֿאַר אַ הויז שטעהט יחזקאל מיכאל׳ס, אַ הױכער יונגערמאַן, אָנגעטהון אין אַ שװאַרצען קאַפּעליוש. דאָס שנירעל פֿון קאַפּעליוש איז צוזאַמענגעפלאָכטען מיט דעם שנירעל פֿון די ברילען, און ער שטעהט און קוקט מיט אַ געלעכטעריל אויף די שפּאַצירענדע. קינדער רינגלען איהם אַרום, בעקוקען איהם פֿון קאָפּ ביז פיס; די עלטערע מענשען שטעהען פֿון דערװײַטען. אײנער מיט קאָפּ און באָרד פֿול מיט פעדערן און מיט װאָנצעס, װאָס טראָגען נאָך אויך זיך דעם סימן פֿון געטרונקענעם רױטען װישניעק, שטעהט און טײַט מיט אַ פֿינגער אויף איהם. מעדלעך און װײַבלעך װאַרפֿען אויגען און פערשעמענדיג לױפען זײ פלינק פֿאַרבײַ. טײל װײַזען, אַז זײ זענען נישט קײן קלײנשטעדטיגע בהמות און קוקען איהם גלײַך אין די אויגען אַרײַן. און ער קוקט, שמײכעלט, מאַכט אַ מינע פֿון אַ גרױס-שטעדטיגען און קוקט זײ גלײַך אין די אויגען.

באַלד, עפּעס ווי פון הימעל אַראָבגעשפּרונגען, איז צו איהם צוגעגאַנגען אַ קליין פינף יעהריג מעדעל, אָנגעטהון אין אַ רויט קליידיל מיט אַ ווייס שערציל, און גלעטענדיג יחזקאל מיכאל׳ס ביי דער האַנד, האָט זי ליעבליך געקווינטשעט:

— טאַטעשי, טאַטעשי!

יחזקאל מיכאל׳ס האָט אַרומגענומען דאָס קינד, עס אויפגעהויבען, צוגענומען עס צו זיין האַרץ און געטריי געקושט.

— זעהסט, טאַטעשי, — זאָגט דאָס קינד, — מאַמע האָט געקויפט, — און זי ווייזט דאָס נייע רויטע קליידעל, אין וועלכען זי איז געווען אָנגעטהון, דאָס שירצעל און די שוואַרצע שיכלעך.

און ער גלעט דאָס קינד:

— מאַמע האָט אָבגעוואַשען, אויפגעקעמט און געשיקט צו׳ם טאַטען, — זאָגט ווייטער דאָס קינד אויפהויבענדיג די קליינע אייגעלעך אין דער הויך צו׳ם פאָטער צו, און פון די דינע רויטע צוזאַמענגעצויגענע ליפּעלעך האָבען זיך אַרויסגעוויזען צוויי שורות ווייסע ציינער. הערעלעך האָבען לייכט געציטערט איבער איהר דינעם האַלז.

ער שווייגט און גלעט דאָס קינד.

הינטער אַ טויער, וואָס איז גלייך געגענאיבער, שטעהט אַ יונג ווייבעל און קוקט אַרויס דורך אַ שפּאַלט. זי זעהט, ווי יחזקאל גלעט דאָס קינד, אַזוי ווייך אַזוי טאַטע׳דיג, און ווי דאָס גענוילט פון קינד לאַכט פון פרייד, שפּרינגט צום טאַטען. דער מוטער טוט דאָס אַ גרויסע הנאה; באַלד אָבער רוקט זיך אַראָב איהר קליינער שמערץ, און אַ זיפץ לאָזט זיך הערען אין דער שטיל.

— טאַטעשי, קום, רייסט דאָס קינד דעם פאָטער ביי דער האַנד.

יחזקאל מיכאל׳ס האָט אָנגענומען דאָס קליינע קינד ביי דעם קליינעם הענדטיל און מיט איהם שפּאַצירען געגאַנגען.

די זון האָט זיך אַלץ מעהר און מעהר אָנגעהויבען אַרונטערלאָזען אונטער דעם באַרג, און זיך פערבלאָנזשעט דאָרט טיעף צווישען בלאָע אינזלען. אַ לייכטע חמאַרע שוועבט אויף דעם הימעל, און דאָרט איבער דעם באַרג זענען עפּעס ווייסע וואָלקען, ווי ווייסע בערג בעגילדעט געוואָרען, און וואַרפען אַ גלאַנץ אויף דעם שפּיץ פון דער חורבה, וואָס איז אויף דעם באַרג.

יחזקאל גערט מיט דעם קינד טריט ביי טריט, און גלעט עם לייכט מיט דער האַנד איבער די נעגרייזעלטע הערעלעך.

הינטער דעם טויער שטעהט דאָס ווייבעל און קוקט נאָך און שמייכעלט, דער טאַטע מיט'ן קינד געהען פאַר'ן טויער דורך.

דאָס ווייבעל איז פלינק ארונטער הינטער דעם פלויטעל וואָס איז ביי דעם טויער, און קוקט מיט איין אויג ארויס.

זיי זענען פערביינעגאנגען, און זי איז אַרוים פון דעם פלוי־טעל. איהר רויט געזיכט, וואָס האָט זיך ארויסגעוויזען פון אונטער דעם שייטעל, האָט אין דער שטיל געשמייכעלט.

— זעהסט, טאַטעשי, דאָ וואָהנט די מאַמעשי, קום! — זאָגט דאָס קינד, ציהענדיג דעם פאָטער ביי דעם ארבעל.

ער איז שטיל געוואָרען און האַלטענדיג פעסט דאָס קינד ביי דעם הענדטיל, איז ער ווייטער געגאַנגען.

דאָס קינד האָט זיך פלוצלונג אומגעדרעהט און האָט דער־זעהן, די מוטער שטעהט פאַר דעם טויער.

— טאַטעשי, טאַטעשי, — די מאַמע, די מאַמע! — האָט דאָס קינד פרעהליך געטאַנצט, ציהענדיג דעם פאָטער ביי'ם ארבעל, און ווייזענדיג מיט'ן פינגער אהין צום טויער...

עפּעס ניט ווילענדיג האָט זיך יחזקאל מיכאל'ס אומגעקעהרט און האָט דערזעהן זיין געוועזענע פרוי.

אַ מינוט איז דאָס פּאָר-פאָלק געשטאַנען און געקוקט איינער אויף דעם אנדערען, באַלד אָבער האָבען זיי זיך ביידע אָן עפּעס דערמאָהנט, זי איז פלינק ארונטער הינטער דעם טויער, און ער, האַלטענדיג דאָס קינד ביי'ם הענדטיל, איז מיט גיכע טריט ווייטער אוועק אין געסעל.

— טאַטעשי, טאַטעשי, — די מאַמע, די מאַמעשי דאָרט.

קראקוי.

(זיי און מיר).

געווידמעט סטאַניסלאַוו וויטקעוויטש.

I.

דער „ריַנאָק“.*)

זיי זענען די בעלי־בתים, מיר — דעם שכנ׳ס־שכנים. איך וועל אָנהויבען פון די בעלי־בתים.

דער מאַרק דאָס איז די מזרח־וואַנד אין קראָקוי. הויכע שמאָלע הײַזער שטעהען אײַנגעקוועטשט אײנער צום צווײטען, אַזוי ווי זיי וואָלטען זיך אָנגענומען ביי די הענד; האָבען זיי מורא פאַר עפּיס און זיי האַלטען זיך אינאײנעם, וואָלט דאָס צווייטע אונטער־געשטיצט? אין מיטען „ריַנאָק“ די לאַנגע „צוקערניצע“ מיט איהר פוילישער קאַפּקע אויפ׳ן קאָפּ: די — באָבע אַרום די קינדער. די באָבע אין דער ברײטער שירץ, מיט די ברילען אויף דער נאָז פערצעהלט אַלטע מעשיות די אַרומיגע הײַזער:

„עס איז אַמאָל אַ פאָלק געווען,
עס איז אַמאָל אַ פאָלק געווען“.

אין דער שטילער נאַכט איז עס געווען. איך האָב אַליין אין די גאַסען געבלאָנדזשעט. כ׳לעבען, אין „ריַנאָק“ איז גוט צו בלאָנדזשען. דו פיהלסט דיך עפּעס זיכער צווישען אַלטע, ערענסטע הײַזער — עס איז זיך דאָ אויף וועמען צו פערלאָזען... דער הימעל איז געווען אויסגעשטערנט. איין שטערן, ווײט אָב־

*) דער מאַרק אין קראָקוי.

געדוקט פון צווייטען, האט מיט שטיל־שוויַיגעניש דאס זייניגע זיך געטהון. די לְבָנָה האט פון לאנגווייליגקייט אין פליעסענדיגע וואלקען זיך געטוקט, טיילמאל האט זי אונוויסענדיג א דאך בעלויכטען, און די הייזער, איינס הארט ביים צווייטען, שטעהען און שוויַיגען. אנ׳ערסט שווייגען—נישט זיי שלאפען, נישט זיי זענען אויף, נור קוקען דיך שטום אן—ווילען דיר עפּיס זאגען און זאגען נישט: זיי האבען אין זיך א ערענסטען סוד בעהאלטען און האבען דאס מויל פערמאכט... אין זייערע שווארצע לעכער, דאכט זיך דיר, ליגען די העלדען פון „פאן טאדעאוש" טויט איינגעשלאפען, אין זייערע ברייטע, לעדערנע פאסקעס, און זייערע פוילישע „שארמאנקעס" מיט די שווערדען אין דער האנד און די הוטלען אויפ׳ן קאפּ. פון ערגעץ וואו א פענסטער שיינט א שטראהל ליכט ארויס. צי האט זיך נישט דארט, טיילמאל, א טויטער אויפגעכאפּט? באלד דערויף איז דאס ליכטעל שוין אויפגעגאנגען. א פּנים, יענער דארט האט פערשטאנען, אז עס איז בעסער צו חלום׳ען ווי אויף־צו־זיין, און האט זיך ווייטער שלאפען געלעגט...

די נאכט איז שטיל, די נאכט איז רוהיג. מען ווייסט נישט, ווען עס האט זיך אנגעהויבען אריין צוגנב׳ענען א ליכטיגער שטראהל אין הימעל אריין און האט זיך טיעף, ווייט און ברייט אין הימעל געלאזט א הוואליע בלוט אין איינער פון די וועלען אויפ׳ן הימעל און דער רויטער גלאנץ גיסט זיך אויס און קוקט ארויס פון צווישען די צוויי הויכע שפּיצען פון דער „מאריאנסקער" קירך אין דער וועלט אריין. די נאכט אדער דער טאג שוין, קוקט מיט גרויע ברילען אויף דער שטאדט. די הייזער ווי פריהער שטעהען שטום, נור זיי האבען פון זיך א סוד אראבגעווארפען. און הויכע מַצֵבות בעגעגענען דעם טאג מיט גלייכגילטיגקייט.

פון „מאריאנסקען" טהורם אראב פערבלאנדזשעט זיך א שפּיעלען פון א טראמפּייט און זאגט אן דער גאס און וועקט די גאס: דער מארגען ברעכט אויף!

די אלטע, הויכע מצבות הארכען אוים מיט גלייכגילטיגקייט דעם טראמפּייטערס שאלען.

אין מוזעאום.

עס האָט אַמאָל אַ העלד געלעבט. דער העלד איז געשטאָרבען, זענען געקומען זיינע אייניקלעך און האָבען דעם העלדס ברילען אויפגעזוכט, זיינע טאַבאַק-שקעטעליך, זיינע סדורים און האָבען דאָס אויסגעצירט און אויסגעפוצט, און דער גלעזערנער שראַנק אַריינגעשטעלט: אַ אָנדענקען פון זיידען.

און אויסגעזוכט האָבען זיי די צובראָכענע ציגעל פון זיידענס אייוועז און האָבען זיי גלייך געשטעלט. אַ רחמנות, נעביך. מען זעהט בחוש, אַ פאָלק וויל נישט געהן אין חדר אַריין. און מיט טרעהרען אין די אויגען און מיט צובלוטיגטע הענד האָבען זיי אויפגעקליבען די שטיקלעך, די ברעקלעך יואָס שטעלען צוזאַמען אַ פאָלקס-נשמה, אַ פאָלקס-האַרץ און קלויבען צוזאַמען, מיט אַלע כחות עס צו דערהאַלטען.

„קומט לאָמיר צוזאַמענקלעבען די נשמה!"

און דעם זיידענס פערראָסטעטע שווערדען האָבען זיי צוזאַמענגענומען און אויסגעשטעלט זיי אין ברייטע שויבען-שאַפען: „אונזערע שווערדען" „דעם זיידענס שווערדען". שווערדען אין אַ מוזעאום—איז דאָס נישט דער צייכען פון טויט? שווערדען אַלס אָנדענקען, זענען געוועזענע שווערדען.

געוועזענע שווערדען, אויסגעדיענטע עפּאָלעטען! שליפעס אין דער שראַנק-קענען שוין נישט בעפעהלען.

פאַמיאַנטקעס", מצבות אויף העלדען:

„עס איז אַמאָל אַ פאָלק געווען,
עס איז אַמאָל אַ טאָלק געווען"..
עס רייסט דאָך ביים האַרץ...

אין דער גאַס.

געה איך אין דער גאַס, מענשען לויפען, איילען זיך, האַנדלען און וואַנדלען, די עלעקטרישע טראַמווייען רוישען און ווי משוגעים לויפען זיי אין מאַרק אַרום. מענשען שטעהען און דינגען זיך. מען לעבט, עס קאָכט אַ לעבען. און זעהסט דו דאָרט דעם יודעל

מיט'ן איינגעקנייטשטען צילינדערל אויפ'ן קאפ—ער לויפט, ער האנדעלט, ער וואנדעלט—און הינטער דעם לעבען ווערט עפעס אנ'אנדער לעבען: עס וויל עפעס, עס בענקט נאך עפעס...

און די אלטע הייזער שטעהען טויט-שטום און פערשלאפען אין זיך, און מיט א טרויעריגע שווערע געהיימניס קוקען זיי זיך צו צום היינטיגען לעבען: וואס טהוען אונזערע אייניקלעך? וואס ווילען זיי? און זיי לערנען נישט, די אלטע, זיי וויזען נישט קיין וועג, זיי בעפעהלען נישט—נור קוקען זיך צו און שווייגען.

אין „וואוועל".

עס איז דאך א געלעכטער, אבער דאך אזוי. די „פאלקס-פערזארגער" האבען מורא, אז די נשמה זאל נישט אין איינעם מיט'ן טויטען קערפער אבשטארבען, נעהמען זיי און זוכען צוזאמען שטיקלעך נשמות און ווילען די נשמה איינמויערן אין א שטארק, פעסט-געבויטען הויז, פערזיגלען זי מיט זיעבען זיגלען, היטען, אז די נשמה זאל נישט אנטלויפען. זיי ווילען מען זאל אריינקומען, איינזויגען זיך מיט דעם פאלקס-גייסט, שטארקער ווערען ביי זיך.

נאראנים, וואס טהוט איהר? צוברעכט דאס הויז, א נשמה אין א הויז? גייסט אין מויערען?

איין וואהנונג איז נור דא פאר א נשמה—דאס איז דעם מענשענס הארץ. אזוי לאנג ווען די נשמה לעבט אין מענשענס הארץ קען זי וועלטען בויען, וועלטען איינלעגען. א לעבעדיגע נשמה קען נור לעבען אין א לעבעדיג הארץ. א נשמה צווישען טויטע ביינער און שטיינער? פערראסטעט קען זי נור ווערען, קליין און גלייכגילטיג!...

וואו נור א ביינדעל, וואס איז געוועזן ערגעץ פערווארפען אויף זיעבען ימים, האבען זיי עס געבראכט, אין א אייזערנעם קאסטען איינגעמויערט, דאס קריינדיל אויפ'ן קאפ, די שווערד אין דער האנד.

און טיילמאל ביי נאכט, ווען א ווינד געהט פון דער ווייכסעל

אויף און וועהט אויף דעם זיגמונד'ס קלאג, גיט דאן א קלונג און עס וועקט עפעס. א גרוס פון עלטערע צייטען. א קוש פון דער עלטער-באבע אין דער לופט. זיי מוזען זיך דאך דארט די טויטע ביינער אין זייערע אייזערנע טרונעס בעוועגען. די שווערדען קלינגען אין די טרונעס אב, א וויעדער-קול איז עס... נור די טרונע איז צו שווער, פון איהר זיך ארויסצורייסען.

אויף מיצקעוויטשעס קבר.

מיצקעוויטש דער טאטע פון „פאן טאדעאוש"— וואס טהוט ער דא?

גענומען זיין קערפער, אין א געמויערטע טרונע איהם אריינ-געלעגט, א דויערהאפטיג אנדענקען פון איהם געמאכט.

נאראנים! מיצקעוויטשעס שווערדען שטעהען נאך נישט אין מוזעען, זיין נשמה וואנדעלט נאך נישט צווישען פיער געמויערטע וועגד. אין טויזענדער הערצער לעבט זי, זי וועט לעבען ווען איהר וועט שטארבען; זי וועט לעבען אזוי לאנג ביז דעם מענשענס געפיהל וועט אין מענשענס הארץ לעבען!

זיין שווערד האט ער נישט אין דער האנד געהאלטען, או דענסטמאל ווען די האנד שטארבט, שטארבט די שווערד אב. זיין שווערד איז נישט אויס אייזען געוועזען, וואס זי קען פערראסטעט ווערען. זיין שווערד איז גאט'ס ווארט געוועזען, א טוי, וואס לעבט אויף הערצער, א טוי פון תחית-המתים, די נשמה פון נשמות...

אין טויזענדער טרונעס ווען איהר וועט איהם איינמויערען, וועט איהר איהם נישט טויטען. פון זיין טויטען קערפער נור קענט איהר א אנדענקען מאכען. זיין נשמה האט זיך ארויסגעגנב'ט, זי איז א לעבעדיגער טוי פאר טויטע הערצער.

איך וויל נישט וויסען, וואו מיצקעוויטש ליגט בעגראבען.

נעהמט איהם ארויס פון אייזערנעם קאסטען, מישט איהם מיט די ערד אויס—לאזט איהם צוריק געהן צו דער נאטור, פון וועלכער ער איז געקומען, לאזט איהם צוריק צו דער מאמע-ערד. ווינטער אונטער דעם דיקען שנעע צו ליעגען, זומער מיט אלעס צו בליהען, צו וואקסען. דער רעגען זאל איהם נאס מאכען, דער

טוי זאָל איהם בעפּרישען, און זעהסט דו דאָרט, אַ בלימעל צו אַ קרענציל שמייכעלט אין הימעל אַריין, עס קומט אַ פויגעל צו פליהען, ער גיט אַ צופּ דאָס קרענציל. אַ טראָפּען פון איהם האָט עס נענאָסען. צו גיסט זיך נישט אויס זיין שאַל־מעלאָדיע אין דער לופט, ברייט און רייך?

אויף דעם געמויערטען קבר האָב איך אַ בלימעל געפונען.

אַ פערשלאָסען קעלך, נאָך נישט צייטיג געוואָרען און עס הויבט שוין אָן צו פערטריקענען, ווי אַ ליעבליך אונשולדיג מיידעל, נאָך נישט אין די יאָהרען, הויבט אָן צו פערבליהען. אויף דעם פערטריקענטען ליפּען־רויז איז אַ פולע טרעהר געהאַנגען, אַ לעבע־דיגער טראָפּען טוי. און די בלום זויגט זיין חיונה פון דער טרעהר און קען נישט פערוועלקט ווערען. די טרעהר לעבט, לעבט, וועקט און דערפרישט.

און קענסט דו דאָס מיידעל? ביים פענסטער זיצט זי, אין איינזאַמען דאָרף און קוקט אויף דער דאָרפ'ס גאַס. דאָרט ווייט צווישען די הויכע טאָפּאָלען פערבלאָנדזשעט אַ יוד מיט'ן פּעקעל אויפ'ן רוקען, פון דאָרט ווייט פון נאָך בערגער און טהאָלען קומט צו ציהען, קומט צו בליהען אַ פערגעסענער זים־זים־זים. דאָס מיידעל זיצט; „פאַן טאַדעאוש" אין דער האַנד, און אַ עלטער באָבע פערצעהלט אַלטע מעשיות פון האַרץ צו האַרץ:

„עס איז אַמאָל אַ פאָלק געווען,
עס איז אַמאָל אַ טאָלק געווען".

און אַ פולע טרעהר אין אויג. גאָט מיינער, וואָלט איך די טרעהר פון דעם מיידעלס אויג אין מיר איינגעטרונקען, זי וואָלט מיר אַ נייע נשמה בעשאַפען.

ניין! איך וואָלט די טרעהר גענומען און געקומען צו מיין אָרים, אומגליקליך פאָלק און וואָלט טויטע מענשען מיט די טרעהר אָנגעטרונקען. אַזאַ טרעהר—קראַנקע הערצער וואָלט זי געהיילט, צובראָכענע נשמות גאַנץ געמאַכט, זי וואָלט אייך אַ ניי לעבען בעשאַפען...

אַז עס פאַלט אַ טרעהר נישט אויף מויערן, נישט אויף ציגעל און לעהם, נור אויף אַ בלום, ווער ווייסט וואָס אַזאַ טרעהר קען בעשאַפען!...

II.

קאזמיערש[1].

אז משיח וועט קומען און יודען קיין ארץ-ישראל פיהרען, יועט א פוילישער פריץ מיט די טויזענדער אבוועגען א יוד, אבי ער זאל זיך אין זיין דארץ בעזעצען. אין א פוילישען דארף אהן א יודישען „פאכטשארש"[2] אהן א יודישע „קרעטשמע" פעהלט עפעס ווי א בלימעל אין א הויז... גוים דארפען דעם יוד, אז נישט דאס בערדיל צו צופען, חאטש „מה יפית" צו זינגען — א גוי געהט אוים פאר א יודישען „מה יפית" — מיצקעוויטש האט דעם שענסטען „מה יפית" אין יענקעל מוזיקאנט'ס מויל אריינגעגעבען. „קאזמיערש" מאכט דעם איינדרוק ווי אזא מין יודישער „פאכטשארש" אין קראקוי... און דער פאכטשארש האט זיך זיין וועלט פאר זיך...

אנ'ארים יודיש מנין האט זיך ארומגעקליבען ארום די אלטע שוהל, אזוי ווי זיי וואלטען מורא האבען אליין אין גלות איבערצובלייבען, ווילען זיי זיך פערלאזען אויף א גדול. אין מיטען זאפט זיך אריין איינס מיט דער „אויפגעדעקטער שאנד", דאס מיין איך, מיט אנ'אבגעריסענעם דאך, מיט אבגעריסענע ווענד, נור דאך ווערט עס נישט געפאלען ביי זיך און עס ווערט נישט אן דעם יחוס. א אטלעסענע קאפאטע חאטש זי איז צופליקט, צוריסען, פונדעסטוועגען איז זי מעהר שבת'דיג ווי א גאנצע, א נייע קאפאטע... א פערשעמט מנין. זייערע בעלי-בתים זענען דאך נור יודען וואס זיצען אין דער גאס ביי די אונטערגעהייצטע קוימענס און פערקויפען געבראטענע קארטאפלעס... און פרעהען זיך, אז די קעניגין יאדוויגא האט פאר אונז „זשידקעס" א פרוכת אויפגענעהט אין דער אלטע שוהל אריין... אט געה, נעהם אראב די געטהא-קייט, וואס העגגט נאך אויפ'ן וואנד ביים אנהויב „קאזמיערש" און לעג זי איבער דער צווייטער זייט וואנד אריבער, האסט דו ווידער דאס „געטהא" פארטיג.

ביי נאכט איז עס געוועז. פון „רינאק" בין איך אויפ'ן

---

[1] קאזמיערש דאס איז דאס יודישע קווארטאל פון קראקוי.

[2] פאכטשארש — מילביגער.

קאַזמיערש" אַרויס. די הײַזער זענען געשטאַנען, ווײַל זײ זענען געשטאַנען—און האָבען מיט שטיל־שווײַגעניש ווי אַ טויט, ערענסט געזיפֿצט נאָכגעקוקט און בעטראַכט אַלץ וואָס איך טהו... נור טײַל־מאָל האָט זיך מיר געדאַכט, אַז מען פֿערצעהלט מיר עפּעס, מיר, דעם אײניקעל. מען וויל מיר עפּעס איבערגעבען, זאָגען „נו, וואָס?" און זײ קוקען מיך אָן און שווײַגען. און איך האָב מיך געפֿיהלט אַזוי משפחה'דיג צווישען זײ, מײַנע זײדעס—אָט, דאָ בין איך אין דער הײם, בײַ אונז...

און אַלץ אַרום איז אַזוי שטיל און שוואַרץ געווען. נישט געשטאָרבען איז עס, נור בעהאַלטען אין זיך, טיעף איהר זײַן געהײמנים איז די גאַנצע גאַס געווען אײַנגעטונקט און געלעבט איהר שטיל־שווײַגענדיג לעבען. פֿון הימעל קוקען אַראָב די שטערן און שווײַגען און פֿרעגען גאָר נישט. די אַלטע שוהל איז אין דער ערד אײַנגעזונקען, אַז זי זאָל זיך נישט מיט איהר שפּיץ וואַרפֿען אין די אויגען דאָרט זײ, אויף יענער זײַט קײַט... פֿון די שוואַרצע פֿענסטער קוקט אַרויס דער שוואַרצער גלות און שרעקט און טרײַסט אין אײנעם. פֿון אַ זײַטען־פֿענסטער דרינגט אַ שטראַהל ליכט אַרויס, אַ נשמה־ליכט אויף אַ גאַנץ פֿאָלק. פֿינסטער און שטיל איז אַרום און אומעטום, — און דיר, דאַכט זיך אַז גאָט אין הימעל האָט זיך דאָס פּנים צווישען בײדע הענד פֿערשטעלט, וויינענדיג אויף חורבן בית־המקדש.

און אין דער שטילער, פֿינסטערער נאַכט האָבען אײנזאַמע טריט אויף שטײנער אָבגעקלאַפּט און אַ טרויעריג־וויינענדיג געזאַנג האָט זיך פֿון דערווײַטען געלאָזט הערען:

שטעהט אויף, שטעהט אויף
יודעלעך,
כשר'ע יודעלעך
פֿרומע יודעלעך.
שטעהט אויף, שטעהט אויף!
צו עבודת הבורא...

פֿון אַ שוואַרץ פֿענסטער האָט אַ שטראַהל אָנגעהויבען אַרויסצושײַנען...

ביי'ם ברעג פון דער ווייכסעל.

נאכט איז עס.

צעוואָרפען זענען די הייזער, שיטער, איינס ווייט אָבגערוקט פון צווייטען, זיי שטעלען זיך נישט צוזאמען, נעמען זיך אן ביי די הענד, רייסען זיך אָב פון גאָטס פרייער וועלט, און ווערען צוזאמען א שטארקע מויער און אן'איינענע, בעזונדערע שטאָדט. ניין, פערלאָרען זענען זיי אין שטח, אויסגעמישט מיט אלעם, פערשלונגען, פערטרונקען אין דער אונענדליכקייט, וואָס איז ארום און ארום...

און פריי ביזט דו, פריי אויף גאָטס פרייער וועלט.

וואַרפט זיך דיר א מאל אין די אויגען א שווארצער פלעק, און א ווייסער שטרוי-דאך קוקט אראָב פון דער הויך, דאכט זיך דיר, עס איז פון דער הוילער הויט ארויסגעוואקסען, נישט קיין מענשענס הענד האָבען דאָס געמאכט, נאר אויסגעוואקסען איז עס ווי די גרעזער אין פעלד, ווי די ביימער אין וואלד.

און פער'חלומ'ט איז אלץ אין גאָטס לייטזעליגען שלאָף, און אלץ בויגט זיך, טוליעט זיך איין צו דער מאמעס ברוסט — דער ערד, איינגעשלאָפען אויף גאָט'ס שוים. אפנים, אלץ ארום איז צופרידען מיט זיין גורל, וואָס עס איז פאר איהם בעשערט און פערלאנגט נישט קיין בעסערס. די הויכע אויפגעשטעלטע שווארצע קוימענס גלאָצען ווי חזנים אין הימעל אריין, ווי בעטענדיג: חלילה נאָר נישט ערגער.

איך געה.

די הייזער, זיי קוקען ארויס פון איינגעהילטען שלייער — געניצען און וואונדערן זיך: ווער איז דער? באלד אָבער טוליען זיי זיך וויי טער איין — און געהייסען וואָלט עס: עס איז נישט כדאי.

אָט איז דער בארג, און איך שטייג אויף איהם ארויף.

אַן'אלטער בעקאנטער... א זיידע איז ער, וואָס שטרעקט אויס זיין גרינע באָרד צו זיינע אייניקלעך און זאָגט: צופט, קינדערלעך

צופט, אז איהר דאט פערגניגען דערפון. ער בויגט דעם רוקען אײן: קריכט קינדערלעך, קריכט, אז איהר ווילט אזוי. אזוי איז דער בארג, דער ווידע פון שטעדטיל; לויפט אראב, לויפט ארויף, שפיעלט אײך מיט מײן זאמד, מיט מײן גראז. ליעב זענט איהר מיר אלע.

איך שטײג ארויף אויפ׳ן בארג, קריך אויפ׳ן ווידענס רוקען.

טײלמאל קוק איך מיך אום, הינטען אין דעם טאל נעמען זיך צונויף אלע הײזער און קוקען מיר פון הינטען נאך. א בלויער, היימישער הימעל איז אויסגעגאסען פון אויבען, אויף איהם שײנען די שטערען, א לײכטער שלײער האט ארומגעהילט דאס שטעדטיל און פון דעם לײכטען שלײער שפארט זיך דורך דער שפיץ פון א קירכע און געגען איהם ווערט פערלארען אין שטח פון אויר דאס קלײנע פענדיל פון דער שוהל.

ווי ווײט זענען די מענשען, ווי ווײט זענען די הײזער, אײנער פון צווײטען בײ טאג; און ווי נאהענט אבער, ווי היימיש נאהענט, ווי משפחה׳דיג שפירען זיך די אלע הײזער בײ נאכט. אפילו דער הויכער שפיץ פון דער קירכע און דאס קלײנע פענדיל פון דער שוהל האבען פערגעסען זײער בעשטענדיגע מלחמה, וואס איז צווישען זײ, און לעבען איצט אין אחדות, אין שלום, אײן הימעל ציהט זיך דאך איבער זײ, און אײן טאג זענען זײ פער׳חלומ׳ט און אײן גאט וואכט איבער זײ.

איך שטײג ארויף אויפ׳ן בארג.

הינטען פון דעם טאל קוקען מיר נאך די שפיצען פון די דעכער, זײ סוד׳ען זיך מיט אנ׳אנדער, נאר איך ווײס נישט וואס זײ מײנען. דא דאכט זיך מיר: זײ האבען רחמנות, מיטלײד מיט מיר, בעדויערען און זאגען אײנער צו׳ם צווײטען: זעה, דער אנט־לויפט פון אונז, פערלאזט אונז. באלד אבער דאכט זיך מיר, אז זײ, די הײזלעך, זענען מיר מקנא: פיס האט ער, קאן ער אוועקגעהן, מיר אבער מוזען תמיד שטעהן אויף אײן ארט.

פון דער צווײטער זײט נידערט אראב דער בארג.

און א צווײטען הימעל האט גאט דא, צו זײנע פיס, אויס־געגאסען, א פיעל מילדערען, א ליעבערען און א מעהר הײמישען. דאס איז די ווײכסעל, אונזער הימעל אויף דר׳ערד.

יענעם הימעל אין דער הויך האט גאט פאר זיך מיט זײנע

מלאָכים געמאַלט, ער ציהט זיך אין דער הויך, קוקט מיט שטאָלץ אין דער נידער אַראָב, ער ווײס פֿון זײַן גרויסקײַט, ער ווײסט, ווי הויך ער איז פֿון די מענשען און פֿון דער ערד, וואָס פֿאַר אַ לײַטזעליגקײַט גאָט האָט אויף איהם אויסגעגאָסען, וואָס פֿאַר אַ גאָלדענע ליעבע שטערען ער פֿערמאָגט און וואָס פֿאַר אַ טײַערען שאַין ער האָט — די לבנה, וואָס באָדט זיך אין איהם. ער ווײס זײַן פֿערמעגען, און ווי אַ גרויסער נגיד קוקט ער צו דיר אַראָב.

אַנדערש אָבער איז דער הימעל, וואָס גאָט האָט דאָ אויסגעגאָסען אויף דער ערד. די ווײַכסעל איז אונזער הימעל, אַ הימעל פֿאַר אַזעלכע געוועהנליכע, אָרימע מענשען, ווי מיר זענען. דער ערדישער הימעל גיסט זיך און גיסט זיך און מישט זיך אוים מיט אונזער נשמה, גיסט זיך צוזאַמען — מיט אונז.

נישט ער בלאָנזשעט, נישט ער בלאָנקעט — נאָר זײַן ווײַכע, מאַמע'דיגע אויסזיכט איז אונז נאָהענט. נישט פֿאָרכט האָבט דו פֿאַר איהם, אַז אײַנשלינגען וועט ער דיך, נאָר דו פֿערטרויסט זיך, פֿערזיכערסט זיך אויף איהם, עס גלוסט זיך דיר דײַן גאַנץ האַרץ פֿאַר איהם אויסצוגיעסען, איהם אַלץ דערצעהלען, ווי פֿאַר אַן אײגענער מאַמען.

עס גלוסט זיך עפּעס אַזוי דעם מענש זײַנע טרעהרען אין איהם אַרײַנצוגיסען, אַז זײ זאָלען זיך צוזאַמענמישען מיט זײַן וואַסער.

עס רינט דאָס וואַסער, אײן חוואַליע יאָגט צו דער צווײטער, דאָס וואַסער גיסט זיך און גיסט זיך, און עס דאַכט זיך: עס זינגט אוים דײַן ליעד, עס דערצעהלט אַלץ, וואָס עס טוט זיך אָב אין דײַן האַרץ, וואָס איז בעהאַלטען, פֿערבאָרגען אין דײַן נשמה — און דיר ווערט אַזוי לײַכט, אַז ווײנען גלוסט זיך דיר ווי אויף אַ מאַמעס אַ האַרץ.

גאָט, דאַכט זיך, האָט אויך אַראָבגענידערט פֿון זײַן כסא־הכבוד — פֿערלאָזט דעם הימעל אין דער הויך — און אַרײַנגעגאָסען זײַן גאַנץ לײַטזעליגקײַט, זײַן גאַנץ הײליגקײַט דאָ אין דעם אויר, אין די לופֿט. עס דאַכט זיך, אַז גאָט האָט זיך אויסגעמישט און צוזאַמענגעגאָסען מיט אַלעם, וואָס איז אַרום און אַרום.

און די חוואַליעס רינען, גיעסען זיך צונויף אײנער מיט דער צווײטער, מאַכען שלום, שליעסען אחדות און בינדען זיך אָן מיט די אַנדערע חוואַליעס. יענע ווײַטער קניפּען זיך צוזאַמען מיט די

איבערינגע און דאס וואסער קושט מיט ליעבליכקייט, מיט לייטזע־ליגקייט די ברעגען פון טייך.

פון עק וועלט קומט עס און ווערט פערלארען אין צווייטען עק וועלט.

און דער טוי פון די טיעפע גרעזער שטייגט אין דער הויך, און עס גיסט זיך צונויף, שוועבט און ווערט א צוזאמענגע־וועבטע חופה פון טוי־פעדעם מיט געטליכע קושען — עפעס האבען זיך צוזאמענגעשפינט אין דעם לופטיגען אויר געפרוירענע, פער־גליווערטע טרעהרען, וואס קומען פון הערצער, וועלכע באדען זיך אין גאנצע קוועלע ליבע און טרייסט, און די חופה האט ארום־געהילט גאטס בעשעפענישען.

און גאטס בעשעפענישען זענען פערטרונקען און פערזונקען אין גאנצע קוועלען פון לעבען און טרייסט.

איך זיץ ביים ברעג פון טייך.

עס הערט זיך דאס געזאנג פון דער נאכט.

פון גאנץ וויים קומט צו שווימען דאס קול, און ווי א חלום פליהט עס דורך אין דעם אויר, און עס קלינגט מיט מיט דעם ליעבען אבקלאנג פון וואסער. עס שווימט באלד אוועק, דער וואסער־שטראם האט דאס קול מיטגעשטרוימט, צו ברענגען א גערום אין עק וועלט אהין.

א פויגעל, ערגעץ, מען זעהט איהם נישט, פערבענקט זיך און גיסט אויס זיין פערלאנג אין זיין געזאנג, און זיינע טענער שווי־מען צוזאמען מיט א וויימען אבקלאנג, וועלכער רייסט דורך דעם שלייער פון דער נאכט, און אלץ ווערט ווידער פערלא־רען, און שטיל איז אין דער אונענדליכקייט.

ביים ברעג זיץ איך און קוק אין וואסער אריין: אין דער הויך הענגט דער הימעל מיט די שטערען.

אין די ערד טוליע איך איין מיין פנים און איך בעט:

— גאט, בעט איך, פארוואס האסט דו דיין וואהנונג געמאכט אויבען אין הימעל, זיך בעהאלטען הינטער די וואלקענס, קום אראב און דא אויף דער ערד מאך דיין וואהנונג — וואס ארט עס דיך, אז די מענשען וועלען ווערען מלאכים? גאט, בעט איך ווייטער, און לאז אראב מיין פנים צווישען די הויכע זאנגען — פאר וואס האסט דו מיך אבגעזונדערט פון דיין וועלט? פיס מיר געגע־

בען פֿון דאַנען אַװעקצוגעהן? אויערען–צו הערען דאָס אַלץ, אויגען–צו זעהען דאָס אַלץ, אַפּילו אַ האַרץ האָסט דו מיר געגעבען דאָס אַלץ צו שפּירען און איך װיל ניט זעהען, װיל נישט הערען און װיל נישט שפּירען דאָס אַלץ, נאָר אויסמישען װיל איך מיך מיט דעם אַלעם, אויסגיסען דאָ מײַן נשמה און צוזאַמענגיסען זיך מיט'ן פֿעלד, מיט'ן װאַסער, מיט דײַן לײַטזעליגען טוי, מיט אַלעם װאָס איז דאָ, אַז אײנס זאָל איך װערען צװישען זײ, אײַנגעפֿלאַנצט זאָל איך װערען אין דײַן גאָרטען, װי אַ בוימעלע אין װאַלד, אַ גרעזעלע אין פֿעלד – אָבער נישט אַ פֿויגעלע, װאָס גיט קוים אַ פּיפּס און פֿליהט באַלד אַװעק...

איך ליעג מיט דעם פּנים פֿערבאָרגען צװישען די זאַנגען.

און די חװאַליעס גיסען זיך, נישט עס קלינגען די װאַסערן, נאָר עס קושט אײן חװאַליע די צװײטע. פֿון דערװײַטען קומען צו־שװימען יענע אונבעשטימטע טענער און קושען דעם אָבקלאַנג פֿון די חװאַליעס. ערגעץ פֿון אַ בוים שיקט אַ פֿויגעל גלאַט אַזוי זײַנע געריסען אין די װעלט אַרײַן – און דאָס אַלץ מישט זיך אויס אין אײנעם, און עס װערט אײן געזאַנג:

װײַך, קושענדיג.

און גאָט האָט זײַן כסא־הכבוד פֿערלאָזט, אַראָבגענידערט און אויסגעמישט זיך און צוזאַמענגעגאָסען זיך דאָ אין דעם קלײנעם שטח מיט אַלעם װאָס אַרום און אַרום.

און אַרומגעהילט האָט אַלץ אַ װאָלקען טוי.

בײַם ברעג פֿון דעם טײַך ליעג איך, דאָס פּנים בעהאַלטען אין גראָז.

איך בעט שוין נישט. מײַן תּפלה איז שוין ערפֿילט געװאָרען.

איך הער שוין גאָרנישט, שפּיר שוין גאָרנישט, זעה נישט און פֿערשטעה נישט. נאָר עפּעס װי אײַנגעפֿלאַנצט בין איך – איך װאַקס און לעב מיט אַלעם, אויסגעמישט און צוזאַמענגעגאָסען מיט אַלעם – אײן אָבקלאַנג אין דעם אַלגעמײנעם געזאַנג, אײן פֿאָדעם אין דעם געװעבעלטס.

נאָר איך אַלײן װײס גאָרנישט און פֿערשטעה גאָרנישט – און אַלע לעבען מיר, און אַלע זינגען מיר, – נאָר מיר אַלײן װײסען נישט דערפֿון.

אַ בּערגיל ערד.

א בּערגיל ערד, איך קאָן דאָס בּערגיל.
אין טריבּע טעג האָט עס אין זיך מײנע טרעהרען אײנגעזאַפּט,
אין גליקליכע טעג האָבּען מײנע ליעדער דאָרט געקלונגען.

ווי אין אַ מאַמעס האַרץ האָבּ איך אין דעם בּערגיל מײן פּנים אײנגעגראָבּען, אין דער אַרומיגער שטילקײט האָט עס מײנע זיפּצען פֿערנומען.

און יעדען טאָג, יעדען טאָג, געה איך צו דעם בּערגיל. איך געה זעהן וואָס איז מיט איהם, אָבּער דער שנעע ליגט נאָך אַליץ אויף איהם.

ליעב בּיסט דו, שנעע מיר דײנע ווײסע פֿליעגלען האָבּען מיט גרוים ערבּאַרימקײט די ערד צוגעדעקט, צוגעדעקט ווי מיט ווײסע פֿעדערן און אַלעס פֿערשטעלט. דו האָסט בּעדעקט די פֿעלדער, בּעדעקט און בּעשאָטען דעם קלײנעם צובּראָכענעם פּלויט פֿון בּית-עלמין, די שפּיצען מצבות האָסט דו גלײך געמאַכט: גלײך איז בּײ דיר סײ אַנ'אָרימער, סײ אַ רײכער, סײ אַ חכם, סײ אַ שוטה, ווײל דו ווײסט, אַז אַלע קומען אַרוים פֿון דער ערד און אַלע געהען צוריק צו איהר; ווײל דו ווײסט, אַז אַלעס קאָן מען פֿון דעם מענשען אָבּקויפֿען, אַפּילו זײן חלק לעולם הבּא, נאָר נישט זײן טײל, וואָס ער האָט אין דער ערד. וואו דער מענש וועט אויף דער ערד ניט פֿאַלען, וועט ער אײנגעשלאָפֿען ווערען אויף זײן מאַמעס בּרוסט.

אַליץ האָט דער שנעע צוגעדעקט — און ווען איך שטעה אויף מײן בּערגיל, מײן איך, אַז איך בּין צווישען צוויי הימלען.

און יעדען טאָג, יעדען טאָג קום איך געוואָהר ווערען, אָבּער מײן בּערגיל איז נאָך אַליץ בּעשאָטען.

עס בּענקט זיך מיר אַזוי צו זעהען מײן בּערגיל, עס גלוסט זיך מיר צודריקען צו מײן האַרץ מײן בּערגיל ערד, אָבּער נישט דעם קאַלטען שנעע, וואָס ליגט דערויף.

זיי מיר געגריסט, מיין בערגיל!

די ווארעמע זון האט דעם קאלטען שנעע צונעצט — און איך זעה דיך וויעדער.

רוהיג ביסט דו דיר געשלאפען, הינטער דעם קאלטען שנעע, דורך דעם קאלטען לאנגען ווינטער — צו שלאפען אין ווינטער, אפילו אונטערן שנעע, איז גרינג, אבער אויף צו זיין אין ווינטער...

איך בין אויף געוועזן — געצעהלט האב איך די טעג. יעדען פריהמארגען האב איך געקוקט אויפ'ן הימעל, אויב די זון וועט ארוים און דיין ווייסע דעק צונעצען, איך זאל דיך וויעדער קאנען זעהן.

געבענקט האט זיך מיר נאך דיין פראסטען מאמעדיגען אויסזעהען.

און אויף מיין בעקאנט בערגיל שטעה איך, איך קוק מיך ארום גאנץ וויים, גאנץ וויים. איבער מיין קאפ ציהט זיך און פערשפרייט זיך דער לאנגער אונענדליכער הימעל און שמייבעלט צו דער ערד, און אונטען, צו מיינע פיס פערשפרייט זיך און פערלענגערט זיך די ברייטע אונענדליכע ערד, און זי לאכט ארויף צו'ם הימעל, און איך איינער אליין שפרייט אוים גאנץ וויים און גאנץ ברייט מיינע לאנגע, ברייטע הענד...

דארט... פון הינטער די בוימער שטארט ארוים דער גרויסער קירכען־טהורעם, און אויסזעהן זעהט ער אוים ווי הענגענדיג אין דער לופטען... פאר איהם בויגען זיך די נידריגע דעכער פון די הייזער; דארט אויף דער צווייטער זייט שטארען ארוים פון דעם אלטען האלב־צובראכענעם איינגעפאלענעם פלויט די שפיצען מצבות. וואס גלאטצען זיי? ווי הזנים קוקען זיי אין הימעל בעטענדיג: גאט! שיק א טהוי פון לעבען. און את שיקט דאך די זון איהרע ערשטע ווארימע שטראהלען.

און דארטען ווייט ציהען זיך צוויי ציילען בוימער. צווישען די בוימער שווארצט זיך דער וועג. ווייט ציהט ער זיך, דערנאך פערבלאנדזשען זיך די בוימער, עס פערבלאנזשעט זיך דער וועג. א פוהר פאהרט גאנץ וויים... גאנץ ווייט... און זי ווערט פערבלאנזשעט דארט וואו דער וועג ווערט פערבלאנזשעט.

און אויף דער צווייטער זייט קוקט אהער דער געדיכטער

וואַלד, עפּעס מיט אַ מינע פון זעהר אַ ווילטיגען מענשען, אַני־אַלטען חכם, וואָס איז פערטהון אין חכמה־זאַכען.

און עס שטיפּט און שפּיעלט זיך דאָס שטילע פליסענדע וואַסעריל. און אויסזעהן זעהט עס אויס, ווי אַ בן מלך, פאַר וועלכען די אַלטע חכמים־בוימער האָבען דרך־ארץ, רוקען זיך אָב פאַר איהם, מאַכען פאַר איהם אַ וועג. און מורא האָבען זיי: אַזאַ קונדס, עס קאָן זיך נאָך איהם פערגלוסטען זיי צו בעשפּריצען מיט זיינע וועלען, און פערטומלען זיי פון זייערע געדאַנקען...

און אַביסעל אָן אַ זייט שטעהט אַ קליין הייזעל, מיט ווייסע אָבגעווייסטע וועגד, און אַ געדיכטער רויך געהט פון קוימען אַרויס און אַ פויערטע אַרומגעוויקעלט דעם קאָפּ אין אַ ווייס טיכעל שטעהט פאַר דער טהיר. פון דערווייטענט הערט זיך אַ קול: „יאַ—נ—קאָ, יאַ—נ—קאָ, יאַ—נ—קאָ". און דער קול ווערט פערלוירען אין אויר.

דאָרטען הינטער דעם פלויט ליגען בעגראָבען די זיידעס פון דעם שטעדטיל. זייערע קערפּער האָבען זיך מיט דער ערד אויסגעמישט, פעראייניגט זיך מיט אַלעם. די ליכטיגע זון שיקט אויף זיי די גאָלדענע שטראַהלען, און די ערד בליהט.

מיט דעם בלוט פון די אַלטע איז זי געוואָרען געפּעט. בעלי בתים פון דעם שטעדטיל זענען זיי מעהרסטען געוועזן... געלעבט האָבען זיי אויף דער ערד, אָבער אָבגעשיידט זענען זיי געוועזן פון איהר. היינט בליהען זיי צוזאַמען מיט דער ערד.

און זעהסט דו, אָט קומט אַ פויגעל, פליקט אָב אַ זאַנג, האַפּט אַ קערענדעל, אַ טראָפּען פון אַמאָליגען פויגעל האָט ער גענאַגט... און דער פויגעל פּישצעט און פליהט אַוועק... פאַלען וועט אַמאָל דער פויגעל, עס וועט קומען איין אַנדער פויגעל אויסזוכען זיין טראָפּען אין איין אַנדער קערנדעל...

און די נארישע שטראַהלען ווילען וואָרים מאַכען קאַלטע מצבות, וואָרים מאַכען, אָבער נישט אויפלעבען — די הערצער לעבען אין פעלד...

דאָ אויפ'ן פעלד קריכען אַרום אַ סך ווערים, דאָרטען הינטער די בוימער, אַביסיל נידריגער פון די קליינע דעלעך, קרי־

כען ארום א סך מענשען, און זיי לעבען, זיי שילטען און זיי בענטשען זיך.

און די נארישע שטראהלען ווילען אויפלעבען קאלטע מצבות, אויפלעבען קאלטע מתים.

דעם קאלטען שטיין וועט איהר ווארים מאכען, דעם מענשענס פנים וועט איהר דערהיצען, אבער נישט לעבעדיג מאכען...

און איין אנדערער וועט א מאל שטעהן אויף דעם בערגיל, ער וועט זינגען מיינע ליעדער, און איך וועל זיין דאן אין בערגיל — נאר וועט ער האטש דעמאלס וויסען, אז איך לעב?

אַ בֵּית הַמִּדְרָשׁ׳ל.

דאָס שטעדטיל האָט זיך זײַן „עיר מקלט׳ל״, דאָס בית המדרש׳ל. אין מיטען גאַס שטעהט עס, פיער שוואַרצע, פיער פערפוילטע, ביז צו די ערד אײַנגעזונקענע ווענט; דאָס אַלטע שינדעל־דעכיל פערפוילט פון רעגען — עס גלאַנצט שוין מעך אַראָב פון דער הייך. און אויף די צוויי שפּיז־בעוועבטע פענסטערלעך ווייזען זיך נאָך די אָבגעריבענע מגן־דוד׳לעך אַרויס.

די טרעפּלעך אײַנגעזונקען, די טהירען שוואַרץ, גלענצענדיג פון די קושען פון פרומע ווייבער, וואָס לייגען די ליפּען צו דורך־געהענדיג, און פון נישט פרומע, וואָס לאָזען זיך בעניגען מיט אַ בלויזער האַנד־אָנריהרונג.

קיינער ווייסט נישט ווער עס האָט דאָס בית־המדרש׳ל אויפ־געשטעלט; די אַלטע בעלי בתים, ווען זיי זענען נאָך קינדער געווען געדענקען דאָס בית־המדרש׳ל ווי עס איז זיך אַזוי שוין געשטאַנען ווי איצטער: דענסטמאָל אין שמחת תורה, ווען זיי האָבען מיט די פענער אויף זײַנע פענסטער געטאַנצט.

און דאָס בית המדרש׳ל קעהר זיך כלל ישראל אָן. יעדער יוד האָט דערינען אַ חלק, יעדער זיידע האָט אַ ציגעל אין איהם אײַנגעמויערט, אַ בעהעלטעניש פאַר די שפּעטעריגע דורות... און פאַר נאַכט, ווען עס ווערט טונקעל, צינדט דער שמש די זעקס ליכטלעך פאַר׳ן עמוד אָן. אין דרויסען איז קאַלט, אין דער שטוב זיצען ווייב און קינדער און הונגערען, אין בית המדרש׳ל בעהאַלטען זיך די בעלי בתים, יעדער זיצט זיך אויף זײַן אָרט. כ׳לעבען עס פערגעסט זיך דאָך אין בית המדרש׳ל פון דעם הונגער...

אַ הויז איז דאָס בית המדרש פאַר אַלע יודישע קינדערלעך, אַ נאַכטלעגער — פאַר אַלע, וואָס האָבען נישט וואו דעם קאָפּ אַניעדער צו לעגען; אַ דאַך פאַר אַלע אָנ־היימידיגע — עס מאַכט נישט קיין אונטערשיעד יאָ אַ היגער נישט קיין היגער... וואָס איז דער

חלוק? היינט נעלטיגען קינדער פון אַ פֿרעמדען בית-המדרש ביי איהם, מאָרגען וועט דערפֿאַר יענס בית המדרש אונטער זיין דעכיל זיין׳ס אַ קינד אַרונטער נעהמען, ווען עס וועט זיך פֿער-בלאָנדזשען וויט...

אָפֿען איז דאָס בית המדרש פֿאַר אַלע, ווער עס וויל קומט אַריין.

עס דערשרעקט נישט מיט זיין רייכקייט און הערליכקייט; זיינע אָרימע שוואַרצע פֿיער ווענט זענען דיר זעהר היימיש, זיין שוואַרצער פֿערראויכטער באַלקען זעהט דיר אויס ווי דער באַלקען פֿון דיין מאַמעס שטיבעל, דאָרט וואו דו ביזט געבוירען געוואָרען... די ווינקעלעך מיט שפּינוועבס, די פֿענסטער פֿערשטויבט, ביי דער מזרח-וואַנד שטעהט אַן אָרון קודש אַ אַלט׳ס, מיט אַלטע צוויי לייבען; איבער דעם אָרון — אַ פּרוכת׳ל אַן׳אויסגעריבענס, מיט אַ אָבגעריסען שעהטין מגן-דוד׳ל; ביי׳ם אָרון שטעהט אַ הויכער עמוד מיט אַ אַלטע פֿערפֿעצטע מנורה, אויף דעם אַלטען עמוד זענען מיט קרייד אָנגעשריבען די קראַנקע פֿון דער שטאָדט. און פֿון די אָרומיגע פּאָליצעס מיט די ספרים געהט אַ שטויב אַרויס און לעגט זיך אין דער לופֿט פֿון דעם בית המדרש׳ל...

און אַז דער בעל הבית קומט אין בית המדרש׳ל אַריין פֿער-געסט ער אָן דעם הונגער, וואָס ער האָט אין דער היים איבער-געלאָזט, זיינע „צרות״ די ביטערע, די וואַלגענדיגע פּרנסה...

און יאָהרען לאַנג און טעג לאַנג שטעהט דאָס בית המדרש׳ל און לעבט זיך מיט אין דער שטיל מיט איהר עדה יודען. אַ חדר-יונגעל אַנטלויפֿט פֿון חדר קומט ער אין בית המדרש אַריין, בע-האַלט זיך אונטער איהר קאַסטען „שמות״, אַ טאַטע לויפֿט אַוועק פֿון דעם הונגעריגען ווייב, פֿון די הונגעריגע קינדער, בעהאַלט ער זיך אין בית המדרש׳ל. עס דאַכט זיך איהם אַז זיינע שוואַרצע ווענד טרייסטען איהם: נישט קשה, דיין טאַטע האָט אויך אַמאָל אַזוי געטהון... ווערלוויל דער שטאָדט-גנב, וואָס סטראַשעט אַ גאַנץ יאָהר דעם רב, אַז ער וועט צום גלח געהן שמד׳ען זיך, בעהאַלט זיך אויך אַמאָל, אין אַ שלעכטע צייט, אין בית המדרש׳ל... און דאָס בית המדרש נעמט אַלע שען צו, נישט קשה, אויך איהרם אַ קינד... און עס לעבט זיך ווייטער מיט זיין עדה. שטאַרבט דאָס דור קומט אויף אַ נייער דור און עס לעבט זיך ווייטער דאָס אַלטע

בית המדרש׳ל מיט דעם נייען דור. און אזוי ווייטער, און ווייטער...
עס דאכט זיך, אז א אלטע באבע איז דאס בית המדרש׳ל פון
א סך אייניקלעך, מיט א ברייטע שערץ, וואס בעהאלט אלע איהרע
אייניקלעך אונטער איהר שערץ ארונטער.

און עפעס א אייגענשאפט האט דאס בית המדרש׳ל: קוים
קומט מען אין זיינע טויערען פערגעסט זיך באלד אן דעם הונגער, וואס
מען האט אין דער היים איבערגעלאזט, אלץ פערגעסט זיך דארט...

און יאהרען לאנג, און טעג לאנג שטעהט זיך דאס בית
המדרש׳ל, און א דור נאך א דור קומט אריין, בעהאלט זיך אין
איהם, און געהט זיך אוועק... יעדעס דור לאזט א צייכען פון זיינע
צרות אין איהם איבער: א יד פערוצעט, די מנורה פערקלאפט...
יעדעס דור פערעצהלט פאר איהם זיינע ליידען, גיסט אויס זיינע
טרעהרען אונטער זיין פרוכת, און דאס בית־המדרש׳ל, אזוי ווי
א ערבארמדיגע מאמע שטעהט אוןווישט אב די טרעהרען פון די
קינדער׳ס געזיכטער.

— ווייגט נישט — אייערע עלטערן האט זיך אויך אמאל אזוינס
געטראפען.

עס דאכט זיך, אז די טרעהרען פון יעדען דור זענען מיט
זיינע ציגעל געווארען צוזאמען געקנעטען, דורך דעם שטעהט עס
דאך אזוי לאנג...

טיילמאל דאכט זיך, אז דאס בית המדרש׳ל, שטעהענדיג אזוי
צווישען די קליינע, ארימע, איינגעפאלענע הייזלעך, אין דער
קליינער שטאדט, איז עפעס ווי א „מאור הגולה“, א ליכט אין גלות —
א יוד, מיט א לאנגע ווייסע בארד, און א לולקע אין מויל... אלע
הייזלעך פערלאזען זיך אויף איהם... און ביי נאכט, שטיל איז
ארום, די לבנה אין דער הויך באדט זיך צווישען די וואלקען, און
קוקט זיך אין געסעל אראב. און דאס בית המדרש׳ל, ווי א נ׳אלטער
העלד, שטעהט און פערצעהלט, פאר די ארומיגע הייזער, מעשות
פון לאנג...

אין א ווינקעלע אין בית המדרש ברענט זיך א לעמפעלע,
א נר תמיד׳ל. שטענדיג ברענט עס זיך, דאס לעמפעלע, ביי טאג
און ביי נאכט, סיי זומער סיי ווינטער. ווער ווייסט וואו עס זענען
איצט די הענד, וואס האבען עס אנגעצונדען?... און ווער ווייסט,
וועלכע הענד וועלען עס אויסלעשען.

בײַ נאַכט. טױדט שטיל איז אַרום, אין דער פֿינסטערער נאַכט, און דער שטראַהל, װאָס דרינגט פֿון אַ שײַבעל פֿון דעם בית המדרש׳ל זעהט אױס, װי אַ פֿינקעלדיג אױג װאָלט אין אַ שװאַרצען שטערען געװען אײַנגעזעצט — און דאָס אױג פֿערצעהלט מעשיות פֿון לאַנג... פֿון גאָר לאַנג...

יעדען אין דער פֿריה, יעדען פֿאַרנאַכט, װען די קינדער געהען אין חדר אַרײַן, און געהען פֿון דעם חדר אַ הײם, שטעלען זײ זיך אַ מינוט פֿאַר דעם בית המדרש׳ל אָב.

— העכער געװאַקסען מיט אַנ׳אַרבעס — זאָגט אײן יונגעל צו׳ם צװײטען.

— יאָ, העכער געװאַקסען מיט אַנ׳אַרבעס—ענטפֿערט אײן יונגעל דאָס צװײטע.

די קינדער זענען אַלטע יודען געװאָרען, די אַלטע יודען זענען געשטאָרבען, און אַנ׳אַנדער דור איז אױפֿגעשטאַנען; און בײַ יעדען דור, און יעדען פֿריה=מאָרגען, יעדען פֿאַרנאַכט, װען די חדר קינדער געהען אין חדר, און געהען פֿון דעם חדר, שטעלען זײ זיך פֿאַר דעם בית המדרש׳ל אָב, און אײנס זאָגט צו׳ם צװײטען:

— העכער געװאַקסען מיט אַנ׳אַרבעס.

— יאָ, העכער געװאַקסען מיט אַנ׳אַרבעס, ענטפֿערט איהם זײַן חבר אָב.

און דאָס בית המדרש׳ל שטעהט אײַנגעזונקען ביז צו די פֿענסטער אין די ערד, און הערט זיך אױס יעדען פֿריה=מאָרגען און יעדען פֿאַר=נאַכט, װאָס די חדר=יונגלעך רעדען אײנס צום צװײטען און עס דאַכט זיך, אַז דאָס אַלטע בית המדרש׳ל שאָקעלט צו מיט זײַן אַלטען, שװאַרצען, אײַנגעפֿאַלענעם דאַך: יאָ, העכער געװאַקסען מיט אַנ׳אַרבעס.

אַ נאַכט פֿריהער האָט נאָך דאָס בית המדרש׳ל אױסגעהאָרכט, װאָס די חדר=יונגלעך האָבען גערעדט אײנס צום צװײטען, און נאָך זײ מיט זײַן אַלטען דאַך אָבגעשאָקעלט.

אַ װינט האָט בײַ נאַכט געבלאָזען.

פֿאַר טאָג — װען דער שמש איז צו חצות געגאַנגען דעם עולם װעקען, האָט ער בעמערקט, אַז דער שטראַהל װאָס דרינגט תמיד פֿון דעם בית המדרש׳ס פֿענסטערל אַרױס — איז אױסגעלאָשען,

און געדאַכט האָט זיך איהם, אַז דאָס אויג אין דעם שוואַרצען שטערען פון שטעדטעל איז אויסגעשטאָכען געוואָרען...

— יודען צו חצות! — האָט דער שמש גערופען...

דער עולם איז זיך צונויפגעקומען — און האָבען אָנגעהויבען צו טאַפּען מיט די הענד דאָס טהירעל פון בית המדרש׳ל...

ביי די ערשטע שטראַהלען פון דער זון האָבען זיי דערזעהן: דאָס אַלטע פערפוילטע דעכעל ליעגט אויף די פיער שוואַרצע איינגעפאַלענע ווענט — אַ האַלב ספר תורה׳לע מיט אַנ׳עץ-חיים׳ל וואַלגערט זיך אויף אַ פערפוילט ברעט.

דאָס לעמפעל, דאָס אויג אין שטערען איז אויסגעלאָשען.

דאָס „עיר מקלט“ צופיהרט...

תשעה־באב.

... און די כנסת ישראל האט זיך מיט'ן הקדוש=ברוך=הוא א ברוגז'ל געמאכט, ווי א שענע כלה, וואס ווארפט צוריק דעם חתן די כלה=מתנות'לעך: גערע דיר, גערה. אזוי האט די כנסת ישראל אויך צוריקגעווארפען די תורה דעם בורא עולם: גערה דיר, אוים מחותנים=שאפט! יונגע אידימלעך, וואס זענען אויף קעסט, און בחורים דרעהען זיך ארום פוסט און פאס. חדר יונגלעך, ווי עס וואלט שוין קיין קאנטשיג, קיין חדר, קיין רבי אויף דער וועלט נישט געווען, לויפען פראנק און פריי אין מיטען מארק ארום, און אין דעם אלטען בית=מדרש זיצט זיך די תורה איינע אליין. אין א ווינקעלע און טרויערט, און האט פרעטענזיעס צו דער שכינה: אלע האבען מיך פערלאזט!

די זון האט נאך געווארפען אנ'אבגלאנץ אויף די דעכער פון שטעדטיל, אויפ'ן האלבען קלאץ, וואס שטעהט אין מיטען מארק (א שריד ופליט פון א צולעגטען ציריק), נאך בעגילדט די שויבען פון דעם גרויסען איינפאהרהויז, וואס שטעהט אין אנהויב שטעדטיל; אין מעריב=צייט אבער האט שוין די רויט=גאלדענע זון גע'גוסעט. און א שווערער וואלקען, וואס האט זיך קאלבלוטיג געטראגען פון יענער זייט שטאדט, האט איהר פלאמעדיג אויג בעצויגען ווי מיט א גרויער הויט. די פיעלע ליכטיגע שטראהלען, וואס בלאנזשען נאך אין מארק, זענען שוין ווי דאס ליכטיגקייט פון א לאמפ, וואס מען האט איהר קנויט אראבגעדרעהט...

אין העלען טאג הויבען זיך אן אין דער גאס די געוועלבער צו פערמאכען, איינציגווייז, איינציגווייז... און יעדעס געוועלב, יעדעס געוועלב, ווי עס פערהאקען זיך נאר די טירען, ווי עס ווערען פערשוואונדען די פערשידען=פארביגע שילדען און אויף זייער ארט בעווייזט זיך א שווארצער פלעק אויף דער לעדיגער מויער, — זעהט עס אוים ווי א ליכטעל, וואס ווערט פלוצים אין

אַ ליכטיג, העל־בעלויכטענע שטוב אויסגעלאָשען... און באַלד נאָך אַ ליכטעל און נאָך אַ ליכטעל, און פינסטער ווערט עפּעס ווי אַ גאַסט, וואָס פּערלאָזט דעם חתונה־זאַל; באַלד נאָך אַ גאַסט, און נאָך איינער... און עס גנבה'ט זיך אַנ'אומעט אַריין...

ערגעץ פאַר אַ טהיר שטעהט אַ הויכער דאַרער יוד, אָנגע־טהון אין אַ צוריסענער קאַפּאָטע, די לענדען פּעסט מיט אַ גאַר־טעל אַרום געגאַרטעלט; ער פערגלאָצט די אויגען און קוקט אין הימעל אַריין. די דאַרע באַקען בעוועגען זיך, ווי אַ ווינדטעל וואָלט צווישען צוויי הוילע בלעטער געפּייפט, באַלד נעמט ער די אויגען פון הימעל אוועק, און ער קוקט פרום אין מאַרק אַריין, מיט אַ מינע, ווי איינער זאָגט: רבונו של עולם, איך וואַרט אויף דיין בעֶ־פעהל... דערווייל זענען נאָך די כנסת ישראל אין די שטיבער פערזאַמעלט, האַפּען אַריין דעם לעצטען ביסען — און מאַכען זיך גרייט, מיט אַ טרויעריג פנים, זיך צו נעהמען צו דער „איכה״.

אין דער גאַס איז שטיל, די הייזלעך שטעהען אַרום דעם מאַרק און שווייגען, וואַרטענדיג אויף עפּעס.

באַלד טרעט אַרויס פון ערגיץ אַ הויז אַ דאַרער, הויכער געלער יוד. זיין איינגעטריקענטער גוף טראָגט זיך אין אַ ברייטען, ווייסען חאַלאַט, פון דעם קאָלנער ציהט זיך אַרויס אַ הויכער, דאַרער האַלז, אויף וועלכען עס בעוועגט זיך אַ לאַנג אויסגעצויגען פנים, מיט געלע האָהר, אַ געלע באָרד און אַ לאַנגע בלייכע נאָז. פון אונטער די פּאָלעס ציהען זיך צוויי לאַנגע פיס אַרויס, אָנגע־טהון אין ווייסע זאָקען אָהן פּאַנטאָפּעל און דער יוד אין די זאָקען געהט, אונטערשפּרינגענדיג אַלע ווייל, בשעת ער טרעפט אויף אַ שפּיציגען שטיין. ער טראָגט אין דער האַנד אַ ספר'ל אָהן טאָוולען, געהט איבער'ן מאַרק און מאַכט אַנ'איינדריק פון אַ טויטע־שוהל־קלאַפּער וואָס רופט מתים אין שוהל אַריין...

באַלד בעווייזט זיך נאָך אַ יוד, און נאָך אַ יוד, — פון יעדען הויז לאָזען זיך אַרויס קופּקעס יודעלעך אָנגעטהון אין צוריסענע קאַפּאָטעס, אין ווייסע זאָקען ווי די אבלים. און אַלע לאָזען זיך צו'ם ראָג צו'ם שוהל־געסיל.

אין גאַס ווערט שטיל. וואַקלענדיג איז אַלץ. לאַנגע, בלייכע, וואַקלענדיגע יודען, נידריגע איינגעפאַלענע וואַקלענדיגע הייזלעך און דער קאַלטער וואַקלענדיגער פאַר־נאַכט פון נעכטען, פון אייער־נעכטען

ציהט זיך ווײַטער איבער'ן שטעדטיל, און דאָך זענען די געוועלבער, פונקט ווי פרײַטאָג פאַרנאַכט פערמאַכט — עפּעס ווי אין מיטען לעבען אָבגעהאַקט געוואָרען.

און וואָס אַ מאָל ווערט עס שטילער און טונקעלער; אָט, דאַכט זיך, וועט אַ לויה פון זעהר אַ גרויסען רב דורך דעם מאַרק דורכגעהן ...

אין מיטען מאַרק בײַ'ם ברונען שטעהען נאָך אַ קופּקעלע יונגע בעלי=בתים, טייל בחורים, און חאַפּען דעם לעצטען טרונק פאַר'ן תענית; די עלטערע בעלי=בתים וואַרפען, געהמענדיג די שעפערם צו צו די ליפען, אַ בליק דערווײַל אין הימעל אַרײַן, צי האָט אַ שטערן זיך נישט חלילה, פלוצים, שוין בעוויזען.

און פון דער צווייטער זײַט געסיל, דאָרט פון אונטער דעם ראַט=הויז, פון דעם וועג, וואָס פיהרט צו'ם בית=עולם, קומט צו=לויפען אַ חברה קונדסים; זיי האַלטען בערעלעך אין די הענד און שיסען איינער דעם צווייטען. פאָראויס לויפט אַ קונדאַס — מיט אַנ'אָבגעריסענער קלאַפּע פון אויבערמאַנטעל; ער קומט אָן פאַר די בית=מדרש=טרעפּליך, און ווינקט מיט פרייד צו די יודען, וואָס שטעהען דאָרט, ווײַזענדיג מיט דער האַנד אויף די אָנגעפילטע קעשענעס: פולע קעשענים, אוי אַ לעבען!

עפּעס אַ נידריג יודעל, מיט זעהר אַ ברייטער באָרד, וואָס זעהט אויס ווי צוגעקלעפּט צו זײַן ווײַס געזיכט, כדי די דאַרע בלייכע באַקען צו פערשטעלען, שטעהט אויף די טרעפּליך און בעטראַכט טרויעריג דעם קונדס און עס דאַכט זיך אויס, אַז פון זײַנע טרוקענע ליפען הערט זיך אַ ברום: אַ שוואַרץ וואוילטאָג איז אויף איהם!

און שטיל ווערט אויך אין שוהל=געסעל. די זון איז שוין לאַנג אַרונטער אונטער דעם ראָט=הויז, אויף דעם וועג וואָס פיהרט צו'ם בית=עולם. יודען האָבען זיך אַלע פערזאַמעלט אין שוהל, אין בית=המדרש. צייטענווייז בעווײַזט זיך אַ יודענע, וואַלענדיג געקליידעט, האַלט אַ גראָב ספר אונטערן אָרעם, און אַ ליכטיל אין דער האַנד, און געהט דעם קאָפּ אַראָבגעבויגען. די נידריגע הײַזלעך אין געסיל, אַזוי ווי זיי וואָלטען מורא האָבען אַליין, אָהן יודען, אָהן תורה אין גלות צו שטעהן — קאָרטשען זיך עפּעס אײַן און עס דאַכט זיך: זיי האָבען זיך צום

רבינ'ס ניעדריג הייזעל צוגעבויגען: אַניעצה זיך צו האַלטען וואָס צו טהון אין אַזאַ שלעכטע צייט?!

פון דעם רבינ'ס פענסטער שיינט עפּעס אַ שוואַרץ טרויעריגקייט אַרויס, און עס פינקעלט אַ קליין ליכטעל אין דער פינסטערניש; עס דאַכט זיך, אַז אינוועניג מוז ליעגען אַ מת אויף דר'ערד, צוגעדעקט מיט אַ שוואַרץ ליילעך, און אַ גראָשענדיג ליכטעל צו קאָפּענס, און דער רבי פערלאָזט זיין מת; ער איז אָנגעטהון אין אַנ'אַלט צוריבען שטריימעל, אין אַנ'אַלטער צוריסענער קאַפּאָטע, מיט אַ בעטריבט פּנים, אַראָבבויגענדיג דעם קאָפּ צו דר'ערד, געהט ער אַליין אין זאָקען אויף די שפּיציגע שטיינער, און ער לאָזט זיך אין בית-המדרש אַריבער. אפשר וועט ער דאָרט ביי דער עדה יודען קענען אַ טרייסט געפינען.

אין דעם געסיל געהט זיך מאַטשעק פון דער פּאַשע אַהיים, די קיה מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ לאָזען זיך פאָראויס. און ער מיט זיין בעהעלפער דעם הונד פון הינטען, שפּיעלט זיך אויף זיין פייפעל ווי נעכטען, ווי איינערנעכטען...

נאַכט. שטיל איז אין דער שוהל-גאַס, די לאָדענס זענען פערמאַכט, די טהירען פערשלאָסען, די לבנה איינע אַליין, בלאָנזשעט אַרום אויבען אין דער הויך אויפ'ן הימעל, איבער אונזערע קעפּ, און זי קוקט אַראָב אין שוהל-געסיל און שווייגט. הינטען ערגעץ וואו, פון אַ שפּאַלט פון אַ לאָדען, לאָזט זיך הערען אַ וויינענדיגער ניגון, וואָס גיסט זיך שטיל אַריין אין געסיל, עפּעס ווי פאַר זיך, גלאַט אַזוי — אַ ניגון אָהן אַ פּרעטענזיע אָהן אַ שום זאַך, — און ער שוועבט דורך די גאַס, שווימט אַוועק, און ער ווערט פערטונקט ווייט — ערגעץ אין געסיל, דאָרט נאָך דעם ראָט-הויז, אויף דעם וועג, וואָס פיהרט צום בית-עולם. פון אַ שפּאַלט פון דעם רבינ'ס לאָדען שיינט נאָך אַרויס דאָס שטילע יאָהרצייט-ליכט, פאַר אַ הייליגע נשמה'ס וועגען, און אינוועניג ביי'ם רבי'ן שווייגט מען. די לבנה וואַרפט אַ קאַלטען שטראַהל און בעשיינט קאַלט די גרויסע שויבען פון בית-המדרש; אינוועניג איז פינסטער. און עס רודערט זיך עפּעס אין דער שטיל. אויף די טרעפּליך פון בית-המדרש, ליעגען עפּעס, מענשען, צי מתים, די קעפּ פ ע ר נ ו ר ע ט, די הענד פערלעגט איינע

אויף די אַנדערע, זײַ ליגען שטיל; די לבנה שווימט פֿאַרבײַ, וואַרפֿט אַ קאַלטען שטראַהל אויף די ליגענדע. די שוהל איז פֿערמאַכט, מיט דער שווערער טהיר פֿערהאַקט, אַזוי ווי מען וואָלט אינווייניג עפּעס וואָס אַרײַנגעכאַפּט און מען לאָזט ניט אַרויס... נאָר פֿון אַ קלײַן פֿענסטעריל ערגעץ אין אַ ווינקעלע בײַ דער טהיר דאָרט וואו די חברה תהלים איז, שטראַהלט אַרויס אַ שוואַך ליכטיגקײַט. דער שײַן שפּיגעלט זיך אָב, ווי פֿערטרונקען אין דער פֿינסטערניש אויף דעם געמויערטען קלאָץ, וואָס שטעהט פֿאַר דער שוהל, אונטערשפּאַרענדיג דעם גאַניק פֿון דער ווײַבער=שוהל. אינווייניג, אין דער חברה תהלים זיצט עפּעס אַ מענש אויף דער ערד און בײַ דער שײַן פֿון אַ קלײַן ליכטעל קוקט ער אין אַנ'אָפֿען ספר אַרײַן, און ער שווײַגט...

בײַ דער רביצין אין עס=צימער, האָבען זיך די „כלי=קודש" ווײַבער פֿערזאַמעלט, טונקעל איז אין שטוב, בעלעבט פֿון שאָטען, און אויף דער ערד, אויסגעבעט מיט קישענס, זיצען אַרום די ווײַבער, האַלטענדיג אין די אָרעמס די שלאָפֿענדיגע קינדער, און האָרכען זיך אײַן צו דער כשר'ער, פֿרומער, רביצינס קול, וואָס זיצט אין מיטען דעם קרענציל. אויף אַ שטוהל איז אויסגעשפּרייט דער „צאינה וראינה" בעלויכטען פֿון דעם פֿערדרויכערטען קיך=לעמפּעל, און די רביצין מיט אַ ווײַנענדיגער, הײַזעריגער שטימע דערצעהלט די מעשה פֿון חנה'ן מיט איהרע זיבען זיהן.

אין בית=דין=שטוב בײַ'ם רב, איז די אײַגענע האַלבע פֿינסטערקײַט. אויף דעם טיש ברענט זיך אַ יאָהר=צײַט ליכט, אַרײַנגעשטעקט אין אַ שעפֿ פֿול מיט זאַמד. און פֿון דעם ליכט טריפֿט דער חלב אין זאַמד אַרײַן, אויף דער ערד; אין אַ ווינקעל בעהאַלטען דאָס געזיכט צווישען צוויי פּאָליצעס וואָס זענען אָנגעשטעלט מיט ספרים זיצט דער רב. טײַל מאָל בלאָזט אַ ווינדטעל, עמיצער שפּאַצירט דורך די שטוב דורך, ווי אַ שווערער שאָטען, און דער רב בעהאַלט דאָס פּנים צווישען די פּאָליצעס ספרים, און ער שווײַגט...

אין גאַס הערשט אַלץ די פֿריהערדיגע שטילקײַט, די לבנה בלאָנזשעט אַרום אין הימעל און קוקט מיט קאַלטע אויגען אויף דעם פֿינסטערען געסיל. אַלץ איז ווי עפּעס פֿערטרונקען אין זיך אַלײַן, צי זענען שוין דען אַראָבגעפֿאַלען גאָט'ס צוויי גרויסע

טרעהרען און האבען אלץ, אלץ פערטרונקען? ... און עס דוכט זיך אויס, אז אויפ'ן וועג צו'ם בית עלמין צושפאנט ירמיהו הנביא איינער אליין, ער געהט צו די אבות, ער נעהט זיי וועקען פון די קברים, און באלד וועט זיך אנהייבען דא אין געסיל דער גרויסער זכוח...

ביי א פרעמדען טייך.

שבת נאכ'ן עסען. אין שטעדטעל איז שטיל ווי איינגעוויעגט צו'ם שלאף; אויף די בענק פאר די טהירען זיצען שניידער־געזעלען אין שבת'דיגע ווייסע קראגעלעך און ווינקען מיט די אויגען צו די דיענסט־מעדלעך, וואס שפאצירען אנגעטהון אין די שבת'דיגע קליידלעך, מיט דרך־ארץ, איבער דער גאס.

ר' אנשיל וויינבוים, דער חשוב פון שטעדטעל, שפאצירט זיך מיט זיין איינינקעל יודעלע איבער דער גאס, ארויס צו'ם וואסער. די ווייסע האר ציטערען אויף דעם רויטען שנופּ־טיכעל, וואס ר' אנשיל טראגט אויף זיין שבת'דיגע קאפאטע, און די ווייסע שיטערע, לאנגע בארד, וואס בעוועגט זיך אויף זיין ברוסט, זעהט אויס, ווי, זי וואלט רחמים בעטען, אז מען זאל איהר מיט א רויך נישט אוועק בלאזען.

ר' אנשיל איז געגאנגען פאמעליך, נישט אזוי איבער דער עלטער ווי איבער די שבת'דיגע מנוחה, און ער האט זיין אלטען קאפּ איינגעבויגען, אויסהארכענדיג, וואס דאס איינינקעל פערצעהלט.

דאס איינינקעל, יודעלע, איז א הויכער יונגער מאן, אנגעטהון אין א שבת'דיגען שניט־ראק, אבגעוואקסטע שטיוועל און א בעל־הבתיש געפרעסט קראגענדעל. און דער יונגער מענש האט זיך געפלייסט צו צופאסען זיינע איילענדיגע טריט צו דעם זיידענס מנוחה'דיגען גאנג. זיין שטילער טאן און זיינע שטילע פאמעליכדיגע בעוועגונגען מיט די הענד האבען זעהר ערנסט זיין שמועס געמאכט.

טיילמאל האט א דורכגעהער א שאקעל מיט'ן קאפּ געגעבען — און דער „גוט שבת" האט דעם שמועס איבערגעהאקט.

זיי זענען דורך געגאנגען דאס געסיל, באלד אנגעקומען צו דעם וואסער, וואס פליסט אונטער דעם שטעדטעל.

א ברייט אויסגעטרעטען פעלד לאזט זיך צו א וואסער אראב, דער ברעג איז מיט בעלקען, מיט זעקליך מעהל, מיט טינטלעך נאפט בעלעגט. א וואגען אהן א פערד שטעהט, הארט ביי'ם יוא־

סער; אונטען, אין וואסער, א הויכע בערלינקע און פון דער בער־לינקע ציהט זיך א לאנגע שטענגעל ביז צו'ם וואגען ארויף. דאס ווייזט, אז נעכטען איז לכבוד שבת די ארבייט אבגעהאקט געווארען.

יודען שפאציערען זיך מנוחה'דיג נאכ'ן עסען ביי'ם ברעג און קוקען אין וואסער אריין מיט א מינע פון רוהיגע בעלי־בתים. דארט אויף א לאדקע שטעהען פויערען און ציהען זאמד פון וואסער. דערביי געהען ווייבער שבת'דיג געקליידעט, אין גאלדענע אויערינגלעך, איינע פערצעהלט עפעס, און איהר וויינענדיג קול שלאגט אב פון דערווייטען, ווי א חתונה־געוויין. הינטען, הארט ביי'ם וואסער וואיעוויען חדר־יונגלעך ארום – און ווארפען איינס דאס צווייטע די היטלען אין וואסער.

ר' אנשיל און זיין אייניקעל האבען זיך ביידע אויף א בעלקע ביי'ם ברעג געזעצט.

ארום און ארום האט גערוהט די מנוחה פון שבת. דאס וואסער, זילבערדיג זיין אין ברייטען ראם, איינגעפאסט אין ביידע זייטען ברעג, האט זיך מנוחה'דיג געוויעגט און געקיצעלט דעם בעגראזטען ברעג, זיין שכן. שטיל איז געווען אויפ'ן וואסער; די בערלינקעס און די לאדקעס האבען זיך פון די ברעגען נישט גע־ריהרט, און דאס וואסער האט זיך געוויעגט מנוחה'דיג. איין וואל האט זיך לייכט אין די צווייטע אריין געוואשען, אזוי ווי זיי וואלטען יויסען, אז מען טאר אין שבת קיין פסיעה גסה נישט מאכען, און דאס וואסער האט אויסגעזעהן ווי א יודישער, וואסערדיגער בעל הבית; פערהארעוועט א גאנצע וואך, שבת נאכ'ן עסען מאכט ער זיך א געלעכטעריל, קיצעלט דעם ברעג, לכבוד שבת, מנוחה'דיג איינצושלאפען...

און דער יונגער מאן האט ווייטער פערצעהלט.

... פאר אכטצעהן יאהר צוריק, זיידע, איז דאס געווען. יודען פון פערשיעדענע פארטייען, דאקטוירים, אדוואקאטען זענען קיין ארץ־ישראל אראבגעפאהרען, אונטער זיי איז אויך געווען ר' שמואל מוהילעווער, און אזוי ווי זיי זענען הינטען אראב געקומען, האבען זיי אויף די ערד געקניעט, איינגעגראבען אין איהר דאס געזיכט, איהר שטויב געקושט. און האבען אנגעהויבען צו וויינען, אויפ'ן פעלד, און דערנאך האבען זיי אויפ'ן פעלד מנחה געדאווענט, די ערשטע אייל ערד געקויפט, און די ערשטע קאלאניע געגרינדעט".

— אָ וואַ — וואונדערט זיך דער אַלטער און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און קוקט אין וואַסער אַריין.

„ציון״, אונזער ציון, „ציון״ וואָס שטעהט אין חומש, דאָרט גאַנץ ווייט איז עס, אַלאַנד, דאָרט האָבען יודען געוואָהנט, די בני ישראל, וואָס שטעהט אין חומש, אָט געהט זיך אַ וועג אַוועק, מיט שטיינערלעך בעשאָטען, מיט טענענבײמער בעזעצט, דאָס איז דער וועג קיין „בית לחם״. אָט שטעהט אַקבר, די מאַמע רחל׳ס קבר, „קבר רחל״, וואָס שטעהט אין חומש, יעקב אָבינו האָט עס געמאַכט, זיינע הענד האָבען דעם שטיין געלעגט, יעקב אָבינו׳ס הענד... און אָט איז די „מערת המכפלה״, אַ אייל אויף אַ אייל, וואָס אַברהם האָט פֿון די בני חת אָבגעקויפֿט, אַזוי ווי עס שטעהט אין חומש. פֿאַר פֿיער הונדערט טאָלער, דאָרט ליעגט אַברהם, יצחק, יעקב אונזערע אָבות בעגראָבען. מיט די אמהות, די הייליגע, „אוי אוי, ווי טראָגט מען זיך די אַלטע ביינער אַהין...

— ציון, אונזער ציון, וואָס שטעהט אין חומש — קרעכצט דער אַלטער — און קוקט אין וואַסער אַריין.

אָט גיסט זיך דאָס וואַסער אַזוי ווייט אוים. אונזער וואַסער.

... יונגעלוויי. זומער לעב... דער רבי לאָזט פֿריהער פֿון חדר אַרוים... פֿאַרנאַכט מען לאָזט זיך צו׳ם וואַסער אַראָב. אָט שטעהט אַלאָדקע. ער חאַפּט זיך אַרויף. מען שטופּט זי אָב... דערנאָך אַיונגער מאַן איז ער, ער עסט קעסט — אָט געהט ער ביי׳ם ברעג שפּאַצירען, יעשען צייט, אַלץ איז אַזוי טרויעריג, די בלעטער פֿאַלען פֿון די בוימער אַראָב. דער ברעג איז נאַס... דאָס וואַסער לויפֿט מיט אַגעבייזער; ברומט אונטער שרעקליך, ער געהט ביי׳ם ברעג, — ער קלערט וועגען אַ תכלית, אויף פּרנסה... דאָס וואַסער קלאַפּט צו אויפ׳ן ברעג... און דאָרט ווייט לויפֿט אַ וואַל, שווימט ווייט אַוועק...

— „האָרט איז געווען די ערד, פֿערצעהלט וויטער דאָס אייניקעל, אַכטצעהן הונדערט יאָהר האָט מען זי נישט בעאַרבייט, אַכטצעהן הונדערט יאָהר האָט אונזער מוטער אויף איהרע קינדערלעך געוואַרט, אויף איהרע קינדער אין גלות... אַנדערע פֿעלקער האָבען זי געוואָלט צו נעמען, בעאַרבייטען איהר ערד, זי האָט איהרע פּרוכטען, איהר בלוט פֿאַר פֿרעמדע נישט געוואָלט געבען... ווייסט האָט זי געוואָלט זיין ביז איהרע קינדער וועלען צו איהר

צוריק קומען... און עס זענען צו איהר איהרע קינדער צוריק גע־קומען; און מיט דעם שווייס פון זייערע הערצער האבען זיי די ערד נאס געמאכט, און היינט איין און צוואנציג דערפער האבען מיר שוין אין ציון. אונזערע ברידער בעארבייטען שוין די ערד דארט"...

און דער אלטער זיצט און הארכט.

... ציון, וואס שטעהט אין חומש, אט שטעהט דארט א יוד מיט אנ׳אקערייזען און בעארבייט איהר ערד — און דארט אין ירושלים שטעהט דאס בית המקדש, אונזער בית המקדש שטעהט נאך, איין וואנט איבער געבליבען, די כותל מערבי... מיט ביימער... אט דא איז דער הר הבית, דאס ארט, וואס אויף איהם האט יעקב אבינו געשלאפען... נגט. אזוי ווי עס שטעהט אין חומש, און גאט האט זיך צו איהם בעוויזען... דא זענען יודען געשטאנען און האבען קרבנות מקריב געווען... עולה רגל געווען... אזוי פיעל יודען פון גאנץ ווייט קומען מיט פערשיעדענע זאכען, אזא שטויב ווערט אין די גאסען פון ירושלים... און אט שטעהט א וואנט, נאך א וואנט. אט זעה איך זי מיט די אויגען, אט שטעהען יודען און וויינען און בעטען דארט צו הקדוש ברוך הוא...

אוי, אוי... חאטש ארץ ישראל ערד אין קבר מיט צו נעמען...

און דער אלטער זיצט אויף דעם קלאץ און קוקט אין וואסער אריין, דא גיעסט עס זיך, דארט זעהט זיך די הAלצערנע בריק, וואס ליגט איבער׳ן וואסער... און דארט לאזט זיך ווייט אוועק דער וועג, וואס פיהרט אין דעם דארף לאנקעשין, צו דעם אלטען פריץ — דארט וואו ער קויפט יעדעם יאהר די שעפסען־וואל — דארט, אז מען פאהרט אויפ׳ן וועג זעהט מען דאס גאנצע שטעדטיל ארום, עס שטעהט אויפ׳ן בארג און קוקט אריבער איבער׳ן וואסער...

און ער הערט ווי דאס אייניקעל פערצעהלט ווייטער מיט א שטילען טאן.

— אונזער הייליגע ערד, זעהסט זיידע, אויפבליהען וועט זי ווייטער, אונזערע ברידער בעארבייטען זי מיט זייער שווייס און בלוט.

און דער אלטער קוקט אויפ׳ן ברעג — א וואל קלאפט אויף די שטיינער.

דעם שטעדטיל׳ס וואסער... פון שטענדיג אן גיעסט עס זיך אזוי... דארט ביי׳ם ראב איז זיין לייבישעל דענסטמאל פערטרונ־

קען געוואָרען, לייבישעלס גוף איז מיט דעם וואַסער געוואָרען אויס־געמישט, זיין קבר איז דאָ, אַ שטיק וואַסער איז לייבישעל געוואָרען, אַ חוואַליע... און עס דאַכט זיך, אַז יעדע חוואַליע וואָס קלאַפּט אויפ'ן ברעג איז לייבישעל... לייבישעל מיט זיינע חברים שווימען דאָרט ווייט... ווייט... טײלמאָל ברומט עס אַזוי, עס דאַכט זיך, אַז לייבישעל'ס וויינענדיגער קול... אָט קלאַפּט אַ וואַל, זי פאַלט אויפ'ן ברעג, לייבישעל גריסט און ער שווימט שוין אַוועק... ווייט... דאָרט רייזט עס...

דער אַלטער וואַרפט אַ בליק אויף דעם אייניקעל — עס ברענט אַ פלעמעל אין זיינע אויגען — דאָס האַרץ קלאַפּט אין איהם, זיין קול ציטערט... און ער פערצעהלט שטיל ווי אַ יונגער העלד, וואָס וואָלט ערשט פון די מלחמה צוריק געקומען.

אויף די פעלדער דאָרט אין ציון שטעהען אונזערע ברידער — עס הערען זיך שוין אונזער'ע געזאַנגען.

— און ווי זעהען אויס דאָרט די פעלדער, אַזעלכע ווי דאָ אַרום? פרעגט דער אַלטער, די אייגענע תבואות?...

— ווי אָט דאָ אַרום, חזר'ט איבער דאָס אייניקעל, אונזערע פעלדער, רעדט ער מיט היץ, דאָרט בעאַרבייטען אונזערע ברידער די פעלדער, די זאַנגען וואָס וואַקסען — די גרעזער, די געוויקסען האָבען יודען בעאַרבייט — זייער אַרבייט, זייערע תבואות...

— און אַ טייך, דאַכט זיך, איז אויך הינטען דאָ, וואָס פליעסט אין לאַנד, ווי הייסט ער?

— אַ טייך, הינטען האָבען מיר אונזער ירדן, אונזער'ן ליעבען ירדן, וואָס פליסט אין מיטען לאַנד, דאָרט... ביי זיינע ברעגען האָבען יודען די ערד בעאַרבייט און געקוקט אין זיין וואַסער, ווי עס פליעסט זיך ווייט...

— ווי עס פליעסט זיך ווייט, אַזוי ווי אונזער וואַסער דאָ...

— אונזער וואַסער, רעדט דאָס אייניקעל, פרעמד איז עס, זייער וואַסער, דאָ האָט יודיש בלוט געראָנען — הינטען, ווייט אין ארץ ישראל האָבען מיר אונזער אָרט, מיר בענקען דערנאָך.

— ווייט אין ארץ ישראל. — ברומט דער אַלטער, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און קוקט ווייט.

דאָרט אַביסעל ווייטער, אינ'ם זייט פון דעם שטעדטיל, ביים ברעג, ווייזט זיך דאָס „בית־עלמן“ אַרויס. דאָס צוימעל איז אין דער ערד

אײַנגעזונקען. עס ווײַזען זיך נאָר אײניגע מצבות מיט אײניגע ביימער, וואָס שטעהען אויפ׳ן באַרג. אין מיטען דער דאַך פֿון אוהל, דער הײליגער רבי ליעגט דאָרט בעגראָבען. און אָט נאָב׳ן אוהל ווײַזט זיך אַ שפּיץ מצבה אַרויס, און קוקט זיך שטום צו, ווי דאָס וואַסער רינט — דעם פֿאָטערס מצבה, דאָרט בײַ דעם קבר איז אַ שטיקעל אָרט אײַנגעצוימט, אַ קבר שוין פֿאַר זיך. בײַם פֿאָטער׳ס קבר אָנגעגרײַט...

דער אַלטער וואַרפֿט אַ בליק ווײַט, דאָס וואַסער אײַלט אַוועק.

דאָ בײַ׳ם ברעג וועט ער ליגען, אין די ערד בעגראָבען, שטענדיג... זײַן מצבה וועט שטעהן, צו קוקען זיך צום וואַסער, אַ שטומער שכן, און דאָס וואַסער וועט ווײַט, תמיד אַוועקשווימען...

— מײַן קינד, זאָגט דער אַלטער דערהויבענדיג זיך פֿון אָרט, דו ביזט יונג, קענסט נאָך אַלץ מיט דײַנע אײגענע אויגען זעהן... איך, מײַן קינד, צו אַלט שוין, עס ווינקט דאָס קבר צו מיר... פֿערפֿאַלען, זיך מוזען נאָר בעגוגען לאָזען מיט גלגול מחילות...

— אַלטע, טוידטע נשמות, אין דער מדבר וועט איהר פֿאַלען, גלות־קנעכט, דער יונגער דור וועט קײן ארץ ישראל קומען, ברומט דער יונגער אונטער פֿאַר זיך.

דער אַלטער האָט מיט׳ן קאָפּ צוגעשאָקעלט — ווי ער וואָלט מסכים געווען: אַזוי, מײַן קינד, אַזוי...

אַ מְשׁוֹרר׳ל.

אין גאַנצען שטעדטיל האָט געקלונגען יוסעל׳ע פֿייגעלע. דער פֿאָטער איז אַ מאַלאַרזש, אַ יוד אַ הויכער און אַ דאַרער מיט אַ לאַנגע קאָלטענעוואַטע באָרד, וואָס קוקענדיג דאַרויף איז מען זיך פֿון עפּעס מיאש: בחנם אַ קאָם אין די האָר אַרייַנצושטעקען, בחנם... אַ מאַלאַרזש איז ער, פֿון די העלע הויט איז ער אַ מאַלאַרזש געוואָרען, און אַזוי איז ער שוין פֿון לאַנג. פֿאַר יעדע שטוב האָט ער אַ בעזונדערן דעסען; די דעסענעס לאָזט ער זיך נישט ברענגען פֿון וואַרשע, ניין, זייַנע אייגענע מעשי ידיו, אַליין שנייַדט ער זיך זיי אויס. זיצט ער פֿייַנאַכט, איינער בייַ׳ם טישעל, דאָס לעמפּיל רויכערט זיך פֿאַר איהם, און אַרום איהם איז פֿינסטער און טרויעריג און עפּעס אַ וואַרימקייַט געהט אויף אין די אַרומיגע פֿינסטערניש. און ער זיצט זיך, לייזער אדלער מאַלאַרזש, און שנייַדט זיך אויס מיט זייַן מעסערעל אַ דעסען מיט פֿליגלען פֿון פֿייגעלעך און מגן־דוד׳לעך אַרום. ער זיצט און שנייַדט, דאָס לעמפּעל צאַנקט, דאָס ביסעל ליכט ווערט פֿערלוירען אין די אַרומיגע פֿינסטערניש, און אַזוי זיצט ער און שנייַדט נאָך. מיט אַמאָל ווערט ער געוואָהר, אַז עס איז פֿינסטער אין שטוב, חאַפּט ער זיך אויף און וואונדערט זיך עפּעס; דער וועג פֿון טישעל צו׳ם געלעגער איז איהם גוט בעקאַנט, ווערט ער אין אַ מינוט שפּעטער אין דער פֿינסטערניש פֿערהוילען.

אַ זוהנ׳דעל האָט ער, יוסעל׳ע הייסט ער. אַ קליינ׳ס איז עס, אַ מאָגער׳ס און אַ דאַר׳ס. דער דינער האַלז הענגט נאָר אַזוי זיך אויף אַ געלעכטער׳ל... און, ח׳לעבען, ס׳איז אַנ׳אימה, אַז מען זאָל נישט צוגעהן און עס אָוועקשנעלען. הינטען אַ האָרב אַ שפּיציגען, וואָס דאַכט זיך, אַז עס האָט אין זיך אַרייַנגענומען דעם גאַנצען יונגעלס קערפּער׳ל און אַ פּנים׳ל מיט צוויי דאַרע בייַנדעלעך, און די שוואַרצע גרויסע פֿולע אויגען, דאַכט זיך, סקאַליטשען זיך צווישען די צוויי שפּיציגע בייַנער, און אַ הויכען שטערן, און די האָהר ווי פֿייַ

איין אַלטען אויסגעקראַכען. און דאָס יונגעל האָט אין זיך אַנ׳איינגעשנאַפּט, אַז עס גיט אַ קוויטש, דאַכט זיך, אַז עס האָט ווער זיין דאָר העלזעל צווישען אַ טהיר איינגעקוועטשט, און עס פאַלט דענסטמאָל אָן אַזאַ רחמנות און אַזאַ אימה, אַז מען האָט מורא, טאַקע, אַז דאָס העלזיל זאָל נישט צווישען די טהיר בלייבען אָבגעוואָרגען...

אַ גאַנץ יאָהר איז אָט דאָס יונגעל גאָר קיין גרויסער מורנו נישט. ער וואַלגערט זיך אין געסעל אַרום—ווייל עס איז אַ לעבעדיג נפש׳ל, און קאָן זיך קריכען. מען צוטרעט עס נישט מיט די פיס, ווייל עס איז העכער פון אַ וואָרם און קאָן קוויטשען, ווען מען טרעט איהם אָן... זיצט ער זיך, פאַר נאַכט למשל, אויף דער ערד, ווען ער האָט שוין פון דער מאַמעס קיך אַ שטיקעל ברויט אַוועקגעגנב׳עט און האָט מורא אַהיים צו קומען, און זינגט זיך אַ מעשה „ווי דער גראַף איז אין וואַלד געגאַנגען“. אין געסעל, זענען נאָר בלויזע ווייבער דאָ, און פאַר ווייבער האָט אַפילו אַזאַ יוסעל׳ע נישט קיין מורא.

גיט מען אָבער דעם ערשטען בלאָז מיט דעם שופר, און דאָס שטעדטיל ציטערט, ווערט אַזאַ יוסעל׳ע מיט איינמאָל — פון אַ ווערימ׳ל אַ מענש — דאָס איז זיין צייט. דער חזן פון דער שוהל קומט זיך בעטען און סוד׳ט זיך מיט׳ן טאַטען. דער חזן פון בית־מדרש קומט זיך בעטען און סוד׳ט זיך מיט׳ן טאַטען. און יוסעל שפּרינגט דאַמאָלס אונטער אין דער גאַס פריילעכער און קוויטשעט אויס אַ טרויעריגען „מי לחיים ומי למות“.

און גאָר אַ גאַנצער „מאַכער“ איז יוסיל ראש השנה ביי ונתנה תוקף. דער חזן וויינט אָב די ווערטער, די משוררים האַלטען מיט. לייבל בעמנער דער באַס, גיט אַ „קלאַפּ“ מיט דעם אָנגעצויגענעם גאָרגעל, און די גאָמבע ווערט טאָפּעלט, און דער באַס גיט אַ קלאַפּ באַ־אַ־אַ־ם, דאָס אַלץ הייבט זיך גאָרנישט אָן. דער חזן גיט אַ וואונק צו קראַפּלען, אַ נידריגער יונג מיט אַ געשוואָלענער באַק, און אַ ווייסען גומענעם קראַגען—פון פינפצעהן יאָהר אַ יונג! ווי האַלטען זיי די חברה? זינגענדיג: טראַ־אָ־אַ־אַ, לאַ־לאַ־לאַ־אַ. קראַפּעל גיט איהם אַנ׳ענטפער אָב זינגענדיג. דעמאָלס גיט דער חזן אַ וואונק צו יוסלען און יוסעלע גיט אַ קוויטש: „וקול דממה דקה ישמע“ דאַכט זיך דענסטמאָל, אַז אָט איז דאָס מלאך׳ל פון הימעל אַראָב געפאַלען מיט׳ן קוויטשענדיגען קול און באַלד הערט

זיך דערנאָך אַ חליפען פון דער ווייבער=שוהל. „נעם זיי“ — ווינקט
ער צו'ם בעמנער, און יוסעלע גיט זיך אַ רוף אָן, אַזוי אַז דאָס
הויקערל גיט זיך אַ קאָרטשע איין „ומלאָ=א=א=כים יא=חאַ=פּ=א=ז=זון“.
דאַמאָלס איז די מעשה ריכטיג — די ווייבער וויינען מיט אַ קול.
און יוסעלע צולאָזט זיך מיט אַ קוויטש. ער שטעהט אויף די הויכע
טרעפּליך, וואָס פיהרען צו'ם אָרון=קודש, ביי איהם ר' ישראל
קוביל דער דאָזאָר, וואָס האָט געהאַט „פּתיחה“ און גלייך איז
ער דענסטמאָל צו איהם און ער זינגט זיך און צוגיעסט זיך אויפ'ן
קול. אַרום איהם, די בעל=בתישע יודישע יונגלעך, מיט נייע יום=
טוב'דיגע קאַפּאָטקעלעך, וואָס דער שמש האָט נישט די העזה זיי
פון אויבען=אָן אַראָב צו יאָגען, און זיי קוקען מיט קנאָה אויף
יוסעלעס הויקער, און יוסעלע שטעהט און ווינקט אַראָב צו זיי
מיט גאווה, זינגענדיג „וחיל ורעדה יאחזון.“ — און דאָס קול'כעל צו=
גיעסט זיך און קוויטשעט און קוויטשעט וואָס אַ מאָל מעהר וויינענ=
דיגער און האַרצרייסענדיגער, אַזוי, אַז עס דאַכט זיך, אַז דאָס
העלזעל ווערט וואָס אַ מאָל מעהר איינגעצויגען און איינגעצויגען...

נאָר קוים איז נאָך ימים נוראים, ווען יוסעלע וואַלגערט זיך
ווייטער אַרום אין דער גאַס ווי אַ ווערמעל און קוויטשעט זיך פאַר
זיך און קיינער הערט איהם נישט, דאַמאָלס וואונדערט זיך נישט
איין דורכגעהער: עס איז דאָך נאָר יוסעלע געוועזען, דער יוסעלע
מיט דעם קוויטשענדיגען קול'כל — און פאַר וואָס ווייגט מען אַזוי —
פאַרוואָס?

יוסעלע שפּרינגט אונטער, דאָס הויקער'ל טאַנצט מיט —
ס'ווינקט: „מי לחיים ומי למ=ו=ת“.

די ערשטע סדר-נאכט.

מען רופט איהם מאטע. ער איז א פוהרמאן;

און מאטע האט נישט אויף דער וועלט, און נישט אויף יענער וועלט קיינעם אויסער די צוויי ווייסע שימלען, וואס ער טרייבט זיי אן.

זיין היים איז דער שטאל, זיין גאנצע פאמיליע זענען די שימלען.

ווער ער איז, פון וואנען קומט ער ארויס, נישט ער נישט פרעמדע ווייסען דאס. דארט אין שטאל, אין א ווינקעלע אויף א בינדטיל היי, פערשטעלט מיט צוויי ברעטער, דארט, דאכט זיך איהם, איז ער געבארען געווארען און דארט וועט ער שטארבען.

דעם פאטער געדענקט ער להלוטין נישט, נאר די מוטער'ס בילד שוועבט איהם אפטמאל פאר די אויגען ווי א שיין פון א קליין גראשענדיג ליכטעל, וועלכע ווערט באלד פערלאשען: איהר אלט פערקנייטשט און פערזארגט פנים זעהט ער, ווי אין א חלום מיט דעם הייביל, וואס איז פעסט אריבערגעצויגען ביז איהרע האלבע אויערען.

און זייט ער געדענקט, געדענקט ער נאר דעם שטאל און די שימלען.

דאס זענען זיינע בעסטע פריינד. איז איהם אמאל עפעס שווער אויפ'ן הארצען, נעמט ער ארום דעם שימעל'ס האלז און קוקט אין דעם פערד'ס גרויסע פערגלעזערטע אויגען, און איהם דאכט זיך, אז דאס פערד פערשטעהט איהם, און עס בערויערט איהם, קוקט אויף איהם מיט א מינע ווי עס וואלט זאגען: א רחמנות אויף דיר, מאטע, ביסט א גוטער ברודער.

און אויך מאטע פערשטעהט גוט די פערד. מיט א קוק אויף זיי ווייס ער, וואס עס פעהלט זיי. „אהא, מיינע קינדערלעך זענען מיר שוין הונגעריג, נא, נא, פיעשטעט אייך נישט".

וויפיעל יאהר מאטע איז אלט ווייסט קיינער נישט, אויך ער

אליין ווייסט נישט. ער האט קיינמאל וועגען דעם גאר נישט גע־קלערט, און אלע וואס קענען איהם מיינען, אז מאטע איז שטענדיג געווען אין דעם עלטער, תמיד געווען אזוי הויך און תמיד געהאט א געשטופעלטען פערברענטען פנים ווי א לעדער. דאס פנים מיט די הענד זיינע האבען איין קאליר. אנגעטהון געהט ער סיי זומער סיי ווינטער אין דער אייגענער סערמיאנקע, וואס מען קאן נישט בעצייכענען וואס פאר א קאליר זי האט, נאר אין שטיוועל קאלעט ער זיך, איבער די גאנצע פיס ביז אויבען ארויף מוזען די האלעוועס געררייכען, און אייזערנע פאדקאוועס מוזען זיי האבען, עס זאל קלאפען איבער די שטיינער.

אלע האבען מורא פאר מאטע'ן, אפילו דער דאזאר מיט'ן גאנצען כלי קודש, און ווען מאטע שטעהט ביי דער טהיר אין שוהל און זעהט דעם דאזאר, גיט ער א ווינק מיט די אויגען, מאכט ער מיט'ן מויל מויל „פסס”, ווי ער וואלט זאגען: „קוקט נאר אהן דעם, איהר זאלט מיר לעבען”.

און מאטע נויט, אז אלע יונגען און מעדען, וואס געפינען זיך אין שטעדטעל, זאלען איהם צאהלען חודש־געלד, אז נישט ווייזט ער דעם בלייענעם קנאפ, וואס איז אויף זיין זעלנערישען פאשעק.

דארף זיך א יונג שלאגען מיט'ן צווייטען, קומט מען צו מאטען און מאטע גלייכט אוים; מען מאכט א סעודה און עס ווערט ווייטער גוט, מיט איין פייף אין די אויגען פיהרט ער אלעם אוים.

און מאטע געהט שפאצירען שבת נאכ'ן עסען אין די גאסען פון שטעדטיל. ער קוקט אויף אלעם, אויף די הייזער, אויף די געוועלבער, מיט גאוה, ווי עס וואלט הייסען: אלעס איז מיין. איך האב זיי אלעם איינגעטהיילט. דעם א הויז, דעם א געוועלב, און זיך זעלבסט האב איך מיר גענומען דעם שטאל.

פון איין זאך האט מאטע פערדרום — פון די מעדלעך אין שטעדטיל. אלע רעדען מיט איהם, אלע פרעהען זיך מיט איהם, נאר ער ווייס, אז דאס איז געמאכט, נישט אמת. מען האט נאר מורא פאר איהם, אלץ איז נאר אוים מורא, ווייטער נארנישט.

און א מאל שבת נאכ'ן עסען, ווען דאס גאנצע שטעדטעל איז געווען פערשלאפען ווי אין א שבת'דיגע נאכט, האבען זיך אלע

מעדלעך מיט די שניידער-יונגען צוזאַמענגענומען ביי שרה ביילאָ'ן די אויבּם-הענדלערין און האָבּען געמאַכט אַ טענציל. מן הסתם איז דער ערשטער געווען מאָטע, וואָרום אַז נישט ער, וואָלט דער שמש נישט געלאָזט. הכלל עס וואָלט גאָר אָהן איהם זיך נישט אָנגעהויבּען.

נאָר אין מיטען בּעסטען טאַנצען פאַלט מאָטען איין און ער יאָגט אַרויס די יונגען און די מעדען — ער פּעריאָגט אַלע און לאָזט נישט טאַנצען, און דור'קען דעם קאַמאַשען-מאַכער האָט ער צוהרג'ט. פאַרוואָס — ווייס קיינער נישט. דאַכט זיך, ער האָט דאָך פונקט געטאַנצט ווי אַלע.

נאָר ער האָט זיך געפיהלט עפּעס נישט היימיש. ער איז דאָ פרעמד אין גאַנצען, טאַקע אַלע מעדלעך לאַכען צו איהם פריינדליך, אַלע רעדען מיט איהם ליעבּליך, אָבּער עס איז ניט ווי צו דור'ן; צו דור'ן עפּעס זענען זיי פריינדליכער און צו איהם איז בּלויז מוראָ: מען וואַרפט דעם הונד אַ בּיינדיל, ער זאָל נישט בּילען. אַזוי האָט עס אויסגעזעהן ביי איהם.

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווער ווייס, צו מאָטע וואָלט חתונה געהאַט, ווען עס וואָלט זיך נישט פּלוצלונג געמאַכט אַזאַ מין מעשה.

יענטע פיינה דער קרעמערקעס טאָכטער איז אַ כּלה געווען פאַר אַ שוסטער-יונג. נאָר 2 טעג פאַר דער חתונה האָט דער חתן צוגענומען די 400 גילדען, וואָס מען האָט איהם געגעבּען נדן, און דער כּלה'ס גאָלדענע אויערינגלך און האָט געמאַכט ויברח. אַלץ איז שוין געווען אָנגעגרייט, די גאַנצע חתונה פאַרטיג, און דאָ מאַכט זיך אַזאַ מעשה, האָט לייזער'קע שדכן דערצו זיך גענומען און דורך די 2 טאָג איז מאָטע געוואָרען חתן און מען האָט מאָטע'ן געפיהרט צו דער חופּה.

און זיצענדיג, אויף דער נאַכט נאָך דער חופּה, אויבּען-אָן אָנגעטהון אין אַ שענע קאַפּאָטע, קוקט זיך מאָטע אַרום און לאַכט אין זיך: „ווי הייסט דאָס, ווי קום איך דאָ אַהער? בּין איך טאַקע מאָטע, אָדער איך, מאָטע, בּין גאָר אַנ'אַנדערער".

און מאָטע האָט חתונה געהאַט.

נאָך דער חתונה איז מאָטע געוואָרען גאָר אַנ'אַנדער מענש

ווי מען וואָלט איהם גענומען און גאָר אין גאַנצען איבערגע־מאַכט מיט דער האַנד.

מאָטעַ זיצט אַ גאַנצען שבת אין דער היים און זאָגט „ברכי נפשי".

אין דער וואָכענס אַרבייט מאָטע עפּעס מיט מעהר פליים, מיט מעהר לוסט. עס קומט אויף דער נאַכט, פיהלט ער עפּעס אַ בענקעניש אַ היים צו קומען, און גיעט נאָך אַ שמיץ די פערד־ליך, אַז זיי זאָלען פלינקער געהן.

שבת, פרייטאָג צו־נאַכט, ווען מאָטע זיצט ביי זיין ווייס געדעקטען טישיל, קוקט ער זיך אַרום אויב עס איז נישט ווער דאָ אין שטוב אַ העכערער פון איהם, און ער קאָן דאָס גאָרנישט פערשטעהן, אַז דאָס איז אַלץ זיין, אַז דאָס זיצט ער ביי אַ גע־דעקטען טיש און ער אַליין איז דאָ בעל־הבית, און ער זיצט ווי אַ פרעמדער, ער האָט זיך מורא אַ ריהר צו געבען.

מאָטע האָט שוין אַוועקגעוואָרפען אַלע שטותים, ער מישט זיך שוין נישט אַריין אין די חברה „וואָהלע־יונגען", עס גערען איהם די נאַרישקייטען נישט אָן. און ווען ער זעהט איינעם פון די היינטיגע חברה, קוקט ער אויף איהם מיט אַ שמייכעל, ווי ער וואָלט זאָגען: ער איז מיר אויך אַ „וואָהלער־יונג".

עס איז ערב פסח, דער ערשטער פסח, וועלכען מאָטע פראַוועט אַליין ווי אַ בעל־הבית.

מאָטע האָט זיך שוין אָנגעגרייט מצות, זיי זענען שוין אין קאָרב אויפ'ן בוידעם, אפילו מיט די זעקס מצה־שמורה צו די צוויי סדר־נעכט. דאָס פעסיל באָרשט שטעהט ביי'ם אויווען, עס איז בעדעקט מיט אַ ריינעם שירץ, דאָס בעט שטעהט שוין ביי'ם טיש, חרוסת האָט דאָס ווייב אויך שוין געמאַכט, אַלעס איז שוין גרייט.

דער שניידער האָט איהם שוין אָבגעבראַכט דאָס חאַלאַטיל, וואָס ער האָט זיך געמאַכט אויף יום־טוב, אויך דעם ווייב האָט ער געקויפט אַ פּאָר נייע שיך, אַ נייען שייטעל, — אַ קלייד האָט זי נאָך פון דער חתונה.

מאָטע האָט זיך געלאָזט אָבשערען, געוועוען אין מקוה, גע־קויפט זיך אַ ניי קאַשקעטיל און אַ נייע הגדה, ווי אַ בעל־הבית.

נאָר איין זאָרג האָט ער, ער ווייסט נישט וואָס צו טהון. אַלע יאָהר איז עפּעס אַנדערש. אַנ׳אַנדער זאַך. ער וויל עס פערגעסען.

קיין גרויסער בריה אין די קליינע אותיות׳לעך איז ער נישט. וואָס טהוט מען מיט׳ן סדר אָבריכטען?

אַריינגעהמען אַ בחור ווילט זיך איהם נישט. איינם, ער וויל אַליין זיין בעל-הבית, אַליין זיצען אויפ׳ן הסב-בעט, און ער וויל אויפהויבען מיט׳ן ווייב די קערה, און ער קאָן נישט ליידען, אַז פרעמדע קוקען איהם אין שיסעל אַריין.

אָבער וואָס טהוט מען מיט׳ן סדר?

ער האָט זיך שוין געלאָזט געהן אין בית-המדרש אַריין נאָך אַ בחור, אָבער ער קאָן נישט.

ניין, וואָס עס וועט זיין, דאָס זאָל זיין, מען וועט זיך אַנ-עצה געבען.

פסח אויף דער נאַכט.

אַ קליין אויסגעווייסט שטיבעל, די פיער ווענט זעהען אויס, ווי זיי וואָלטען זיך פריינדליך צוזאַמען בעהעפטען צו שיטצען דאָס קליינע חדר׳ל; אין מיטען שטוב שטעהט אַ קליין ווייס בעדעקטער טיש, אויף איהם פינקלען זיך די צוויי אויסגעפוצטע מעשענע לייכטערליך, וואָס זיי האָבען געקראָגען „דרשה-געשאַנק״, דריי מצות צוגעדעקט מיט אַ ווייס טישטיכעל, אויף זיי אַ טעלער מיט שאַר-ירקות; מאָטע זיצט אויפ׳ן בעט אָנגעטהון אין זיין ניי חאַלאַטיל אין אַ ווייסען קיטעל. זיין דיק געזיכט זעהט אויס עדעלער און פיינער. יענטע זיין ווייבעל זיצט ביי זיין זייט, אַ שען יונג ווייבעל, רויטע פלאַטעדיגע באַקען, אייניגע שוואַרצע האָר קוקען אַרויס פון דעם ווייסען הייביל, וואָס בעחנ׳ט איהר פנים. זיי ביידע זיצען עפּעס מיט שרעק זיי שפירען ביי זיך, אַז זיי געהען טהון אַ זאַך, וואָס זיי זענען נישט ראוי דערצו. פון דערווייטענס זעהט מען די ווייסע נייע פאָרהאַנגען, וואָס בעזהענגען דאָס פענסטער, און די צוויי רויטע פאַפּירענע בלומען, וואָס זענען אַריינגעשטעקט אין זיי, אייניגע אָבגעפוצטע בלעכליך מיט פאַפּירענע בלימעלעך העגגען אויף די ווענט. דאָס שענקיל קוקט אַרויס, זעהט אויס ווי עס וואָלט דאָ געווען אַ היימישער,

וואָס פֿיהלט און לעבט מיט די מענשען. די נייע אויסגעפּוצטע גלעזלעך, וואָס שטעהען אויפ'ן קאַמאָד און פונקעלן זיך צו'ם שיין פון די צוויי ליכטלעך, וועלכע ברענען אין דעם פּאַפּיערע־נעם לייכטערעל אויף דער וואַנט, זעהען אויס יום־טוב'דיג, אַלץ איז איבערגעצויגען מיט אַ יום־טוב'דיגען גייסט.

פֿאַר מאָטען שטעהט אַנ'אָנגעגאָסענער כּוס, אין דער האַנד האַלט ער די נייע הגדה.

ער וואַרפט אַ בליק אַ מאָל אין דער הגדה, אַ מאָל אויף יענטע'ן, ווי ער וואָלט פרעגען איהר אַנ'עצה, וואָס מען טהוט, ווי הויבט מען אָן, ווי לאָזט מען אויס.

מאָטע ווייס, אַזוי געדענקט ער נאָך, אַז מען דאַרף דעם כּוס אויסטרונקען, אָבער ער שעמט זיך, ער קאָן נישט.

— מאָטע מאַך קידוש, רופט זיך יענטע אָן דערשראָקען און ווערט ווייס, וואָס זי אַ פּראָסטע יודענע זאָגט אַ דעה אין אַזעלכע הויכע ענינים.

מאָטע האָט אַראָבגעלאָזט זיינע אויגען אין דער הגדה אַריין, געמורמעלט עפּעס מיט די ליפּען, און צונעמענדיג דעם כּוס צו'ם מויל האָט ער נאָך אַ מאָל געוואָרפען אַ בליק אויף יענטע'ן, ווי ער וואָלט זי דערמיט געפרעגט, אויב עס איז גוט אַזוי.

— —

ער האָט עס אויסגעטרונקען און געגעבען דערפון יענטע'ן.

דערנאָך האָט ער זיך ווייטער צוריק אַנידערגעזעצט, אַריינ־געקוקט אין די הגדה.

— יענטע, בייג דיך אויך אַריין, יענטע, — זאָגט ער צו איהר — רוק זיך אַביסעל צו.

זי האָט זיך צוגערוקט צו איהם.

— איצט וועלען מיר, יענטע, ביידע אויפהייבען דעם טעלער.

יענטע האָט אויסגעשטרעקט איהר האַנד, זי איז רויט געוואָרען — און קלערט ביי זיך: „ווי קום איך צו דעם?"

— אַ קשיא, ווער וועט פרעגען די פיער קשיות, זאָגט ער צו איהר.

יענטע שווייגט.

— אָבער היינט אַיאָהר, גיט מאָטע אַ ווינק צו איהר, און נעמט זי אָן ביי דער האַנד. אַהאַ יענטע — ער ווינקט צו איהר און לאַכט.

— א חורבן נאך דיין פנים, ווי דו רעכסט אב דעם סדר. זאגט צו איהם יענטע.

— האסט דו א זארג, זאגט ער צו איהר, האסט א געשעפט מיט דעם, מצות איז דא, קניידליך אויך, ארייז מיט דער גדולה.

— און די הגדה!—

— מען זאגט דאס דאך שפעטער, נאכ'ן עסען. ווסייט דען נישט?

יענטע שטעהט א ווייליע קלערענדיג, וואס מען טהוט, צי דערלאנגען דאס עסען אדער ניין, זי צווייפעלט, זי זאל פאלגען דעם מאן אדער נישט.

— נו, וואס שטעהסט דו, גיט אויף איהר מאטע א געשרעה. יענטע האט איהם געפאלגט און זיי זיצען ביידע און עסען.

— און איצט—זאגט מאטע,—ווארט נאר, ווארט נאר, כוסות, ווען טרינקט מען די כוסות?

— וואס פרעגסט דו מיך—רופט זיך יענטע אן דערשראקען.

מאטע גיעסט אן צוויי כוסות. טרינק, יענטע. זאגט ער. טרינק. אזא יאהר אויף מיר ווי א ווייבעל דו ביזט.

ער נעהמט זי ארום.

— די הגדה, די הגדה, שרייט יענטע.

— אט שוין, אט שוין—זאגט מאטע,—ווארט, זאג איך, „עבדים היינו". און מאטע הויבט אן צו זאגען, ער גענעצט, ער הויבט אן צו דרעמלען. יענטע גיט איהם א ריס—מאטע גיעט א קוק אויף איהר און זאגט ווייטער.

ער גיעסט וויעדער אן א כוס און זאגט: טרינק, יענטע טרינק.

— און אפיקומן, רופט יענטע.

— אפיקומן, אפיקומן, ברומט מאטע, ווארט נאר, יענטע. היינט א יאהר, ווארט ווי וועט מען איהם א נאמען געבען, איין נאמען זאל זיין נאך מיין טאטען, איין נאמען נאך דיין מאמען. יא, יענטע, יא,—ער נעמט זי ארום, און זאגט ווייטער: יענטע, ער וועט אוועקגעבען דעם אפיקומן, חא, חא, חא, הערסטו יענטע?

ער קושט זי.

— אבער דער סדר, אחורבן. א יוד זאל אזוי דעם סדר אב-רעכטען, בייזערט זיך ליעבליך יענטע.

מאטע זאגט ווייטער די הגדה—טרינקט נאך א כוס און הייבט

אָן צו דרימלען. יענטע וועקט איהם יעדעם מאָל אויף — דער קאָפּ־
ווינער פאַלט ווידער אראָב. זי הויבט אויך אָן צו דרימלען.

צו דער צווייטער סדר־נאַכט האָט יענטע שוין נישט גע־
לאָזט — זי אַליין האָט אַריינגעבראַכט דעם שאָלאָטשאָווער בחור,
געגעבען איהם צו עסען, ער זאָל דעם סדר אָבּרעכטען.

אָבער מאָטע האָט דערפון פערדרוס געהאַט.

א שמועס.

איך בין געפאהרען מיט איהם פון קוטנע קיין לענטשיץ. דער טאג איז געוועזן א הייסער זומער=טאג. די זון אין טיעפען הימעל איינארטיג, ברייט און ווייט. וואו נישט וואו באדען זיך העררליכע, נגידישע, לייכטענדע וואלקענדליך, ווי פליגעלן פון מלאכימ'לעך, פאהרענדיג אין דעם טיעפען הימעל; פוילישע שארע פעלדער ציהען זיך ווייט און ברייט אוועק, הויכע שארע טייכען זאנגען, אין מיטען גנב'ט זיך אריין א געלער בייט גערשטען, ווי אראבגע=פאלען פון הימעל — און אויף די שארע איינארטיגע פעלדער רויטעלט זיך א רויטער פלעק פון א פויערישע יאקע, ווי דירעקט פון מאלערס האנד ארויפגעווארפען אויף דעם שארען לאנדשאפט. דא און דארט א ווייסער שווישטשענדיגער פלעק פון געקאלעכטע הייזער אין דער זון.

א ווייס בליהענדער עפעל גארטען, שיקט די צווייגען פון קליינעם שווארצען פלאט ארויס, און די פלעקען אויף דעם שארען גרונד הארמאנירען צוזאמען, בעשאפען זייערע פאסענדע טענער און דאס קלינגט צוזאמען, ווי שאפען'ס א פאלקס=מאזורקע. ווי סטאניסלאווקי'ס א טענער=לאנדשאפט.

און בויד איז מיר הייס געווען, און איך האב נישט געקענט פער=טראגען דעם גערילטען רויך פון די ציגארען, וואס האבען זיך גלייכגילטיג פון די יודענס בערד ארויסגעטראגען. און אויף דער צווייטער זייט — א פרום כשר כריסטען=געזיכט, פון א אלטעם איבערגעזעסענעם פריילין, וואס האט די גאנצע צייט דעם קרייץ געקושט, ווי זי וואלט עפים זיסעס צווישען די ליפען געגאגט... בין איך ארויס און אויפגעזעצט מיט'ן קיישעל צום פוהרמאן.

בעריל מאצני=וואויטיק איז מיינס א בן=עיר, אין איין גאס וועגען מיר אויפגעצויגען געווארען. פסח, געדענק איך, ווען איך

האָב פאַר׳ן טאַטען מיט׳ן פֿעטער שיר־השירים איבערגעזאָגט, אין דער גרויסער שטוב, וואָס די פֿענסטער זענען אַרויסגעגאַנגען אין קײלער־געסעל אַריין, האָב איך געהערט בעריל׳ס קול פֿון די באַנק, וואָס איז געשטאַנען הינטער אונזער פֿענסטער, ווי ער טשעפּעט די דינסט־מיידלעך, און מיין שיר־השירים־קול האָט זיך אויסגעמישט מיט זיינעם, און אויף מיר האָט עס דעם איינדרוק געמאַכט ווי צו־זאַמענגעגאָסען קודש און חול...

נאָך אַ געוויסע צייט, ווען איך בין אַהיים געקומען אין אונזער שטעדטיל אַריין, בין איך געוואָהר געוואָרען, אַז מאַצני־וואָויטיק האָט חתונה געהאַט, און איז געוואָרען אַ גאַנץ „אָרענטליכער מענש", און געהט יעדען שבת דאַווענען אין די פֿורמאַנישע חברה. איך האָב עס נישט גלייבען געוואָלט, ביז איך האָב נישט מיט מיינע אייגענע אויגען געזעהן, פֿרייטאָג פֿאַר נאַכט, ווי מאַצני־וואָויטיג, אַהיים טראָגענדיג היי פֿון מאַרק פֿאַר׳ן פֿערד אויף שבת האָט ער אין האַנד געהאַלטען ליכט פֿאַר׳ן וויב אויף שבת — אויף מיר האָט עס דעם איינדרוק געמאַכט, ווי אונזער געסעל, דאָס קײלער געסעל, איז אַ „אָרענטליכער מענש" געוואָרען, וויל זיך צופּוטצען צו די פֿראָנט־גאַס, און געהט שוין אויך שבת אין בית־המדרש אַריין דעם מגיד הערען...

— ערקענסט מיך בעריל — פֿרעג איך איהם?

ער האָט מיך אָנגעקוקט, און האָט מיך באַלד דערקענט. זאָגט ער:

— שלום, איך זאָל אַזוי לעבען — האָסט דיך דאָך עפּעס פֿערשטעלט!

און ער האָט געגעבען צו מיר אַ שטרעק אויס זיין האַנד — אַ פּלעצעל אייזען, און די פינגער, ווי צינגער אָנגעגליהטע אייזען. — דו ראַמפּעלסט היינט אויף די קאָזאַצקע פֿערד אַרום, זאָגט מען. לאַ קם! ברודער! זאָלסט אַזוי לעבען מיט מיר, פֿון מחות׳ן האָסט דו געשריבען אַ „שטיקעל" אין „בריעפֿען־שטעלער" זאָגט מען. דיין וואָלף האָט איהם אַריינגענומען און איבערגעלייענט האָבען זיך איהם די בעבעכעס אין בויך מיט׳ן קאָפּ קאַפּויר געשטעלט... היט דיך, גוטער ברודער, אַז דו זאָלסט נישט צווישען זיינע פֿינגערלעך אַריינפֿאַלען. ווען ניט טראָגט ער דיר אַ באַק אונטער און דו ביסט אַ „קדוש"!

— וואס זאל מען טאן! — שמייכעל איך.

און מיר מיידען אוים פעלדער און סעדער, מיר פאהרען דורך שטילע, רוהיגע דארפ'ס=גאסען, וואו די הייסע זון האט די איינוואהנער אין די געצעלטען אריינגעשלעפט, און פאר טהירען נאר שפיעלען זיך קליינע קינדער אין זאמד און שטיינדלעך. אונזער ערשיינונג מאכט די ערשטע מינוט אויף זיי איין איינדרוק: זיי בעוועגען זיך, מאכען מיט די הענדטלעך, שרייען אונז נאך, באלד דאך מיידען מיר זיי אוים, און מיר לאזען זיך ווייט אין וועג אריין...

ווי אלטע בעקאנטע הויבען מיר זיך אן אויסצושמועסען, פערצעהלען איינער דעם צווייטען, וואס און ווען עס איז מיט איהם. ער פערצעהלט מיר יעצט פון זיין יונגערן זוהן יצחק'ל.

— הערסט, אז דער עלטערער איז געבוירען געווארען, איך האב אנגעקוקט די „זמארטוויעניא" — האב איך מיך באלד אנגערופען צו מיין שווארצער נחה: נחה — דער „חוש" איז געראטען אין דיין משפחה אריין! ער וועט איבערבלייבען א מאצני=וואויטיק ביז אין טויט אריין.

איז געקומען צו שוימען דער צווייטער — דארפסט דו צו זעהען א בחור, ער עסט דיך אויף מיט די אויגען. אש, ברודער, פייער און פלאם, און וואס דו ווילסט! ווילסט... א דייטשען בריעף, א לשון=קודש'ן, א פרשה=חומש מיט רש"י אדער אפשר א שטיקל משלי — נעהם די לייצעם אין די האנד אריין און דו פאהרסט ברודער, אפילו קיין דאנציג.

הערסט, קומט צו מיר צוגעהן דער ווארקער מלמד, און זאגט צו מיר אזוי: מאצני=וואויטיק. דו ביסט א מאנצי=וואויטיק, אבער א יונגעל האסט דו, וועט ער, ברודער, וועלטען איינגעהמען. זאג איך צו איהם: אזוי איז גוט, נעהמט איהם צו זיך. געהט ער צום ווארקער, הערסטו דו — קומט ער א היים און ניט מיך א רוף: פאטער, און מיין נחה'ן: מוטער, און גיט מיר א קוש אין דער האנד און גיט נחה'ן א קוש אין דער האנד אריין, און זאגט צו מיר „דער דאזיגער", הערסט, אזוי איז גוט. א בייזע נאכט אויף דיין קאפ, זאג איך צו איהם, „א דאזיגער" איז גאר אויף מיר געקומען, וואס זאגסט דו נישט צו דעם? פאטער רופט ער מיך שוין גאר, דוד'ל. הערסט דו, רעדט ער צו מיר?

דו דארפסט איהם צו הערען שבת לייענען ביי אונז אין ספר-

תורה... וואָס זאָל איך דיר זאָגען, דו מיינסטו ער איילט זיך עפּעס? ניין! הערסט דו, טריט ביי טריט געהט ער זיך, ווי משה=גאָמבינער׳ס פֿערד אויפ׳ן נייעם שאָרלײנער וועג. האָסט דיר קיין שטיינדעל נישט — אָט ברודער, ווי אַ טיש — עס געהט זיך אַזוי ווי די בייטש וואָלט צו=געקנאַלט ראַז=דוואַ. ווי שאַרפֿע פּאָדקאָוועס אויפ׳ן געפֿרוי=רענעם שנײ אין אַ טבת=נאַכט... זאָג איך דיר, איז געוואָרען אַ גע=קוקערײ אַראָב פֿון די ווייבער=שוהל, איז געוואָרען אַ געסוד׳ערײ — מאַצני=וואויטיק׳ס=מאַצני=וואויטיק׳ס — איך האָב מורא געהאַט, אַז מען זאָל נישט אַנ׳עין=הרע אָבשפּרעכען. — בין איך אַרויף געגאַנגען אויפ׳ן בעלעמער, און האָב איהם אָנגענומען ביים קאָלנער. געה אַראָב, זאָג איך צו איהם, האָליע דיך אַ נידער, און איך האָב שוין גענוג, זאָג איך, לאָז דיך די חאָלירע חאַפּען!..

הערסט, קומט מען אַריין בריעף שרייבען, משה׳לע אָדעל׳ס, מיט׳ן קאָלנער, דער מיט די ברילען, „דער=דייטש"! קענער׳ס זענען זיי אַלע, זאָגט ער; גוט, וואָס זאָל איך שרייבען? — זאָגט יענער, אַ „טיטעל=בריעף". רופֿט זיך אָן מיינער; אַ טיטעל ווייס איך אַליין צו שרייבען, אָבער דו זאָג מיר „דאָס לונג און לעבער" צוזאַמען. זאָגט יענער: „צו אַ מחותן". רופֿט זיך מיינער אָן: „גענוג!" און גיט זיך דיר אַ טונק איין די פֿעדער, און גיט זי אַ מאַך. אַ דרעה אויפ׳ן פּאַפּיר — מיט דער פֿעדער אויפ׳ן פּאַפּיר, אַזוי ווי אַ קאַרעטע מיט אַ פּאָר פֿערד וואָלטען זיך אויסגעדרעהט...

קומט צו פֿאָהרען צו אונז דער ליטווישער מגיד, הע, ער קען דאָך יאָ! ליטוואַקעס קענען דאָך עפּעס, זיי האַלטען גאָר נישט דערפֿון... הערסטו, געה איך פֿאַר נאַכט מיט מיינעם אין בית=המדרש אַריין, קום איך אַריין, שטעהט דער מגיד און זאָגט אַ דרשה... נאָך מעריב געה איך צום מגיד, אַז ער זאָל מיינעם פֿערהערען אין תנ״ך. זיי קענען דאָך עפּעס יאָ. דערלאַנגט דער מגיד אַ פֿראַגע מיי=נעם. נו, יונגעל קענסט עפּעס? — ענטפֿערט ער: איך קען גאָר נישט. דו הערסט? „איך קען גאָר נישט"! — וואָס האָסט דו געלע=רענט? פֿרעגט ער איהם. „משלי" ענטפֿערט ער. גוט, זאָגט ער, נעהמט אַ ספר און גיט איהם אַ מיש אויף אין סאַמע ראָדנע מיטען... זאָג — זאָגט ער. גיט, הערסטו דו, מיינער זיך אַ נעהם, הוסט זיך אויס, שנייצט די נאָז אויס און גיט אַ קוק אַריין, — אַזש דער מאָרך=ביין האָט זיך איהם געגעבען אַ שטעל אויף און הויבט אָן צו

זאָגען ... אַלין הייסט געזאָגט! הערסטו, מיט'ן נגון, ברודער, הויך, אַט אַזוי. ואני און איך — און ברודער — און העכער... אין בית-המדרש האָט עס געקנאַלט ווי מיט בייטשען, ווי אויף לאָוויטשער יאָהר-מאַרק — אָבער אַזוי ברודער, זאָג איך דיר — אַזוי — אַזוי ברו-דער, די חאַליַרע האָט דיך גענומען אויף'ן אָרט — — — און בעריל האָט געגעבען אַ לאָז אַראָב די בייטש אויף די פערד, אַז זיי האָבען זיך אויף די הינטערשטע פיס געשטעלט.

— איך האָב נור מורא, אַז עס זאָל זיך איהם נישט פערגלוסטען מיט דיר מיט צוחאַפּען זיך צו די „בריעפען-שטעלער" קיין וואַרשע-מען האָט מיר שוין געזאָגט — היט דיך ברודער, ווארום איך וועל דיר דעם מאַרך-ביין איבערהאַקען...

אונזער חברה׳לע.

(אַ מאָנאָלאָג).

מיר זענען אָרימע חברה־לײַט, מיר װעלען זיך נישט שעמען, װאַסער־טרעגער פּשוט׳ע, אונזער חברה׳לע איז אָרים, און אונזער ספר־תורה׳לע איז אָרים. נישט געפּוצט, נישט געשמוקט, אַ פּשוטע.

אַ גאַנצעם װאָך זענען מיר דאָך פֿערנומען, אַרבײַט׳ס־מענשען... צרות איבער׳ן קאָפּ. אָבער שבת, זעהט איהר, דאָרט אין די חברה...

אונזער חברה׳לע, אונזער ספר תורה.

— גאָט׳ס אַ פֿאָלק, נישט קײן רײַכ׳ס, אָבער װי װײַט מ׳קען טהוט מען דאָך איהם צוליעב.

ר׳ טוביה דער צװײטער שוחט, אַ שענער יוד, װאָס נײַן?— אונזער חזן. ר׳ גבריאל מלמד—אונזער רבי. צעהן גילדען אַ חודש און יעדען שבת נאָכ׳ן דאַװענען—מיר זענען הונגעריג—דאָך שטעהען מיר, און מיר הערען אוים, װאָס דער רבי לערנט מיט אונז.

אונזער׳ס אַ חברה—מאַן, פֿיהלט זיך גוט אין די חברה. אין שטאָדט־זאַכען, אַ חזן אויפֿצונעהמען, למשל, אָדער אַ שוחט, װעט מען דאָך אַ נאַש־בראַט קײן דעה נישט פֿרעגען. קײן עטאַט צאָהלט ער נישט און קײן דעה האָט ער נישט; חאָטשע די שוהל קעהר זיך מיט אונז אָן פּונקט אַזױ װי מיט זײ; אונזערע טאַטעס האָבען פּונקט אַזױ די ציגעל געבראַכט װי זײערע טאַטעס, און אַ װײַב און קינד האָבען מיר אויך, און אויף אַ שטיקעל פּרנסה דאַרף אַ נאַש־בראַט אויך בעטען, װאָס נײַן? איז דאָך גאָט פּונקט אונזערער װי זײערער... נור געה שרײַ חי וקים, אַז דו האָסט קײן געלד נישט. פֿאַר דעם האָבען מיר אונזער שוהלכ׳ל, אונזער ספר־תורה׳לע און אונזער חזן.

יעדער חברה־מאַן צאָהלט צעהן גראָשען אַ װאָך, געלד איז דאָ, און קײן פֿרעמדע בעל־דעות דאַרפֿען מיר נישט

און אונזער איינער איז זיך דארט פאר זיין געלד א שענער בעל-הבית. און גאס, למשל, אונזער׳ס איינער, וואס איז מיטשטיינס-געזאגט? שלעפט זעק מעהל און ווייטער פטור, איינער רייסט דעם צווייטען אב די נאז ביי א זעקל מעהל, וואס קען מען מאכען? פרנסה ברודער! און דערהיים איז אודאי צרות; דער קעלער קאלט און ווילגאטש, די קינדער: איינס וויינט ברויט, דאס צווייטע איז קראנק, און די יודענע גאט איינער, די יידענע! אבער פאר דעם, אז עס קומט שבת, יום טוב, טוט זיך א נאש-בראט די קאפעטע אן, שמירט די שטיוועל מיט אייל אויס און האלא אין דער חברה.

פיער לאנגע טישען, דריי לייכטער אויף דעם טיש, איך זאל אזוי לעבען. אין מיט׳ן חברה האסטו דיר איין „אלמעמער״, זאג איך דיר א נייעם, א צאצקע. אליעזר דער סטאלאר האט איהם געמאכט, 5 קערבוינעס קאסט ער, חלעבען. טאקע דאס ארון-קודש׳ל הינקט אבישעל צו, מילא, וואס קען מען מאכען, ברודער, אז גאט גיט אונז גיט מען איהם... וועט מען זיך אם ירצה השם פאר׳ן „אלמעמער״ אויס צאהלען, וועט מען איין ארון-קודש׳ל שטעלען, אבער דאס ספר-תורה׳לע האט מען עץ-החיים׳ס געקויפט, און א ניי העמדעל, אויף יום-טוב האט מען די זילבערנע יד אויס-געלייזט, וואס זי איז געוועזען פון גרויסען אומגליק אן פער׳ישב׳ט ביי אפרים קינדער-האבען. און דער גאסטיניגער בחור האט אונז א „מזרח׳ל״ אויסגעמאהלט, אין בית המדרש צו שטעלען. וואס מען קאן-מאכען מיר.

און די גבאים, ביי אונז זענען נישט קיין מחלוקת, האטש ארימע „וויסאבניקעס״ – דאך פאריאדעק איז. אין דער חברה „תמימי דרך״ – פרוצים זענען אלע, ווילען זיי גבאי ווערען. מיר, האבען זיך אונזער קלפי, און יעדען סכות, אסרו-חג אויף דער נאכט, קומט מען זיך צו זאמען אין חברה, דער רבי שרייבט אויס קוויט-לעך, יעדען חברה-מאנ׳ס-נאמען, מעג ער זיין ווער ער איז, יעדענס, די קוויטלעך לעגט מען אין א קאפיל אריין און אין א צווייט קאפיל לעגט מען ווייטער לעדיגע קוויטלעך אריין, מיט דריי אויפגעשריבענע: מו״ט „גבאי ראשון״ מז״ט „גבאי שני״ מז״ט „גבאי שלישי״, און אויף וועמען דער גורל פאלט, וועמען גאט בעגליקט, דער זאל זיך זיין גבאי געזונטערהייד, קיין האהן וועט נישט קרייהען:

און דעם גבאי הערט מען. ווער עס הערט נישט — אויס חברה־מאן. אויף דער וואַנד הענגט למשל אַ צעטעל: „מען זאָל זיך נישט דערוועגען צו ריהרען צום „ברעטל", אַז דער גבאי וועט נישט הייסען". און דו שטעה דיר, דאָס הארץ געהט דיר אויס פאַר אַ מנחה'לע, פאַר אַ קדושה'לע, אָבער אַז דער גבאי הייסט נישט—איז „פערפאַל", ברודער, פערפעל! זעהט איהר, למשל, אויף סכות, דאַרף מען איין אתרוג'ל. יעדען ערב יום־כפור געהט דער גבאי אַרום און נעמט צוזאַמען אויף אתרוג־געלד, און יעדער גיט, וויפיעל ער קאָן. און איחר מוזט וויסען, אַז דער עיקר איז אַ שענער אתרוג, וואָרום, ברודער, האָסטו דו אַ שענעם אתרוג— איז דיר אַ גאַנץ יאָהר שען. איז אָבער נישט... דעמאָלט ברו־דער... און ווידער, גוטער ברודער, מיט וואָס קענען מיר גאָט דינען? מיט אַ פרק משניות, וואָס מיר קענען נישט? אַז נישט מיט אַ שענעם אתרוג. און פאַר וואָס נישט? וואָס, מען טאָר נישט? אונזער געלד איז אפשר קיין געלד נישט? האַ?

באַלד נאָך יום כפור געהען מיר מיט אונזער רבי צו ר' חיים דוד דיין אויסקלויבען אַן אתרוג'ל. ר' חיים דוד דיין איז זיך אודאי איין ערליכער יוד.— ער האַנדעלט מיט אתרוגים— דאָך, ברודער, יעדער קוקט פאַר זיך, ער בעהאַלט זיך די „ממתקים לעך" פאַר די נגידים, מיר חברה „יגיע־כפים"—אַי, עס שאַט נישט, אָרימע לייט, וועלען מיט אַזאַ אתרוג אויך יוצא זיין.

און דער גבאי בעט איהם:

— ר' חיים דוד, מיר זענען פּראָסטע יודען, מיר פער־שטעהען זיך נישט אויף די זאַכען, מיר גיבען דיר אַזוי פיעל און אַזוי פיעל און גיב אונז איין אתרוג'ל, אַ זעלכעס, ברודער לעבען, וואָס מיר זאָלען זיך נישט האָבען מיט וואָס צו שעמען.

געהט מן הסתם, אַזאַ חיים דוד, און גיט אונז איין אתרוג'ל. מיר געבען אַ קוק —„נישט קיין סחורה", עפּעס אַ ביסעל „גרינדלעך" און „הויקערט" צו; ווייזט אונז אַ צווייטען „בחור"—קיין לייט נישט.

דער גבאי בעט זיך:

— חיים דוד לעבען, קרוין, מיר וועלען דיר בעצאָהלען, וויפיעל דו ווילסט, גיב אונז עפּעס רעכטס!

און ער ענטפערט זיך.

גיט נור א קוק! איהר וועט מיט אזא אתרוג אויך יוצא זיין, נישט קשה, נישט קשה. דער גבאי קומט צו לויפען: קומט ברידער!

און וואס קלערט איהר? מיר גיבען א קוק אריין אלע, פון קליין ביז גרויס צו ר' חיים דוד, מיר גיבען זיך א לאז זוכען! ר' חיים דוד, שרייט, שעלט – נור דער קאטער הערט איהם, מיר צו ווארפען די קאסטענס, מען קלויבט אויס, און מען גיט אונזער רבי אדורכצוקוקען. וואס קלערט איהר? דעם בעסטען „העלט" האבען מיר געפאקט, אויך מיינע נאמנות–דאס שענסטע, פאר'ן רב האט ער געהאט בעהאלטען.

מיר האבען איהם גוט בעצאהלט, דריי רובל מזומנים, מיר דארפען דען חלילה, אז עס זאל ווער אונז געבען בחנם?

חול־המועד.

צוויי שטעדטלעך האָט גאָט בעשאַפען איינס האַרט נאָהענט נעבען דעם צווייטען, זענען געקומען די משוררים און האָבען פער־שטאַנען גאָט'ס מיין, און האָבען זיי אַנאָמען געגעבען איינס „פיאַנ־טעק"—דאָס צווייטע „סאָבאָטע".

און די שטעדטלעך זענען נאָר בעשאַפען געוואָרען, כדי איינס זאָל זיך קענען מיט דעם צווייטען משדך זיין, כדי די פיאָנטקער יודען זאָלען זיין מחותנים פון „סאָבאָטע", און „סאָבאָטער" יודען זאָלען זיין מחותנים פון „פיאָנטעק".

און געמאַכט האָט עס דער בורא עולם דירעקט כדי סאָבאָטער יונגלעך זאָלען האָבען ווייבער אין פיאָנטעק, און פיאָנטקער יונגלעך זאָלען האָבען ווייבער אין סאָבאָטע—און דער עיקר נאָר איבער חול המועד.

גליקליכע טעג, זענען די חול־המועד טעג. קיין יום־טוב איז עס דאָך נישט, אָט דרעהט מען זיך אין גאַס אַרום, מען רויכערט, די צוקערדיגע געוועלבער זענען אָפען, און אין דער־וואָכענס איז עס אויך נישט.—אַלע געהען האַלב יום־טוב'דיג אָנגעטהון, דאָס שטעדטעל דרעהט זיך פוסט און פאַס אַרום, דער שניידער האָט אַוועקגעוואָרפען די שער, דער שוסטער די נאָל, אַזוי ווי גאָט וואָלט אויפ'ס ניי דעם מן פון הימעל אָנגעהויבען אַראָבצו־וואַרפען. חלעבען, יודען האָבען אויפגעהערט קלערען וועגען פרנסה—מען טהוט גאָר נישט—דאָס גאַנצע שטעדטעל—לעדיג־געהער, און מען הייבט אָן קלערען וועגען שדוכים...

נאָר דער עיקר האָט גאָט ברוך הוא בעשאַפען חול המועד פאַר יונגלעך. אוי, דאָס איז אַ יום טוב פאַר יונגעלעך, אַ בעצאָה־לונג פאַר'ן לאַנגען ווינטער—פאַר די לאַנגע פינסטערע נעכט אין חדר.

אין אַזאַ וואָכענדיגען יום־טוב טהוען די חדר־יונגלעך פון איין שטעדטעל אין צווייטען צו גאַסט צום ווייבען פאָהרען. אַ גאַנצען

פינסטערען ווינטער זיצט דאס יונגעל אין חדר און פאנטאזירט: ווען חול המועד קומען וועט ער צום פעטער קיין סאבאטע פאהרען, דארט וועט ער זיך דערקענען מיט נייע חברים, און אפשר, ווען ער וועט איבער די צווייטע טעג דארט איבערבלייבען, איז א סברה, אז ער וועט דארט איבער'ן ווינטער אין בית המדרש לערנען.

און אגאנצען שווערען ווינטער זיצט דאס יונגעל אין חדר, אין דעם ווינטערדיגען וואטענדיגען קאפאטקעלע, און זאמעלט די צווייערס, וואס די מאמע גיט, און קניפט זיי איין אין ציצה-כנפות'ל און מאכט זיך א „קעזועל" — „די קאסע" האט עס געהייסען. דא האט ער... וועט קומען חול המועד... נו, נו וועט ער שוין וויסען...

און נישט איינמאל געהסט דו דורך פאר פייגעלע'ס „שטעל", דאס עפעלע, דאס בארנעלע ווינקט צו דיר אראב פון דער מול-טער: קום, יונגעלע, דארט אין ציצה-כנפות'ל... וועקט דאס בארנעלע פון מילטער, און אט שטעקסט דו שוין אהאנד צום קניפעל אוים... נאר באלד קומט דער חול המועד, דו דערמאנסט דיך: פאהרסט מיט נטע סאבאטער קיין סאבאטע — און דו אנטלויפסט פון דער מילטער, וואו דער פעפער וואקסט.

אונטער דעם באנק וואס איז פאר'ן הויז, איז א גריבעל אויסגעגראבען. שבת טאר מען דאך נישט טראגען, נעהמט מען פרייטאג פאר נאכט דאס קניפעל און מען בעגראבט עס אונטער דער באנק, און דו שטעהסט שבת פאר די טהיר, זעהסט ווי מענשען געהען דורך, אהין און צוריק פאר דיין קניפעל און דו וואונדערסט זיך! צו ווייסט טאקע קיינער נישט, אז דיין „קניפעל" איז דארט איינגעגראבען?

זענען חול המועד טעג גליקליכע טעג פאר יונגלעך, ווי נאך גליקליכער, ווי פרעהליכער זענען זיי פאר געזועלען און געזועלענטעם. —

אויף וואס ארבייט א געזועלען אגאנצען זמן, אז נישט אויף דעם נייעם אנצוג, וואס ער מאכט זיך אויף פסח?

אויף וואס ארבייט א מעדעל אגאנצען זמן און נעהמט זיך די אויגען ארוים ביי דער ווינטער-לאמפ, אז נישט אויף דעם נייעם קלייד, וואס זי מאכט זיך אויף פסח?

אין אמת'ן נישט אזוי אויף יום-טוב, ווי אויף חול המועד, אין יום-טוב שפילט מען אין ניס ביי א שכנ'טע, אדער מען פערוויילט-

זיך אזוי אביסעל אונטער דער שטאָדט, וואו מען חאפּט א טענצעל אויפ'ן סאָבאָטער שאָסע... נאָר די נייע קליידערלעך און די נייע אנצוגען זענען געמאכט אויף חול המועד.

און נישט אזוי פאר דער אייגענער שטאָדט, ווי פאר דער צווייטער שטאָדט.

גאָלד ווי מען גראָבט עס, האָט עס נישט קיין ווערט; א יונגער געזעלען אין זיין שטעדטעל, א יונג מעדעל אין איהר שטעדטעל האָט קיין ווערטה נישט — זיי ווייס מען ערשט ווי אָבצושאצען אין צווייטען שטעדטעל.

און קומט אזא חול המועד, נעהמט זיך א יונגער געזעלען זיין חול המועד שטעקען אין האנד אריין, נעהמט זיך א יונגע מעדעל איהר שירם אין דער האנד אריין, און די נייע קליידער, און די נייע אנצוגען, און היידא אין דער צווייטער שטאָדט אריין.

אזעלכע יונגע לייטלעך הייסען: „חול-המועד'ניקעס", אזעלכע יונגע מעדלעך הייסען „חול-המועד'ניצעס". —

און „סאָבאָטע" איז אין „פיאָנטיק", און פיאָנטיק" איז אין „סאָבאָטע".

איין פערדעל, איין בעל עגלה איז דאָ אין די צוויי שטעדטלעך: איין האלבען טאָג איז דאָס פערדעל אין סאָבאָטע, איין האלבען טאָג אין פיאָנטיק, — און מעהרסטען אויפ'ן וועג צווישען סאָבאָטע און פיאָנטעק... דאָס פערדעל פיהרט אויף זיך די סאָבאָטער קיין פיאָנטעק, און די פיאָנטקער קיין סאָבאָטע... נאָר אגאנץ יאָהר געהען די סאָבאָטער קיין פיאָנטעק צו פוס,

און דאָס פערדעל מיט'ן בעל עגלה זענען געמאכט געוואָרען, כדי ווייל אין א שטעדטעל מוז א בעל עגלה זיין, מוז א וועגעלע זיין און א פערדעל איבערצופיהרען, אזוי ווי עס מוז א שטאָדט'ס משוגענער א שטאָדט'ס גנב, א שטאָדט'ס מסור זיין; אז עס קומט חול המועד, איז א מצוה צו פאָהרען, — צו פאָהרען צו גאסט... קומען צו געהען די יונגע געזעלען מיט די שטעקעלעך, קומען צו געהען די מיידעלעך מיט די שירעמלעך, קומען צו געהען די חדר-אינגלעך און אלע מיט אייער (חול המועד ריהרט מען זיך נישט אָהן אייער), און גאנץ פיאָנטעק וויל ארויף אויף די פוהר — און איינער אויפ'ן צווייטענס קאָפּ, — און די אייער צו-

ריבען זיך און צוגיסען זיך איבער די נייע קליידער, איבער די ביידע אָנצוגען, ווערט דאָרט אַ לעבען! — און ר׳ אהרן פיהרט דאָס פערד ביים צוים...

און גאָט האָט געמאַכט אויסטריקענען די בלאָטע, וואָס איז אַ גאַנץ יאָהר אויף דעם וועג צווישען די ביידע קליינע שטעדט־לעך, און עס איז שבח שבנות, און ער האָט געמאַכט שיינען די חול־המועד זון אויפ׳ן הימעל, און די פעלדער וואָס פערשפריי־טען זיך איבער ביידע זייטען וועג זיינען פריש, ערשט אַראָבגע־וואָרפען פון זיך דעם ווינטער יאָך, דאָס ווינטערדיגע וואַטען קאַפּאָטקעלע...— און פריש איז די ערד, ווי אַ פרישער געזונטער בחור, וואָס וואַרט אויף די כלה. און איהר פערשלאָסענער פריהלינג רייסט זיך אַרויס פון דער ערד און טראָגט זיך אין לופט און ער־וועקט יעדעס האַרץ און גרייט עס אָן צום זומער, און די זון בעגריסט אַלץ מיט ליכט — און מאַכט עס יום־טוב׳דיג. און צוויי יונגע מענשען, אַ יונגער שניידער־געזעלען מיט אַ חול־המועד שטעקען, און אַ יונגע שניידערין מיט אַ חול־המועד שירעמעל פיהלען עפּעס אין האַרץ, און איינער גיט אַ ווינק צום צווייטען, און אַזוי ווי מען זיצט אויפ׳ן וואָגען צוזאַמענגעקוועטשט, דריקט מען זיך הינטען ביי די הענד, און די הערצער פיהלען עטוואָס...

און דער וועג איז אַ חול־המועד־וועג, וואָרום אין אמת׳ן איז נור פון איין שטאָדט אַרויס, אין דער צווייטער שטאָט אַריין; האַפּט מען זיך אַרויף אויף דער פוהר כדי מען זאָל זעהען, אַז מען פאָהרט אויף חול המועד, און אַז מען קומט אויף חול־המועד, אָבער אַזוי ווי מען קומט נור הינטער דער שטאָדט אַרונטער, האַפּט מען זיך פון וואָגען אַראָב, און מען געהט אויפ׳ן וועג נאָך דער פוהר — לוסטיג און פרעהליך, און מען זינגט ליעדער... יונגע שניידער־געזעלען האַפּען זיך צו צו די יונגע שניידער־מייד־לעך... און מען האַפּט אַ ווינק אויפ׳ן וועג... און זיי בעגלייטען נאָך אַ חברה הדר־אינגלעך אָנגעזאָטעלט מיט מצה און אייַנגעריבטע פנים׳ער מיט אייער...

אין מיטען, וואו די וועג צושיידעט. זיך שטעהט אַ היי־זעל. דאָרט וואוינט אַ יוד אַ מילכיגער (אַ חלבן); דאָרט שטייגט מען אָב, דער בעל עגלה פיהרט זיין פערדעל אָנצוטרינקען צו דער ברונען, און די חול־המועד׳ניקעס געהען אַריין צו ר׳ אברהם

מילכינער נאך אייער — עס איז פערפאלען, אברהם מילכינער מוז געבען אייער, (אזוי איז שוין דער מנהג פון קדמונים אן, אזוי האט זיך זיין פאטער, זיין זיידע, און זיין עלטער-זיידע געפיהרט)...

פון פיאנטעק דערווייל קומט אן א צווייטע פוהר (אויף חול-המועד איז דא א בעזונדערער פוהרמאן אין פיאנטעק, וואס פיהרט אב די חול-המועד'ניקעס קיין סאבאטע, ווארום דער סאבאטער מוז דאך זיינע חול-המועד'ניקעס אבפיהרען קיין „פיאנטעק). ביידע פוהרען שטעלען זיך אב פאר ר' אברהם מילכינער'ס טהיר, און דארט טרעפען זיך און קושען זיך צוויי ק'קים במדינת פוילען...

די חול-המועד'ניקעס קריכען אראפ פון די וועגען און טהיילען זיך איין אין צוויי מחנות: אויף איין זייט פיאנטעק מיט איהר פערד און וואגען, אויף דער צווייטער זייט סאבאטע מיט איהר פערד און וואגען. און איין שטאט קוקט דער צווייטער אריבער. אין איין האריזאנט ליגען דאך די צוויי שטעדטלעך, אבער ווי ווייט זענען זיי אבגעשיידט איינער פון צווייטען. עפעס די חול-המועד שטעקלעך זענען אנדערש — דא זענען פיאנטיקידיגע שטעקלעך, דארטען האלטען זיי סאבאטעדיגע שטעקלעך. און די היטעלעך מיט די דאשעקלעך זענען גאר אנדערע. — דא פיאנטיקער מיט קליינע דענקעלעך, דארט — סאבאטער מיט ברייטע דענקעלעך... און די קליידעלעך! סאבאטער קליידעלעך מיט קישעלעך פון הינטען און פיאנטיגדיגע קליידעלעך מיט הארק-וועסטעלעך פון אויבען...

צוויי שטעדטעלעך — „סאבאטע" און „פיאנטעק".

שׂמחת תּוֹרה אין דער קצבישער חבֿרה.

דער עולם האָט זיך נאָך מיטאָג שמיני-עצרת אין דער קצבי-שער חבֿרה צוזאַמענגעקליבען. מיט מנחה האָט מען ר׳ ברוך פישער מכבד געווען; און ר׳ ברוך, דעם טלית אויף איין אַקסעל פערלעגט און אויפ׳ן קאָפּ אַ קאַפּעלושיל מיט ווייסע שלייפערליך און ווייסע פעדערליך אַריינגעשטאָכען, שטעהט פאַר׳ן עמוד און זינגט די יום-טובדיגע שמונה-עשרה. אונטער זיינע פיס איז אַוועק-געשטעלט אַ באַנק, כּדי ר׳ ברוך זאָל אומפאַלען ווען ער וועט די שמונה-עשרה אויסגעהן. מען איז עפּיס דורך די „ימים-נוראים"-צייט מיט גאָט נאָהענטע מחותנים געוואָרען, — „אויף דו" ...

ר׳ ברוך האָט שוין שמונה-עשרה אָבגעזאָגט, דער עולם איז אַרויס מיט אַ פרעהליכען קדיש, אַזוי ווי דאָס מאָל וואָלטען די געשטאָרבענע מוהל געווען, אַז מען זאָל פאַר זיי בעטען ... און ר׳ ברוך איז שוין אומגעפאַלען, ווי מען האָט געוואַרט, מען האָט איהם מיט געזאַנג אויפגעהויבען און מיט גרויס פאַראַד געפיהרט צום טיש, אַנידערגעזעצט איהם אויבען אָן, ביים „רבי"ן", און מכבד געווען מיט צוויי שטיקער לעקיך.

דער עולם איז געזעסען אַרום ביי די טישען, און די גבאים האָבען דערלאַנגט.

און לעקיך האָט מען געטיילט אומגעוואויגען, און בראָנפען האָט מען גענאָסען אומגעמאָסטען.

ביי דער טהיר זענען געזעסען זעקס בחורים׳לעך אויף איין זייט, זעקס בחורים׳לעך אויף דער צווייטער זייט: בעהעלפער פון חדרים, אתרוג-אַרומטראָגערס. הושענה-מאַכערס, לולב-בינדערס. די צוועלף בחורים׳לעך האָבען געדינט אַלס מוזיק אויפצונעהמען יעדען חבֿרה-מאַן, וואָס קומט אַריין, מיט אַ פרעהליכען „ברוך הבא"! און אָבצוקנאַלען אַ „גוט יום-טוב!" ביי אַ טרונק בראָנפען.

דער עולם האָט נאָר ביער געטרונקען, דעם לעקיך האָט יעדער פאַטער צוטהיילט די קינדער, וואָס זענען מיט אין

דער חברה געוועזן, און די עפּעל, און די נים האָט מען בעהאַל־
טען פאַר די ווייבער אין די קעשענעס.

די גבאים, אנגעטהון אין ברייטע פאַרטיכער, האָבען דער־
לאַנגט, דער עולם האָט געטרונקען. דער חברה־חזן מיט די
משוררים האָבען אַ פרעהליכען נגון געזונגען, און דאָס יונגעל,
דאָס קווטשעריל, האָט אין דעם נגון אַ טרויעריגען „ונתנה־תוקף״,
דיגען טאָן אַריינגעהאַפּט, און דער באָס האָט אַ בעמלע געגעבען:
אוי—אוי,—אוי. און דער עולם האָט מיטגעהאָלפען: אוי—אוי—אוי,—
האָט עס אויסגעזעהען עפּיס, ווי אַ פרעהליכער יום כפּור.

און וואָס אַמאָל האָט זיך דער „אוי—אוי״ אַלץ מעהר פער־
גרעסערט, אַלץ שטאַרקער געהילכט. און האָט אַ יוד אַ בליק אין
פענסטער געוואָרפען און די פערלאָפענע שויבען געזעהן, האָט ער
מיטגעבראָמט: אוי—אוי, אוי—אוי,—דער ווינטער קומט, דער ווינטער
קומט!

אַ צווייטער יוד האָט מיטגעזונגען: „דער אויווען איז צובראָ־
כען״, און אַ דריטער יוד האָט מיטגעזונגען: „און דער פעלץ איז
אויסגעקראָכען״. און דער איבריגער עולם האָט אַ ברום געגעבען:
און קיין געלד איז נישט דאָ״ — —

— „אוי—אוי, אוי—אוי״.

און אַזוי האָט דער עולם אונטערגעהאָלפען, ביז עס איז
טרויעריג פרעהליך געוואָרען, און ר׳ ברוך פישער האָט דער ערשטער
זיך פון אָרט דערהויבען און האָט זיך אַ לאָז געטהון טאַנצען.

— שישו ושמחו בשמחת תורה!.. היידאַ, עולם! היידאַ!

— צוויי גילדען אַ פונט פישלעך... האָט אונטערגעהאָלפען
זינגענדיג אַנטשיל קצב, און איז צו צו ר׳ ברוך׳ן און איהם אָנגע־
נומען פאַר׳ן לאַטץ.

— פערציג גראָשען אַ פונט פלייש... — האָט ר׳ ברוך געזונגען
האַלטענדיג ר׳ אַנטשלען פאַר דער האַנד, און דער עולם איז אַרויס
מיט אַ הילעך:

— גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

באַלד האָט זיך דער עולם איינגעשטילט. דער רבי פון דער
חברה האָט דער גרויסען „מדרש״ אין האַנד גענומען, פון וועלכען
ער פלעגט יעדען שבת לערנען, אויפגעעפענט עס און אָנגעהויבען.

— נו, רבותי!

– רבי, אַ שטיקעל, אַ פרעהליכעס.

– אַ יום־טוב׳דיגעס, רבי, –האָט דער עולם געזאָגט.

– זיי ווילען אַן׳אַגדתא, רבי, נישט קיין „הלכה״, האָט ר׳ מרדכי קצב זיין בקיאות פאַר׳ן עולם אַרויסגעוויזען.

דער רבי האָט אַ שמעק טאַבאַק גענאָסען און אָנגעהויבען זאָגען.

– מיר ווילען מסיים זיין אין מדרש.

– אַז עס איז געקומען די צייט, ווען משה רבינו זאָל נפטר ווערען, האָט ער ביי גאָט געבעטען: רבונו של עולם, פערציג טעג, פערציג נעכט בין איך ביי דיר געווען, בעט איך דיך, זאָלסט מיך נישט איבערגעבען דעם מלאך המות...

– רבי, אַ פרעהליכעס! – שרייט דער עולם.

– ניין, רבי, טאַקי דאָס, – שרייט ר׳ ברוך און טרערען בעוויזען זיך איהם אין די אויגען, – אָט אַזוי ווייטער.

דער רבי זאָגט ווייטער.

– דעמאָלט האָט זיך משה געהייליגט ווי אַ מלאך, און גאָט אַליין האָט אַראָבגענידערט צו איהם, צו צונעהמען זיין נשמה, און דריי מלאכים זענען מיט מיט הקדוש ברוך הוא: מיכאל, גבריאל און זנגזאל.

– אַ רוח זאָל... אָט... – חליפעט ר׳ ברוך און קלאַפּט אין טיש אַריין, –ביער! גבאים, וואָס שלאָפט איהר? אונזער משה רבינו נעבּיך, אונזערער.

און טרערען בעוויזען זיך איהם אין די אויגען.

– אונזער הייליגער משה רבינו, – און ר׳ ברוך פישער איז צו צום אָרון, אויפגעעפענט דאָס פרוכת, און ער האָט דער חברה׳ס ספר־תורה אַרויס גענומען. אָנגעקליידט איז עס געווען מיט דעם נייען ווייס אַטלעסען מענטעלע, און פון זילבער אַ מגן דוד אויס־געניהט. און ר׳ ברוך האָט מיט דעם ספר־תורה אַ טענצעל אַרום „שלחן״ געמאַכט.

– שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו...

און ער האָט געוואַרט ביז דער עולם וועט איהם אונטער־העלפען...

און דער עולם איז אַרויס פון טיש.

– גוט יום־טוב! גוט יום טוב!

— און שוהל אַריין, אין שוהל אַריין! — און דער עולם האָט זיך געלאָזט אין שוהל.

צו ערשט זענען געגאַנגען די בחורים מיט אַ פרעהליכען נגון, דערנאָך די קינדער מיט די ברענענדיגע פאָהנעס, און ר׳ ברוך פישער אין הויזען מיט אַ שפּענצער, מיט דעם קאַפּעלושיל מיט די ווייסע פעדערן אויפ׳ן קאָפּ. ער האַלט אין האַנד דאָס ספר־תורה און טאַנצט דערמיט אין גאַס, און זינגט הויך אויפ׳ן קול.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו!

און דער עולם מיט „רבי״ געהען נאָך ר׳ ברוך׳ן, און דער־נאָך געהען די ווייבער פון די חברה־לייט יום־טוב׳דיג געקליידעט. פון פאָרענט שפּרינצה, ר׳ ברוך פישער׳ס ווייב, פיהרט דעם פאַראַד.

עס האָט שוין אָנגעהויבען צו טונקלען, און פאַר יעדען פענס־טער האָבען ליכטליך געפינקעלט, און ווייבער, און מיידלעך זענען מיט לייכטער און לאָמפּען פאַר די טהיר אַרויס, צו מאַכען אַן אילו־מינאַציע פאַר דער הייליגער תורה.

און ווייבער מיט ברענענדיגע ליכט זענען נאָך דער הייליגער תורה נאָכגעלאָפען.

און טונקעל ווערט. די הערבסט־נאַכט פאַלט שווער איבער דעם שטעדטיל צו, און יודען געהען דאָרט ... ווייט ... עס פינק־לען נאָך די ליכטליך, און עס הערט זיך נאָך פון דערווייטען ר׳ ברוך פישער׳ס קול.

—שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו... אונזער משה רבינו!..

די יודען האָבען געחאַפּט גאַט אין קרענציל אַריין, און גע־מאַכט, מחילה, מיט איהם אַ טענציל. דאָס אָרון קודש איז אָפען און אַ ליכט ברענט זיך דאָרט, די קינדער האַלטען פאָהנעס אין די הענד, אויף די שטעקעלעך פון די פאָהנעס זענען רויטע עפּע־לעך און אין זיי זענען אַריינגעשטעקט ברענענדיגע ליכטליך. די קינדער שטעהען אויף די בענק און שרייען: „גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!״ אויסגעמישט איז דער עולם: נישטאָ היינט קיין אונטער־שיעד, היינט זענען אַלע גלייך. סיי רייך, סיי אָרים — אַלע זענען

„מורנו״ס. יעקל וואַסערטרעגער האָט זיך אַרויפגעכאַפּט אויבען אָן, אויף מתתיהו גאָלדמאַנ׳ס שטעל, באַלד ביים רב, אין דער מזרח-וואַנד. און ר׳ יעקל וואַסערטרעגער רייבט זיך צו צום קרענציל נגידים, וואָס שטעהען ביים רב, און ר׳ יעקל וואַסערטרעגער גיט אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ און זאָגט הויך: „גוט יום-טוב, רבי!״ און שאָקעלט זיך פרום.

די חברה-לייט קומען זיך צוזאַמען אין שוהל אַריין, יעדער פאָלק מיט זיין שטאַב און זיינע פאָלקאָווניקעס, יעדע חברה מיט איהר היילינ ספר-תורה, פאָראויס, און מיט איהרע גבאים, מיט לעקיך און בראָנפען, מיט איהרע חברה-לייט, חברה-ווייבער און חברה-קינדער. יעדע חברה קלויבט אויס איהר דעלגעירטען און שיקט איהם מיט׳ן ספר-תורה אַרויף אויפ׳ן בעלעמער. און דאָ, אויפ׳ן בעלעמער קענט איהר דערקענען יעדע חברה מיט איהרע סימנים. אָט זעהט איהר אונזער בעקאַנטען ר׳ ברוך פישער (דעלעגירט פון דער חברה קצבים). אָט שטעהט ער מיט דעם קאַפּעלושיל אויפ׳ן קאָפּ, אין די הויזען מיט׳ן שפּענצער, און האַלט דער חברה׳ס ספר-תורה, און די חברה-לייט קוקען אויף ר׳ ברוך׳ן און קוועלען פאַר נחת. נעבען איהם שטעהט דער דעלעגיר-טער פון דער חברה „פועלי צדק״ (שניידערס און שוסטערס), ר׳ געציל דער טאָג-חזן פון בית המדרש, וואָס זיין רעדען איז שטענדיג מיט דעם נגון פון „וישתבח״. די חברה „פועלי צדק״ האָבען זיך געלאָזט בענייגען דערמיט, וואָס זייער דעלעגירטער, ר׳ געציל, טראָגט אַ פערקעהרטע קאַפּאָטע מיט אַ פערקעהרטען הוט, און דאָס ספר-תורה, פון דער חברה „פועלי צדק״ האָט אַ שען סאַמעט מענטעלע מיט אויסגעהעפטע לייבען. פון דער חברה „תמימי דרך״ (בעלי-בתים, סוחרים, אָרענטליכע שניידערס) איז דעלעגירט ר׳ אפרים עקר, אַ יוד, וואָס האָט קיין קינדער ניט און וואָס האָט פאַר זיין אייגען געלד אַ ספר תורה געלאָזט שרייבען.

דער דעלעגירטער פון דער חברה „תמימי דרך״ טראָג אַ פאַרטוך אויפ׳ן קאָפּ, און דאָס ספר תורה — אַ זילבערנע „עטרה״, מיט אַ זילבערנעם „יד״. פון דער חברה „נקי כפים״ (טרעגער׳ס און וואַסער-פיהרער׳ס) איז דעלעגירט עפּיס אַ הויכער יונג, וואָס האָט תמיד אַ פערבונדען אויג, אַז מען מיינט, דאָס ער איז גע-בוירען מיט׳ן טיכיל אויפ׳ן אויג, און דאָס טיכיל איז אין דער

וואָלכען — שמוציג, שבת — האַלב ריין, און יום־טוב קלאָר. ער האָלט אין דער האַנד דער חברה׳ס ספר־תורה, אַ נאַקעטעס, נעבּיך, און אַ קליינס, — אַן עוֹפ׳לע פּשוט, און טראָגט, ווי איהרע בּעלי־בּתים, אַ צייגען מענטעלע און די עטרה מיט׳ן יד זענען נעבּיך פֿער׳ישב׳עט.

בּאַלד איז מען מכבד דעם רב פֿון דער שטאָדט מיט דער שטאָדט׳ס ספר־תורה, אַ גרויסעם, מיט אַ גאָלדענער „עטרה״ און מיט אַ גרויסען גילדענעם יד.

און דער „חזן״ מיט די „משוררים״ דאָרט בּיים „עמוד״, האָבּען דעם סיגנאַל געגעבען, און ער איז אַרוים מיט אַ געזאַנג, דעם רב מיט׳ן ספר־תורה פֿון פֿאָרענט, און נאָך איהם ר׳ אפרים דער דעלעגירטער פֿון דער חברה „תמימי דרך״ מיט זיינע חברה־לייט און גבּאים און חברה־ווייבּער און חברה־קינדער, דערנאָך דער דעלעגירטער פֿון דער חברה קצבים, ר׳ בּרוך פּישער מיט דער חברה׳ס ספר־תורה, און חברה־לייט, און מיט די גבּאים, און מיט חברה ווייבּער, און חברה קינדער, און דערנאָך ר׳ געציל דער דעלעגירטער פֿון דער חברה „פּועלי צדק״ מיט זיינע חברה־לייט, און דערנאָך דער הויכער יונג מיט׳ן פֿערבּונדענעם אויג מיט׳ן נאַקעטען ספר תורה אין דער האַנד.

און דער אַרומיגער עולם האָט אַ וועג געמאַכט פֿאַר דער עולם מיט דעם „עוזר דלים״.

און הינטען בּיי דער טיהר, זענען פּיעל ווייבּער, פּיעל מיידלעך געווען יום־טוב׳דיג געקליידעט, און געפּאַטשט מיט די הענד, און געשריען; טיילמאָל האָט זיך אַ בּחור׳ל אינטער־געכאַפּט, אויפגעצוּלט זיין „געליעבּטסטע״, וואָס ער האָט זי פֿון ראש חודש אלול בּיז נאָך הושענא רבּה, דערווייל „אַוועקגעוואָרפֿען״ — און די הייליגע שוהל, האָט איינמאָל אין יאָהר געדיענט אַלס פּלאַץ פֿאַר אַ „ראַנדעוואו״!..

פּינסטער איז שוין געווען, און נאַס האָט געבּלאָזען אַ קאַלטער הערבּסט־ווינד. פֿון אויבּען, פֿון הימעל האָבּען די שטערן קאַלט אַראָבּגעשיינט. דאַכט זיך זיי שרעקען עפּיס...

ערגיץ פון אַ חסידים-שטיבּל איז דער עולם אַרויס און דער קליינער סענדער לייב האָט פאַראויס געטאַנצט. עס איז אַרויס אויך דער עולם פון שוהל. יעדע חברה מיט איהר הייליג ספר-תורה און מיט איהרע חברה-לייט האָט זיך אין אַנ'אַנדער גאַס געלאָזט. אין גאַס ווערט אַלץ שטילער.

נאָר פון דערווייטען פינקלען נאָך די ליכטליך און עס הערט זיך נאָך דאָס זינגען:

— אונזער משה רבינו, שישו ושמחו בשמחת תורה!

מען פרעהט זיך: יעדער האָט דאָך שוין זיינע תבואות פון פעלד אַראָבגענומען... דער שייער איז פול...

— —

א זיווג.

(ערצעהלונג).

געוועזן צוויי חברים אויף דער וועלט, משה'לע און שלמה'לע. צוויי חדר־אינגלעך, אין איין חדר געלעהרענט, אין איין סדור געלעהרענט לייענען, פון איין קאנטשיג שמיץ געקריגען, און ווער ווייסט, צי פון איין קאלב פלייש אויף מיטאג נישט געגעסען. אונטער־געוואקסען — זענען משה'לע און שלמה'לע חתנים געווארען, ביידע נאלדענע זייגערס געטראגען און פון די כלות געשמועסט. חתונה געהאט, האבען די ביידע יונגע־לייטלעך, א געשעפט זיך געמאכט, א האלץ־סקלאר, — האט מען זיי אין שטאדט גערופען די „שותפים". האבען זיי קינדער געהאט, האט זיך איינער מיט'ן צווייטען משדך געוועזן, האט מען זיי גערופען: די מחותנים.

מאכט זיך א מאל, אז איינער פון די חברים, שותפים, מחותנים, איז געשטארבען, און ביים צווייטען איז לא עלינו די חבר'טע, די שותפ'טע, די מחותנת'טע געשטארבען. איז איבער־געבליבען א אלמן, א חבר, א שותף, א מחותן. פון צווייטען צד — א אלמנה, א חבר'טע, א שותפ'טע, א מחותנת'טע.

האבען אזוי דאס פאר־פאלק געלעבט א צייט מיט יאהרען. די קינדער האבען זיי שוין אלע גאט צו דאנקען אויסגעגעבען, און די געשעפטען האבען די קינדער איבערגענומען און געלעבט האבען זיי פון די מויערען, וואס זיי האבען אין שטאדט געהאט. א שבת נאכ'ן שלאף איז איינער צו דער צווייטע צו־גאסט אריבערגעגאנגען און האבען גערעדט פון אלטע זאכען, דערמאהנט אלטע נעמען, וואס קיינער פון די לעבעדיגע האבען זיי שוין נישט געקענט; אויס־גערערט זיך איינע פאר די צווייטע דאס הארץ אויף די קינדער מ'שטיינס געזאגט, וואס ווייסען נישט ווי עלטערן צו שאנעווען

און נאך און נאך, און ווייטער זיך צוגאנגען שבת צו=נאכט, אויף גאנצע אכט טעג.

האט זיך זיי געלעבט טרויעריג, איינזאם. צו די קינדער האבען זיי ניט געוואלט איבערגעהן. „איין מאמע קען צעהן קינדער האלטען, און צעהן קינדער קענען איין מאמע ניט אויסהאלטען“, — זאגט די וועלט א גלייכווערטעל. און צו וואס פאלען צו=לאסט? ווען די אויגען זעהען נאך און די אויערען הערען נאך.

ווייס מען נאך ניט עד היום אין שטאדט, ווי אזוי דאס איז געווארען. געענוג: אין א שענעם פריהמארגען, ווען דאס געסעל האט זיך אויפגעכאפט, האט עס פערנומען א נייעס: מזל=טוב, דאס אלטע פאר פאלק, ר׳ משה, מיט ר׳ שלמה׳ם ווייב, די חברים, די שותפים, די מחותנים, זענען געווארען מאן און ווייב.

מען זאגט, עס איז דארט צו זיי אריינגעגאנגען א אידעל א דייטש, א ל״ו, האט ער געוואלט אבטאן א שטיקעל, אז דאס שטערטעל זאל האבען צו זאגען און צו זינגען, האט ער דאס פאר פאלק אנגעשלאגען.

צוויי משפחות, איז ביי יעדע בעזונדער געוועזן דאס ווירטהשאפט אנדערש... אנדערע בעטען, אנדערע שענק און בענק, און דאס איבערציעכטץ אויפ׳ן בעטגעוואנד איז אויך געוועזן פון אן אנדער קאליער. אז זיי האבען חתונה געהאט, האבען זיי דאס ווירטהשאפט צוזאמענגעשלעפט אין איין שטוב און אין איינעם געוואהנט. האבען זיך אבער דאס מעבעל און די ציבער=איינשיטס געקריגט צווישען זיך. עס האט ניט געפאסט איינם מיט׳ן צווייטען, — צוויי משפחות, צוויי וועלטען.

חתונה האבען זיי געהאט תהילת זומער. די טעג זענען לאנג און די נעכט זענען קורץ. א גאנצען טאג איז מען אין דער גאס אויף דער באנק, פאר דער טהיר, צווישען מענשען. פאלט די נאכט צו שלעפט מען די ציעגען פון לאנקע אהיים, און מען לייגט זיך און די בעטען אריין — האבען זיי אזוי דאס פרעמדקייט ניט געשפירט. ווייניג געזעהען זיך, איז ער א היים געקומען מיטאג עסען, האט איהם דעם חבר׳ם, שותף׳ם און מחותן׳ם ווייב צום טיש געגרייט — האט זיך איהם געדאכט, אז ער עסט ביים שותף מיטאג...

זיין ווייב, עליה השלום, האט ליעב געהאט צו קאכען

באָבעלעך מיט פערפעל, און ר׳ שלמה עליו השלום׳ס ווייב האָט דוקא ליעב צו קאָכען באָבעלעך מיט קארטאָפעל (דער מחותן עליו השלום, האָט זעהר ליעב געהאט קארטאָפעל. א עסער געוועזען, זאָל ער מוחל זיין, כל ימיו...) וועט ער דאָך נישט זאָגען ר׳ שלמה׳ס ווייב, ער וויל דוקא באָבעלעך מיט פערפעל. — זיין נחה׳ן וואָלט ער געזאָגט, אָבער דעם שותפ׳ס ווייב?...

איז אָבער אָנגעקומען דער הערבסט. פון בית המדרש געהט מען א היים, קומט ר׳ משה א היים, דאכט זיך ער געפינט זיך ביים חבר, ביים שותף, ביים מחותן, אָבער נישט ביי זיך... די מחותנת׳טע זיצט און שטריקט זיך אונטער די ווארימע זאָקען, זעצט ער זיך אנידער, עס איז געגרייט צום טיש, ווי, להבדיל המת מן החי, פאר׳ן מחותן עליו השלום... טהוט ער זיך אָן די ברילען און נעהמט זיך דעם מדרש, דאכט זיך איהם, אזמען דארף אהיים צוגעהן צו זיך, נחה ווארט שוין אויף איהם...

הויבט ער זיך אויף און וויל זאָגען „גוט נאכט״, דערזעהט ער זיין בעט שטעהט אין שכנות מיט די מחותנת׳טעס בעט... שעמט זיך דער אלטער נעבעך זעהר פאר זיין נחה׳ן, עליה השלום...

געלעגען א גאנצע נאכט אין בעט און געקרעכצט, — האָט ער זיך צו-מאָרגענס געפעדערט באלד נאָכ׳ן דאווגען, גענומען דעם מעבר יבק און ארויסגעגאנגען אויפ׳ן בית עולם צו נחה׳ן. געשטעלט זיך צו קאָפּענס פון איהר מצבה, און האָט איהר אין קבר אזוי געזאָגט:

— זיי מיר מוחל, נחה מיין ווייב; איך האָב חלילה נישט געמיינט קיין שום שלעכטס... — און האָט אויף איהר קבר אָבגע-זאָגט א צעהן קאפיטלעך תהלים און איז אוועק מיט א רוהיג הארץ צום חבר׳ס, דעם שותפ׳ס, און מחותן׳ס קבר, בעטען איהם מחילה.

קומט ער אָן צום מחותן׳ס קבר דערזעהט ער די מחותנת׳טע שטעהט אויסער די ד׳ אמות און האלט דעם מענה לשון אין דער האנד. דערזעהט זי איהם, זאָגט זי אזוי:

— איך בין דאָך שוין נעבעך א זינדיגע אשת איש, טאָר איך דאָך שוין ניט שטעהן אין זיינע ד׳ אמות. לאָז דער מחותן אויף זיין קבר מחילה בעטען און איך וועל געהן צו די מחותנת׳טעס

קבר און וועל פֿון איהר מחילה בעטען. נור וועה איז מיר, ווי וועל איך קענען פֿאַר איהר די אויגען אויפֿהויבען!

איז דער מחותן געשטאַנען ביים מחותנ׳ס קבר און האָט מחילה געבעטען, און די מחותנת׳טע איז געשטאַנען ביי דער מחותנת׳טעס קבר און האָט מחילה געבעטען. אָבגערעדט זיך די הערצער, זענען זיי אַהיים אַוועק. ר׳ משה האָט זיך צוזאַמענגענומען זיינע הפֿצים מיט׳ן טלית־זאַק און האָט געזאָגט צו די מחותנת׳טע אַזוי:

— האָט נישט קיין פֿעראיבעל, ר׳ שלמה עליו השלום׳ס ווייב.

— האָט נישט קיין פֿעראיבעל, נחה עליה השלום׳ס מאַן.

און זענען זיך צוגאַנגען.

פֿון דענסטמאָל אָן שעמען זיך די אַלטע, ווען זיי טרעפֿען זיך ביי אַ קינד, איינער פֿאַרן צווייטען די אויגען אויפֿצוהויבען.

דֶער גוּבֶערְנַאטָאר קוּמְט.

זיעבען און צוואנציג יאהר האבען די שטאָדט־הייזליך איין „אנטהוּעֶכמוס" געטראָגען: אָבגעריסענע דעכליך מיט שווארצע, פערפוילטע שינדלען בעקלאפט! די וועַנד אָבגעריסען, דער קאלך אָבגעריבען, און עס האבען זיך געוויזען די העלצלעך, וואס זענען ווי א שתי־וערב אנגעקלאפט, כדי דעם קאלך אין זיך צו האלטען. זענען די חדר־יונגלעך אין גאס ארויסגעגאנגען „פאלענט" שפּילען, האט מען די העלצערלעך פון די וועַנד אָבגעריסען — און קאזמער איז געוועזן קאזמער. פאר ווען זאל זיך דאָ אויספּוצען? משטיינס געזאָגט, פערשענערן זיך פאר ר' ברוך קרעמער'ס הייזעל? עס זענען דאך אלץ היימישע מענשען, איין זקן פאר'ן צווייטען זיך שען צו מאכען? און עס האט קיינער נישט געשטערט. דער שרייבער, א „כפּרה זאל ער געהן", איז א „טוב שבגוים", ער רעדט יודיש אין דער גאס מיט יודען און מישט ביי יעדען וואָרט אריין „מיינע נאמנות", „שבת מלכה", „איך זאל אזוי לעבען". ער האט זיין געהאלט: יעדען זונטאָג א פונט צוקער מיט א 1/4 פונט טהיי און 1 רובל מיט 50 קאפ. במזומנים. ווער גיט און פון וואס פאר א געלד דאס געהט, ווייסט ער נישט, מען גיט שוין... דערפאר זיצט ער א גאנצען טאָג ביי רחל'ען אין געוועלב און פערברייגנט זיך מיט יודישע מיידלעך. דער סטראזשניק, זיין מענש, אויף מיינע נאמנות, טראָגט א לאנגע קאפּאָטע, אויפ'ן הוט נאר א רויטען קאנט, א „זכר אויף א סטראזשניק"... „ער געהט פאר זיך"... דער נייער פאסט־מייסטער, איז אפילו „אנ'אנטיסעמיט" דערפאר, ווייל יודען פערקויפען איהם די גענז, וואס דער רב מאכט טרפה, צו 10 גילדען, וואס זיי האבען בעצאהלט צו 15 גילדען. טהוט ער אבער קיין בייז נישט קיינעם, ער זיצט זיך א גאנצען טאָג פאר דער טהיר, קייעט רויהע ארבעס און יאָגט מיט שטיינדעלעך זיינע טויבען, וואס פליהען ארום

דעם מאַרק, בשעת אין פּאָסט שטעהט אַ גויה און וואַשט וועש...

נאָר דער פעלדשער, דער פעלדשער דער אכזר, דער האָט „אַ פליִיה אין דער נאָז" — פאַלט איהם גאָר איין, לויפט ער אין די חדרים און שטעלט אַלע חדר=יונגלך פּאָקען. די מאַמעס מוזען די 50 קאָפּ. צאָהלען און די חדר=יונגלעך מיט אויסגעטהוענע אַרבלען און פערבונדענע העמד לויפען אין מאַרק אַרום, און ווילען אין חדר נישט געהן.

און אַזוי איז זיך קאַזמער — קאַזמער, מיט גאָטס=הילף. די הייזעלעך אין די „תחתונים" קוקען איינס דאָס צווייטע אָן, די בעלי=בתים דרעהען זיך אין מאַרק אַרום, ביי דער פלאָמפּעל, און דער באַרג שטעהט צו קאָפּענס דעם שטעדטיל. ער קוקט זיך אַלץ צו און שווייגט...

אַמאָל אין אַ שענעם פריה=מאָרגען, בשעת די חדר=יונגלעך זענען נאָכ'ן אָנבייסען מיט די בייגעל אין חדר געגאַנגען, לאָזט זיך פלוצים פון דער פּאָליציי דער סטראַזשניק אַרויס אָנגעטהון אין „פּאָלנע=פּאַרם", מיט די צוויי אויסגעפּוצטע מעשענע מעדאַלען, האַלט אַ גרויסען, אַלטען גראַגער אין דער האַנד, און דער גראַגער לאָזט פון זיך אַרויס אַ אַלט בייזעריג חריפעדיג קול פון אַן אַלטען, וועלכער צובייזערט זיך אויף „המן" ביי דער מגילה.

די יודעלעך האָבען זיך אַלע אַרום דער גראַגער צוזאַמענגעקליבען, די ווייבער מיט די שטריק=נאָדלען אין דער האַנד — טייל מיט די קאָך=לעפלען, קינדער פון די חדרים, איינס נעבין מיט האַלב אַראָבגעלאָזטע הייזעלעך אַנטלאָפען פון אונטער דעם רבינ'ס קאַנטשיק. דער רבי אין זאָקען, דער שוסטער מיט דער נאָל, און דער שניידער מיט שער און מאָס. און אַז דאָס גאַנצע שטעדטיל האָט זיך שוין געהאַט אַרומגעקליבען, און אַז דעם רבינ'ס גבאי איז שוין אויך געקומען — אין די האַלבע ווייסע שיך, און מיט דעם זיידענעם טיכעל, וואָס די צוויי עקען צופליהען זיך אויף די צוויי זייטען קאַפּאָטע -- איז דער שרייבער (אָנגעטהון אין פראַק, מיט מעשענע קנעפּ — און עפּעס אין אַ מין נאַפּאָלעאָנישען מגולגל'דיגען צוויי=קאַנטיגען הוט, די פעדער אונטער דעם אויער) פלוצלונג אין מיטען דערינען ענטפּלעקט געוואָרען און פון אַ גרויסען בויגען פּאַפּיער האָט ער אָנגעהויבען אַרויסצולעזען:

„בהיות, אזוי ווי דער גובערנאטער האט אריינגעשיקט אין די „פאפירען", אז ער האט בדעה אין דעם יאהר, אין דעם חודש, אין דעם טאג און אין דער שעה דורך דאס שטעדטיל דורכצופאהרען, על־כן זאלען די בעלי־בתים אויספוצען דאס שטעדטיל, די אבגעפליקטע ווענדטליך מיט ליים בעקלעפען און אבווייסען; די געוועלבער־טהירען אבפארבען און פאר די שוועלען מיט זאמד אויסשיטען — און די בלאטע אין גאס אויסרייניגען. אויסער דעם זאל מען דעם טאג, וואס דער גובערנאטאר וועט זיין, די שעפער אין די גאסען נישט גיסען און דא וועט נישט העלפען און פועל'ן קיין שום „כופר", נאר „פא זאקאנו" זאל עס ווערען אויסגעפיהרט אזוי און אזוי"...

ווי דער שרייבער האט דאס פאפיער געהאט נאר דורכגעלעזען, איז א גרויסע מהומה אין שטעדטיל געווארען: יודען חוקרים זענען אויף דער באנק פאר ר' דוד לייב'ס טהיר געזעסען און מען האט געשמועסט פון מלחמות, — אז דער רוס הייבט אן מיט'ן טערק און דאס איז די מעשה... יוסיל ארעלס, א יוד אין א פאר ברילען, דאס איינציגע „פאפירענע קראגענדעל" אין קאזמער, וואס דרעהט זיך א גאנצען טאג אין גאס ארום און לאכט אויס די גאנצע וועלט — האט אויך איצט געלאכט און זיין דינינקעס שמייכעל, וואס האט זיך טרויעריג פערצויגען איבער זיינע ליפען, פון זיין דינעם קליינעם געזיכט — האט, דאכט זיך — ווי בעהאלטען אין זיך דעם סוד פון דעם גובערנאטאר'ס קומען, נאר די נאראנים זענען עס נישט ווערט צו וויסען...

און מיט איין ווארט, מען האט זיך גענומען צו דער ארבייט: אין שטעדטעל האט זיך געקאלעכט קאלך, קאלך און קאלך... טונען, פעסלעך, שעפלעך זענען פאר יעדען הויז געשטאנען, יעדער בעזעם האט פאר א פענזעל געדיענט, און יעדער, וואס האט נאר א האנד געהאט דעם צו האלטען און א פוס אויף די לייטער צו קריכען, איז א מאליאר געווארען. אין גאס האט מען נאר געזעהען פערקאלעכטע ווייבער, פערקאלעכטע קינדער...

אין ענין מאלעריי, האט יעדער דא ארויסגעוויזען זיינע „קונצלעך". עס האבען זיך אויפגעוועקט די פערשידענע „אומן ידי'ם", „מושלמים", וואס אין בחור'שער־צייט האבען זיי מיט זייער בריה־שאפט אין דער וועלט געקלונגען און וואס נעביך די פרנסה

האט זיי פערשלאפען. איצט=האבען זיי אלע געקענט בעוויזען זייער קענטעניש און יעדער „אומן“ האט ביי די הייזעלעך זיינע „דריידעלעך“ געמאכט. איין האלב הייזעל איז געווארען רויט אבגעפארבט, דאס צווייטע האלבע בלוי און ביים דאך איז געווען א מין קרענצעל בלוי אויף רויט און ביי די פענסטער איז עס אין א ראד געגאנגען אראב. טייל האבען אויסגעציינט זייער השלמה ביים בוידעם=לאך: דאס רונדיגע לאך, וואס שטעהט העכער איבער אלע פענסטער, איז עפעס מסוגל דערצו. די קאזמערער הייזלעך האבען ווי געשמייכעלט איבער זיך אליין... מען נעהמט א זקן, וואס דער קאפ איז איהם פערטהון, און ציערט איהם אויס מיט „דריידעלעך“ און „שמאכטעלעך“. די ווענד האט מען אבגעפארבט, דאס הייסט, א קנייפ זיך אין באק געגעבען, אז זי זאל רויט זיין, אבער די דעכער ווינקען מיט די לעכער אראב... אזוי איז מיט אמאל קאזמער פערענדערט געווארען, אראבגעווארפען פון זיך די „קאפאטע“, וואס צעהנדליגער יאהרען האט זי אויף זיך געטראגען, דורכגעלעבט מיט זיי אי פרייד, אי לייד, מיטגעטאנצט אויף אלע חתונות, און מיטגעטרויערט מיט אלע אבלים, אזוי, אז די קאפאטע איז שוין א שטיק פון גוף געווארען — און מיט אמאל נעהמט מען די קאפאטע און מען טהוט זי אויס, מעןווארפט זי אוועק און מען טהוט זיך נאך אנ'אנדערע אן...

און ווער ווייסט, וואס פאר א צייטען וועט די נייע קאפאטע א דורך לעבען. איך שטעל מיר פאר די לבנה, אז נאך דעם מולד וועט זי א האלב אויג עפענען און געבען א בליק אויף איהר אלט בעקאנט קאזמער, וואס יאהרען, יאהרען קענען זיי זיך שוין בייזאמען, זי קוקט אראב און בעגלענצט איהרע דעכער און קאזמער קוקט ארויף און פרעגט נארישע קשיות... און עס דאכט, אז קאזמער רעדט זיך פאר דער לבנה איהר טרויעריג הארץ אויס אין דער שטילער נאכט... און מיט א מאל וועט די לבנה געבען א בליק אויף קאזמער: „וואס איז דאס? וואס טהוט זיך דאס מיט די אלטע? אויסגעפוצט זיך?“ גאט מיינער, וואס פאר א מינע וועט די לבנה מאכען?!

קאזמערער בעלי=בתים זענען פאר די הייזלעך געשטאנען, געקוקט און געקליבען נחת: אויפגעלעבט, אויסגעפוצט, און עס טראכט זיך א קאזמערער בעל=הבית: אט וועט דער גובערנאטאר

דורכפאהרען, ער וועט זיך זיצען ברייט אין זיין קארעטע, ארויסווארפען א בליק אויף ר' מרדכי אהרן'ס הייזעל: א, ווא, געבען א פרעג די „צווייטע האנד": וועמעס איז דאס הייזעל? דער צווייטער וועט געבען א פרעג דעם נאטשאלניק, דער נאטשאלניק דעם וואיט, דער וואיט דעם שרייבער און דער שרייבער וועט געבען אנ'ענטפער: מורדכו אהרונו.

„פאריאדאטשני יעוורעי", וועט דער גובערנאטאר געבען א רוף, „לאז מען עס מיר איינשרייבען אין מיין ספר זכרון". און א מאל וועט זיין „בלילה ההוא נדדה שנת המלך" אין יענער נאכט איז פערוואגעלט געווארען דער שלאף פון קעניג, ויאמר להביא את ספר הזכרונות — גיט ער א בעפעהל זיך צו ברענגען דעם ספר הזכרונות, וימצא כתוב און עס וועט ווערען געפונען געשריבען, אז מרדכי אהרן ... און מרדכי אהרן האט א זוהן, וואס אין צוויי יאהר ארום דארף ער שטעהן צו'ם פריזיוו ...

און „פראשעניעס" האבען זיך יודען אנגעגרייט: יעדער האט אויסגעזוכט לאנגע פערשפיעלטע ספראוועס. ווער עס האט נאר וואס געקאנט האבען א שטיקעל פרעטענזיע, איז צו לייזער אהרן דעם שרייבער געקומען. עס איז געוועזען דענסטמאל לייזער אהרן דעם שרייבער'ס יריד. לייזער אהרן אין די ברילען אויף דער נאז, צומאכענדיג אנ'אויג און גוט איינקנייטשענדיג דעם שטערען, האט יעדען אויסגעהערט און יעדען בעזונדער האט ער א סוד איינגערוימט, אז פאר איהם דירעקט וועט ער גוט נאכזוכען אין די זאקאנעס, ער פלעגט טאקי בשעת מעשה ארויסנעמען פון אלמער א בעפלעקט גראב ביכעל ווי א סדור פון אנ'אלטען יודען, וואס שמעקט טאבאק, און ציטערענדיג פלעגט לייזער אהרן אין די בלעטלעך מישען, און עפעס אליין רעדען צו זיך. דערנאך פלעגט ער נעמען די פעדער, דריי מאל זי מיט די ליפען נאס מאכען — און געקיצעלט זיך אויף א „Ero" און פערזיכערענדיג דעם בעל־הבית, אז די פראשעניע וועט מוזען „פא זאקאנו" ווערטער רעדען, פלעגט ער זיך פערטיעפען אין שרייבען.

אין דעם יעניגען טאג, ווען דער גובערנאטאר האט געזאלט דורכפאהרען, האבען קאזמערער יודען זיך צו געגרייט גאנ,

פריה. יעדער בעל־הבית האָט זיך אָנגעטהון אין זיין שבת'דיגע קאַפּאָטע, די שטיוועל מיט עהל אויסגעשמירט, דעם באָרד אויסגעקאַמט און זיך פאַר זיין הייזעל מיט זיין פראַשעניע געשטעלט וואַרטען אויפ'ן גובערנאַטאָר.

אַ צוויי שעה זענען די בעלי־בתים געשטאַנען און האָבען געוואַרט. דער סטראַזשניק אין פאָלנע פאָרם איז ווי אַ זעלנער פאַר דער קאַנצעלאַריע געשטאַנען, געוואונקען און געמאַכט מיט די הענד צו די אַרומיגע יודען. דער שרייבער איז יענעם טאָג אין קאַנצעלאַריע געוועזען און פון דער פּאָסט האָט מען די וועש אַרויסגעטראָגען.

געשטאַנען זענען די בעלי־בתים אין דער גאַס און האָבען געוואַרט — און האָבען זיך גע'חזר'ט די שפּראַך, וואָס דער שרייבער האָט זיי אויסגעלערנט, ווען זיי וועלען צוגעהן די פראַשעניע אָבגעבען — און האָבען זיך די בערד מיט די פינגער געקעמט.

יעדעס מאָל האָט מען זיך דערשראָקען, וואָרום אַ יונג האָט געשריען: ער פאָהרט! ער פאָהרט!

און פּלוצלונג איז ווי אַ בליטץ אַ קאַרעטע, אין צוויי פאַר פערד געשפּאַנט, מיט גרוים רעש און געפּייל דורכ'ן מאַרק דורכגעפאָהרען. אין די קאַרעטע זענען צוויי עפּעס געזעסען, איינער אין אַ ווייסען און איינער אין אַ רויטען הוט.

— שוין!

און די בעלי בתים האָבען אפילו ניט געוואוסט, וועלכער איז דער גובערנאַטאָר: צי דער אין רויטען הוט, צי דער אין ווייסען?

און דערנאָך, אז די בעלי בתים האָבען אַ קוק געוואָרפען אויף די הייזלעך האָבען זיי נעבאַך אין זייערע אויגען אויסגעזעהן ווי אַן'אויסגעפּוצטע כלה, וואָס דער חתן איז פון איהר אַנטלאָפען. טאַקי געלוינט זיך צו פּוצען: נאָך וואָס, נאָך ווען? האָבען די בעלי־בתים געקרעכצט.

און ווער ווייסט, ווי לאַנג קאַזעמער וועט די „נייע קאַפּאָטע" טראָגען? !...

צוויי אַלֶעֶן.

איז דאָס בײַ אונז אין שטעדטעל אַ מחיה געוואָרען ; הערט איהר , פרעה האָט עס אַפילו אין חלום נישט געזעהען . עס איז דען צו פערצעהלען ?

פערהאַן בײַ אונז אין שטעדטעל אַ נײַער מאַרק . זענען דאָרט אין דעם נײַעם מאַרק פאַר די הײַזער בײמער פערפלאַנצט . די בײמער דאָס זענען ידי=עשו , געוועזען בײַ אונז אַ נאַטשעלניק אין שטאָדט — האָט ער אַ גזרה אַרויסגעגעבען .

אין אַ שענעם פריה=מאָרגען נעהמט טוליפאַן דער סטרוזש פון ראָטהויז און טהוט זיך אָן דעם הוט מיט די רויטע קאַנטען, נעהמט די פויק אונטער די אָרים און געהט אַרוים אין מאַרק אַרײַן און פויקט . מײנט מען, ער פויקט אויפ׳ן יאָהר=מאַרק . נעהמט אָבער טוליפאַן און לײענט אַ גאַנצע מגילה, וואָס ? דער נאַטשאַלניק האָט געהײסען פלאַנצען בײמער פאַר די טהירען !

לאַכט מען איהם אוים . וואָס אַ פריץ קאָן אײַנפאַלען ? מילא, מען איז דאָך נישט מחויב באַלד מקיים צו זײַן . שלעפט מען זיך אָפּ : הײַנט , מאָרגען . וואָס טהוט אָבער עשו ? נעהמט ער אין אַ שענעם פרײַטאָג נאָך=מיטאָג און פערחתמנ׳ט די מקוה .

ווערט אַ געוואַלד אין שטאָדט, לויפען צו איהם בעלי=בתים ... שרײַ חי וקים „ווערט איהר פלאַנצען בײמער פאַר די הײַזער—עפען איך די מקוה אויף״—זאָגט ער—„אַז נישט — נישט״ . אַ ישוב אהין , אַ ישוב אַהער .—

ווײַבער קריכען דערווײַל דורכ׳ן דאַך פון מקוה—מען האָט געמוזט נאָך=געבען דעם פריצ׳ס משוגעת און געפלאַנצט בײמער פאַר די הײַזער . אַ חולנית אַ ווײַב האָט ער געהאַט , האָט זי פרישע לופט געדאַרפט, טהו עפעס ! נו , בײמער וואַקסען דאָך, איז געוואָרען אַ שפּאַציער צווישען די בײמער : סוחרים, וואָס קומען צופאָהרען און שטעהען אײַן אין „צוקערניע״ , דעם נגיד׳ס טעכטער און גלאַט גוים און גויות . און שבת פערנאַכט—שוסטער=און שנײַ=

דער=געזעלען מיט די דינסט=מײדלעך ... — מען שפּאַציערט!

אָבער ווער האָט זיך געזאָלט רעכענען, אַז דער פּריץ וועט פֿלאַנצען בײמער — אויף „בערזעס" פֿאַר אַחדות'ניקעס? ...

איז דאָס בײַ אונז אַ „שטעדטעל" געוואָרען! עס האָט זיך נישט צושעמען פֿאַר די גרעסטע שטעדט... און בראָש האָבען זײ עפּעס נײַע נעמען געקריגען, „בערזעס"! זאָל דיר זײַן אַ שטאָדט מיט „בערזעס" ...

עס איז אַראָב געקומען צו אונז אין שטעדטיל אַרײַן אַ „אַחדות=מאַן" פֿון לאָדז. מן=הסתם, אַז עס ווײַזט זיך אַ יונגער מאַן „דײַטש" געקלײדעט, ווערט מען בײַ אונז נײַגיעריג צו וויסען: פֿון וואַנען קומט אַ יונגער=מאַן? צו וואָס איז געקומען דער יונגער=מאַן? אַודאַי תבואה קויפֿען. מילאָ, און אַודאַי נאָך אַ בחור. הײבט מען איהם אָן שדוכים צו רעדען, און מאַמעס מאַכען די מײדלעך נײַע קלײדלעך. אונזער יונגער=מאַן הערט אַלץ צו און שאָקעלט אַלץ צו מיט'ן קאָפּ. תבואה=קויפֿען? יאָ. אַ שדוך טהון? יאָ. אפשר ווילט איהר מיט איהם איבער אַ תּוספֿת'ל רעדען — רעדט ער. נאָר אײן צרה! דאָ ווײַזט ער זיך, דאָ ווערט ער פֿערשוואונדען.. דאָ שטעלט ער זיך, דאָ מעקט ער זיך ... דאָ איז ער דאָ, אַ מינוט אַרום — יאָג נאָך דעם ווינד אין פֿעלד ... ווי הײסט איהר פֿעטער? — אַ נאָמען. וואו וואָהנט ר' קרוב, ? — אין אַ שטוב. און גערה האָב מיט אַ זאָלכען געשעפֿטען ...

נאָר זײַט דער „אַחדות=מאַן" האָט זיך אין אונזער „שטעדטעל" געוויזען, האָט זיך אָנגעהויבען רעדען צווישען די שנײַדערישע געזעלען און צווישען די שוסטער=געזעלען. בײַ אַ ווערק=שטעל וואו הערט איהר שוין קדושה זאָגען אָדער אַ לכה=דוד'הלע? אָדער, גאָר, להבדיל, אַ ליעבעס=ליעד מיט אַ פֿײגעלע מיט אַ פֿרײדעלע? עפּעס נײַע=מאָדנע ליעדער, עפּעס „מיתה=משונה'דיגע" ווערטער, וואָס שטעהען אפילו נישט אין שמ"רס העכסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען.

וואו האָט איהר דעם שבת, וואָס פֿלעגט זײַן בײַ אונז אין שטעדטעל? אוים ליעבע=שפּילען, וואָס אין סעדער געוועזען; אוים. טײגלעך=מאַכען און אוים אין ניס=שפּילען. יונגען זענען סאַמע צדיקים געוואָרען. קומט אַ שבת, ווערען „דאָס" ערגעץ וואו פֿערפֿאַלען... אין טיעפֿען וואַלד... עס קומט צוריק פֿון דאָרט און עס סוד'עט זיך, און עס קאָכט זיך, און אײנער שטעקט עפּעס דעם צווײטען אין

דער יד אריין, און װאַרפֿט אַ װאָרט, װאָס דו קאָנסט עס באין אופֿ'ן נישט נאָך זאָגען, װאָס לעגט זיך גאָר נישט אויף דער צונג. און דאָס גוט יאָהר װײסט, װאָס דאָס בעדײַט.

אַמאָל אין אַ שענעם פֿרײַטאָג גיעט זיך דאָס שטעדטעל אָ האָפּ=אויף — עס איז נישט דאָ קיין חלות. װאָס איז? די בעקער=יונגען האָבען קיין חלות נישט געבאַקען. נישט דאָ קיין חלות איז נישט, שיקט מען נאָך זעמעל. עס זענען אָבער קיין זעמעל אויך נישט דאָ — שיקט מען נאָך ברויט, מען קריגט קיין ברויט אויך נישט. װאָס איז די מעשה? די בעקער=יונגען האָבען דעם אויבען נישט געהאַט! מען האָט נישט געאַרבײַט. װי הײסט? זיי זענען קראַנק געװאָרען די יונגען? ניין, קראַנק זענען זיי נישט געװאָרען; זיי דרעהען זיך אַרום פּוסט און פּאַס צװישען די בײמער, װי חול=המועד... „מאָרגען" — זאָגען זיי, װעט דער „קאָמיטעט" צושטעלען „פֿאָדערונגען". װאָס פֿאַר אַ „קאָמיטעט"? װאָס פֿאַר אַ „פֿאָדערונגען"? „װעט איהר לעבען — װעט איהר זעהען"... גענוג, דאָס שטעדטעל האָט דעם שבת נישט געהאַט איבער װאָס זיך צו װאַשען, און אויף דער נײַער װאָך איז צוגעקומען אַ נײַ=װאָרט אין שטעדטעל אַרײַן, אַז מען באַקט אויף שבת קיין חלה נישט — הײסט עס אויף בעקער=לשון: „שטרײַק"...

דערנאָך איז מען געװאָר געװאָרען, אַז אויף שנײַדער=לשון און אויף שוסטער=לשון הײסט נישט אַרבײַטען — „שטרײַקען"...

האָט זיך געמאַכט בײַ אונז אין שטעדטעל אַ מעשה מיט אַ „קאָמיטעט". אוים סאָנד, 1) אוים סטראַזשניק. אוים בית=דין=שטוב, אוים רב. האָט אַ יונג מיט אַ מײַסטער אַ דין=תורה=פֿאָדערט ער איהם אין „קאָמיטעט" אַרײַן. װאו איז דער קאָמיטעט? װעט איהר שוין זעהן, קומט מיט מיר. געהט דער מײַסטער מיט'ן יונג. פֿיהרט דער יונג איהם צו אַ פּלויט צו אין אַ הינטער=געסעל: „דאָ איז דער קאָמיטעט, שטעהט אַ מינוט און מען װעט אײַך לעזען די פֿאָדערונגען" און עס װײַזט זיך אַ צװײַטער יונג מיט אַ פּאַפּיר אין די הענד. דער „קאָמיטעט" האָט בעשלאָסען אַזוי און אַזוי, און געהשרײַ חי וקים!

---

1) סוד.

דאָס אַלץ האָט מיטגעבּרענגט מיט זיך ־דער אחדות־מאַן פון לאָדז.

אַמאָל האָט ער מיטגעבּרענגט דעם שטעדטעל אַ מתנה — אַ רויט פּעהנדיל. אויף דעם פּעהנדיל איז געשטאַנען אָנגעשריבּען אויף עברי־כּתב, עפּעס אַזאַלכעס, וואָס קיין יוד פון שטעדטיל האָט נישט געוואוסט, ווי דאָס מאַכט...

און אין אַ שיינעם העלען טאָג, עס איז אין שטעדטעל קיין חתונה, קיין לויה, קיין שרפה נישט געווען, ווערט אַ גרויס „געשטעהע" אין מארק. אַלע שניידער־יונגען, אַלע שוסטער־יונגען, אַלע טישלערס, אַלע קאָמאַשען־מאַכער געהען פון איין עק מאַרק אין צווייטען. פאָראויס פאַר זיי געהט דער אחדות־מאַן פון לאָדז, און האַלט אַ רויט „פּעהנדיל" אין דער האנד, און מען זינגט עפּיס אַ ליעד מיט יודישע ווערטער, וואָס קיינער פערשטעהט נישט וואָס דאָס איז.

דאָס שטעדטעל איז נשתומם געוואָרען, בעלי־בּתים האָבּען נישט געוואוסט, מיט וואָס מען עסט דאָס...

טוליפאַן איז געשטאַנען פאַר דער טהיר פון דער גמינע און, דערזעהענדיג, אַז אַזוי פיעל יודען געהען מיט אַזאַ מין פּעהנדיל — האָט ער געמיינט, אַז זיי געהען דאָס אַקעגען דעם גרויסען „ראַבּין", וואָס איז דאָ אַ פּאַר אַ פּאַר וואָכען אַ דורכגעפאָהרען. און קומט אודאי יעצט צוריק. דענסמאָל האָט מען בּראָנפין געטיילט, און טוליפאַן האָט אויך פערזוכט, האָט ער געחאַפּט די פּויק אין איין האנד, דעם גרעגער אין צווייטער האנד, און איז פאָראויס פאַר'ן פּעהנדיל געגאַנגען — קלאַפּענדיג אויף דער פּויק און גראַגערענדיג מיט'ן גרעגער.

פון דענסמאָל אָן איז אין שטעדטעל צוגעקומען נאָך אַ יום־טוב. דאָס איז דער יום־טוב „ווען מען געהט מיט'ן פּעהנדיל"...

און איין אָרט האָבּען זיי זיך אָבּגעקליבּען די „אחדות־לייט", וואו זיי זאָלען זיך צוזאַמענ־קומען, נישט אַנדערש נאָר אונטער די בּיימער פון דער רעכטער זייט פון נייעם־מאַרק, און האָבּען אַ נאָמען געגעבּען דאָס אָרט די „בּערזע פון בּונד". דאָרט קומען זיי

זיך צוזאַמען יעדען פאַרנאַכט און סוד'ען זיך און שושקען זיך, און שטעקען עפּעס איינער דעם צווייטען אין האַנד אַריין.

נאָר נישט לאַנג זענען זיי געווען איינס־און־איינציג אין שטעטעל. עס איז דאָך יודען, מוז עמיץ באַלד משיג גבול זיין... איז אָנגעקומען און עס האָט זיך געוויזען אין שטעדטיל אַ צווייטער „אַחדות"־מאַן נאָר פון אַ אַנדערער חברה „אַחדות". און דער האָט זיך אויך אָנגעהויבען צו סוד'ען און צו רוימען מיט די געזעלען. און זיי אויך גערופען אין וואַלד אַריין אונטער דער שטאָדט. און ער האָט זיך אויך געוויזען און איז פערשוואונדען און ווידער אַ מאָל זיך געוויזען און פערשוואונדען ווי יענער „אַחדות"־מאַן ביז עס איז נישט אַוועק אַ שטיק צייט, און עס איז שוין דאָ אין „שטעטעל" נאָך אַ חברה „אַחדות'ניקעס" מיט אַ בעזונדער „פעהנדיל" מיט איין אַנדערן שפּרוך, וואָס אויך איהם האָט קיינער נישט געקענט איבערלעזען.

האָבען יענע חברה „אַחדות'ניקעס" אָבגענומען די צווייטע אַלעע פון נייען־מאַרק, פון דער לינקער זייט, און האָבען דעם אָרט אַ נאָמען געגעבען די „בערזע" פון די „צוויי ס'מכען".

ווערט טיילמאָל אַ וכוח צווישען די צוויי אַלעע'ן — זאָל גאָט דער איינציגער אויסהיטען. נאָר די פענסטער צו פערמאַכען, די טהירען צו פערקלאַפּען און אונטער'ן איבען זיך צו בעהאַלטען...

און פון אַנדערע גרעסערע מקומות ווערען צוגעשיקט צו אונז אין שטעדטיל פאַר די „בערזעס" עפּיס אַזאַלכע „קוויטלעך", וואָס אין די „קוויטלעך" ווערט אויסגערעכענט פון אַלעם גוטען, וואָס אַ האַרץ קאָן זיך נאָר פערגליסטען... און יעדע „בערזע" האָט זיך איהרע „קוויטלעך". זידעלט איין „בערזע" אויס די צווייטע... און אַז עס קומט אַראָבגעשיקט „קוויטלעך" אין איין „בערזע" אַריין, ווערט די „בערזע" לעבענדיג און שטעלט אויס די אויגען מיט די „קוויטלעך" די „אַחדות'לייט" פון דער צווייטער „בערזע": אַז ביי זיי אין די „קוויטלעך" שטעהט אַזוי און אַזוי, און ווילען איבערדבר'ן די „אַחדות'ניקעס" פון יענע „חברה", זיי זאָלען איבערגעהן צו זייער חברה... נו... ווערט דאָרט אַ מחיה... פאַלען דאָרט פּעטש... פליהען דאָרט שטיינער פון איין „בערזע" אין דער צווייטער אַריין... און עס שטילט זיך נישט איין, ביז עס נעהמען זיך נישט ביידע „אַחדות־לייט" (דער „אַחדות־מאַן" פון „בונד" און דער

„אַחדות־מאַן" פֿון די ס׳מל׳ן) נעהמען זיך נישט אונטער די אָרים און שפּאַצירען נישט געאָרימטערהייד איבער דעם מאַרק צווישען די ביידע אלעען. די „אַחדות׳ניקעס"—דערזעהענדיג, אַז די „גענעראַלען" געהען געאָרימט—שטילען זיי זיך איין, און יעדער געהט צוריק אין זיין „בערזע" אַריין...

מיט אַ מאָל איז אָנגעקומען אַ טאָג, וואָס איז געווען דער טאָג „פֿון דעם פֿעהנדיל".

דאָרט אין די גרויסע „מקומות" האָט עפּעס וואָס געמוזט געשעהן. וואָרום באַלד אין דער פֿריה האָבען זיך געפֿעדערט די אחדות־לייט, אָנגעטהון נאָר יום־טוב׳דיג, מיט רויטע בענדלעך אויף די קלאַפּעס, און האָבען זיך געדרעהט־אַהין, געדרעהט זיך־אַהער. מיט אַמאָל האָבען זיי אַרויסגעבראַכט דאָס „פֿעהנדיל", איז עס געווען אויסגעפּוצט און אויסגעשלייערט; האָט מען עס אַרומגערינגעלט און אָבגעהיטען ווי אַ ספר־תורה׳לע להבדיל. געגען זיי איז אַרויס פֿון דער צווייטער „בערזע" די צווייטע חברה „אַחדות׳ניקעס" אויך מיט זייער פֿעהנדיל און זייער אַחדות־מאַן. האָבען זיך די ביידע „פֿעהנדליך" צוזאַמען געטראָפֿען אין מיטען מאַרק ביי דער פּלומפּ. די חברה „אַחדות־ניקעס" – האָבען געזונגען אַזאַ ליעד, און די צווייטע חברה אַחדות׳ניקעס האָט געזונגען אַן׳אַנדער ליעד. אַזוי ווי זיי האָבען זיך צוזאַמענגעטראָפֿען האָט יעדער חברה געוואָלט איהר „פֿעהנדיל" פֿאָראויס אַרויסשיקען. און זיי האָבען זיך אַזוי אָבגעשטופּט איינס דאָס צווייטע, ביז זיי זענען אָנגעקומען פֿאַר דער קאַנצעלאַריע. דאָרט האָט יעדע חברה אַנידערגעטעלט אַ טיש, אויף וועלכען עס איז אַרויף אַ „אַחדות־מאַן" און האָט אַ דרשה געהאַלטען פֿאַר זיינע אַחדות־לייט. דער צווייטער „אַחדות־מאַן" האָט איהם פֿון זיין טיש אַריבער אַ קשיא געפֿרעגט, האָט יענער איהם פֿון זיין טיש אַ תירוץ געענטפֿערט. איז דער תירוץ דעם צווייטען נישט געפֿאַלען און אַזוי ווייטער. האָט זיך געמאַכט טאַקי „אַ זוינס", וואָס די „אַחדות"־לייט רופֿען עס „דיסקוסיע"... דאָס הייסט אַ פּנים, אַ מהומה.

און אַזוי איז געגאַנגען ווייטער:

האָט איין „אַחדות"־חברה געהייסען, מען זאָל די געוועלבער צומאַכען, האָט די צווייטע חברה געזאָגט: טאַקי נישט!

האָבען די קרעמער נישט געוואוסט, וואָס צו טהון. האָבען זיי די קרעמלעך אָפען געהאַלטען — איז געקומען צולויפען אַ „אַחדות׳ניק" פון צד שכנגדו און האָט די טהירען פערקלאַפּט; האָבען די קרע־מער די קרעמלעך געהאַלטען פערמאַכט — איז געקומען צו לויפען אַ „אַחדות׳ניק" פון יענעם צד, און האָט די טהירען אויפגעריסען...

די „אַחדות׳ניקעס" האָבען זיך בשום אופן נישט געקענט אויס־גלייַכען. (דאַכט זיך, זיי האָבען בייַדע געוואָלט עפּעס איינס, נאָר דער האָט געזאָגט אַזוי, און יענער האָט געזאָגט אַזוי —) זענען זיי אַוועק אין בית־המדרש אַרייַן צו האָבען אַ „דיסקוסיע" פאַר׳ן גאַנ־צען עולם.

אין בית־המדרש אויפ׳ן בעלעמער איז געשטאַנען אַ יוד אַ מגיד און האָט געהאַלטען, צווישען מנחה־מעריב, אַ דרשה פאַר׳ן עולם. דער מגיד האָט פערצעהלט פון חבלי־משיח און אויסגע־טייַטשט אַ פּסוק פון ישעיה. זענען אַרייַן די אַחדות־לייַט, אַרויף אויפ׳ן בעלעמער און פערמאַכט, נעבּיך, דעם מגיד דאָס מויל, און זיי האָבען אָנגעהויבען צו האַלטען דרשות! און איין „אַחדות"־מאַן האָט אַזוי געזאָגט:

— הערט נישט, יודען, וואָס זיי, די ציוניסטען־שאָוויניסטען (אויך אַ נייַ וואָרט אָחן אַ טייַטש) וואָס זיי זינגען אייַך זייער טע־ריטאָריום־ליעדעל. דאָס זענען ריכטיגע בורזשוען וואָס זיי זענען די גרעסטע שונאים פון פּראָלעטאַריאַט, וואָס קומען נאָר פערטונקעלען דעם קלאַסען־קאַמפף. — קענט איהר מיר אפשר זאָגען, וואָס דאָס איז דער טייַטש?

און דער צווייטער „אַחדות"־מאַן האָט אַזוי געשריען צום עולם.

— לאָזט אייַך יודען נישט פערפיהרען פון די מה־יפית׳ניקעס, וואָס האָבען נישט דאָס דרייסטיגקייט צו פערלאַנגען קולטורעלע אויטאָנאָמיע פאַר׳ן יודישען פאָלק. דאָס זענען מה־יפית׳ניקעס, וואָס קריכען הינטען אַרום... זעהט — וואָס איז דאָס?

נאָר די יודען האָבען נישט געהערט נישט די „מה־יפית׳ני־קעס" נישט די „בורזשוען", ווארום זיי זענען זיך אַלע צולאָפען וואו דער פעפער וואַקסט.

נאָר די „אַחדות"־לייַט זענען געשטאַנען איינער אויפ׳ן בעלע־מער, און דער צווייטער אויף די טרעפּלעך פאַר׳ן אָרון־קודש, און איינער האָט געפרעגט אַ קשיא:

— מה=יפיתניק ?

האט דער צווייטער איהם אבגעענטפערט :

— בורזשואי !

איז דארט, אין בית=המדרש ארויסגעקומען א„חתונה"...,
שאקי א מהומה וואס זיי, די „אחדות"=לייט, רופען עס „דיסקוסיע"...

די „אחדות"=לייט האבען אזא חורבן אנגעמאכט אין שטעדטעל, אז אויב א טאטע האט צוויי זיהן, מוז איינער זיין — א בורזשואי, דער צווייטער — א מה=יפית'ניק.

און עס מאכט זיך, אז זיי קומען זיך צוזאמען ביי'ם טיש צום מיטאג, מאכט איינער צום צווייטען מיט'ן טאן פון זיין „אחדות"=מאן :

— איהר מה=יפית'ניקעס, וואס האט נישט דאס דרייסטיגקייט צו פערלאנגען קולטורעלע אויטאנאמיע פאר'ן יודישען פאלק.

רופט זיך דער צווייטער אן מיט דעם טאן פון זיין „אחדות"=מאן :

— איהר בורזשוען, ציוניסטען=שאוויניסטען, וואס זענט דער שונא פון פראלעטאריאט און קומט צו פערטונקלען דעם קלאסען=קאמפף.

און עס פאלט א לעפעל פון איין זייט.
און עס פאלט א טעלער פון דער צווייטער זייט...
און דאס הייסט אויף „אחדות"=לשון : „דיסקוסיע"...

הקפות.

איך בין אין גאס ארויס. א טריט צוויי=דריי פאר מיין טהיר בעגעגענט מיך א פאטרול. דעם סטראזשניק, וואס האט געפיהרט דעם פאטרול, האט אודאי מיין מיינונג נישט געמוזט געפעלען. געהט ער צו צו מיר און מען נעהמט מיך און מיטען אריין און מען הייסט מיר געהן. געה איך. א מינוט בין איך א בן יחיד; באלד געהט דורך א צווייטער יוד, און האט זיך אומגעקוקט הינטער זיך, דער סטראזשניק האט עס בעמערקט, געגעבען א וויבק צו א זעלנער, ער זאל איהם הייסען מוחל זיין. און מיר געהען שוין געפארט.

— שלום עליכם, א יוד.

— עליכם שלום, פעטער.

— אבגעראוועט, אנגעביסען און געגאנגען אין גאס ארויס — מוכן ומזומן א גראשען געלד פערדינען. דאס וויב ווארט מיט'ן מיטאג אויף מיר, האסט דו דיר א חתונה, זייער קאפ זאל אזוי שטעהן צו טאנצען, ווי מיינער שטעהט מיר יעצט מיט זיי שפאצירען צו געהן.

— וואס קענען מיר טהון?

— אז מיר זענען אין גלות — לייגט ער צו. — אבער ווי לאנג קען ער אונז פיהרען?

— ווי לאנג עס וועט איהם געפעלען.

נישט לאנג זענען מיר געווען א פאר'ל. מיר דערזעהען א דריטען צווישען זיך; געוועזען איז עס אנ'ארבייטער=יונגעל מיט א פעקעל אין דער האנד.

— שליעדושא מאס (איך האב א הערינג) — ווייזט דאס יונגעל דעם סטראזשניק דעם אויפגעוויקעלטען הערינג, פון וועלכען ס'האבען גערינען טראפען זאלץ.

ניטשעווא, אידי, אידי!

— מיך האט די מייסטערין געשיקט נאך א הערינג מיט א

ברויט־פֿיהרט ער מיך גאָר אין צירקעל (אוטשאַסטאָק) אַריין – זי קעהר אין דערהיים שוין לאַנג וואַרטען, – זאָגט דער יונג צו אונז.

– עס דערוויילּ דעם הערינג אויף, מען קען דיר נאָך איהם קאָנפֿיסקירען אין צירקעל.

– אוּדאַי וועל איך אַזוי טהון, וואָס דען מיינט איהר – בּרעכט דער יונג דעם הערינג אויף צוויי – אפשר ווילט איהר, פֿעטער, פֿערזוכען? – דערלאַנגט ער די צווייטע העלפֿט מיר מיט מיין שכן.

דער יוד וויל ניט.

– האָטשעש, בּראַט? – ווענדעט ער זיך מיט'ן האַלבּען הערינג צו דעם זעלנער, וואָס גערהט נעבען איהם.

– דאַוואַי, בּראַט! – מאַכט דער זעלנער, און נעהמט דעם הערינג אַריין אין אַרבּעל, און זויגט איהם בּעהאַלטענערהייד, ווי ער וואָלט אַ פּאַפּיראָס גערויכענט, שטעהענדיג אויפֿ'ן קאַראַאול.

– טי סטאָי! – שרייט דער סטראַזשניק צו אַ דורכפֿאָהרענדע דראָשקע, און דער זעלנער האַלט שוין דאָס פֿערד איין.

אַ דערשראָקענער יונגערמאַנטשיק, עלעגאַנט געקליידעט, קוקט אַרויס פֿון דראָשקע.

– ווילעזאַי – בּעפֿעהלט דער סטראַזשניק.

– גוואַלד, מיין ווייב געהט מיר צו קינד, איך פֿאָהר נאָך די הייבּאַמע, – שרייט און בּעט זיך דער יונגערמאַנטשיק מיט טרערען אין די אויגען.

– ניטשעוואָ, בּראַט, ווילעזאַי – בּעפֿעהלט דער סטראַזשניק.

ער איז נעבּיך אַראָבּגעקראָכען פֿון דראָשקע. אַ בּרירה האָט ער געהאַט?

– זי מיז שוין געווינען – קרעכצט דער יונגערמאַנטשיק.

– מזל טוב, אַ בּן־זכר – זאָגט דער יוד.

– שטעלט, פֿעטער, לעקעך און בּראָנפֿען.

יענע לאַכען.

– אַ חורבּן נאָך דעם געלעכטער.

אַזוי שפּאַצירען מיר איבּער טוואַרדא גאַס.

און דאָ לויפֿען מענשען, האַנדלען און וואַנדלען, שאַפֿען זיך געלד וועקסלען צו צאָהלען, – אַ פֿינף זעקלעך מעהל קויפֿען. אַ

פראָווינצער יוד לויפט אײַנקויפֿען, און אהיים לאַפען זיך, — ווײַל די באַהנען וועלען זיך שטעלען.

אַ יודינע מיט עפּעל שטעהט בײַ אַ לאַמטערן און פֿערקויפֿט עפּעליך חדר־יונגלעך.

דעם סטראַזשניק געפעהלט נישט די יודינע, אודאי „אַ אינ־טעליגענטקע", אַ „רעוואָלוציאָניסטקע", אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַז מיר זענען געוואָרען איבערגעגעבען אויף דעם סטראַזשניק'ס פּסיכאָ־לאָגיע.

ער נעמט די יודינע.

— אַ בײַזע נאַכט אויף זײַן קאָפּ! אײַנגעשלאָסען די קינדער־לעך אין דער היים, אַרויסגעלאָפען אַ פּאָר גראָשען לייזען און אַ ברויטעל קויפען.

— יודען, געוואַלד! וואָס טהוט מען? די קינדער קענען דאָך אין דערהיים פֿאַר הונגער אויסגעהן.

אַן עצה איז דאָ דערויף? — מיר געהען ווײַטער.

— ווי לאַנג קען דער שפּאַציער דויערען?

— עס זאָל זיך כאָטש ענדיגען פֿאַר דרײַ, איך האָב מיטאָג פּונקט דרײַ אַ זייגער. מײַן ווײַב וואָלט מיר דעם טויט געמאַכט, ווען איך וואָלט מיך פֿערשפּעטיגט. — רופט זיך אָן אײַנער צווישען אונז.

— איהר וועט עסען מיטאָג, ברוך השם, אָהן דעם ווײַב, אין אַן אַנדערע חברותא — איז איהם מבשר בשורה דער יונג פֿון הערינג.

— אודאי נישט דאָס ערשטע מאָל בײַ איהם — טרעפען טהײַל אויף דעם יונג — מיטגעמאַכט שוין אַמאָל די חתונה? העַ?

— מיטגעמאַכט. וואָס דען?

— נו?

— איהר וועט פֿערזוכען — וועט איהר געניסען...

בײַ ענדע קרולעווסקאַ גאַס האָט דער סטראַזשניק אַ יונגען־מאַנטשיק, וואָס האָט געוואָלט פֿלינק אויף יענער זײַט טראָטואַר דורכגעהן, אָבגעשטעלט.

— שטעה?

— איך האָב אַ פּאַס, — זאָגט דער יונגערמאַנטשיק — און נ'עהמט אַרויס אַ ביכעל פון קעשענע — „חיים גאָלדמאַכער".

— ווסיאָ ראַוונאָ — זאָגט דער סטראַזשניק. — אין צירקעל וועט מען זעהען.

און ער געהט שוין צווישען אונז.

— איך האָב איהם אין דר'ערד, איך קום אין צירקעל אַריין, געה איך צו צום קאָמיסאַר, — ווערט איהר זעהען, כאַפּט ער די עליה: מיינער אַ גוטער בעקאַנטער. וואַרט, טאָמער טרעף איך דאָ דעם פּאָמאָטשניק, אַ רעוויראָווע פון צירקעל אויפ'ן וועג — איך זאָג נור איין וואָרט... זאָגט דער יונגערמאַנטשיק, וואָס האָט אַ „פּאַס".

— העדר לעבען! — הויבּט זיך אָן צו בעטען בײַ'ם „מאַכער" די יודינע, — אַ לעבען אויף אײַך, ראַטעוועט אַרויס אַן אומגליקליכע מאַמע, כ'האָב די קינדער אין קעלער אײַנגעשלאָסען.

— קאָוואַלעווסקי — שטעלט זיך פאָר פאַר איהם דער יונגער־מאַנטשיק, וואָס איז געפאָהרען נאָך דער הייבאַמע, — און רוימט איהם עפּעס אַריין אין אויער.

— עס ווערט שוין רעכט זיין, שוין רעכט זיין... ווינקט דער יינגערמאַנטשיק, וואָס האָט אַ „פּאַס".

— יונגער מענש, אַז איהר זייט שוין יאָ אַזאַ בריה — טאָ לאָז מען זעהען אייערע גבורות — זאָגט צו איהם דער יוד פון מיטאָג, און נעהמט אונז אַלע אַרויס פאַר דריי אַ זייגער, מיר זענען דאָך גאָט די נשמה שולדיג.

— לאָז מיך נור אַ שטיקעל רעוויראָווע הינטער די האַנד אַרונ־טער קריגען — וועלען מיר שוין דערנאָך רעדען.

— אָט געהט, געהט אַ רעוויראָווע שרייט איינער פון די „פּאַר־טיע", דערזעהענדיג אַ רעוויראָווע אויפ'ן טראָטואַר.

דער יונגערמאַן, דער „מאַכער" קוקט לאַנג.

— בעקאַנטער? פרעגט מען איהם.

— יאָ, אַ בעקאַנטער, סטעפאַן מיכאַילאָוויטש.

— פּאָזוואָלטיע, פּאָזוואָלטיע — שרייט דער יונגערמאַן און מאַכט מיט די הענד — ווי איינער וואָס ראַטעוועט זיך פון וואַסער אַרויס.

דער רעוויראָווע קומט צו.

— גאָספּאָדין סטעפאַן מיכאַילאָוויטש — שטעקט דער יונגער־מאַן צו איהם די האַנד אויס אויף „שלום עליכם", ניע אוזנאַלי?"

— אַ קטאָ טי טאַקאָי? פרעגט איהם דער רעוויראָווע.

— יאַ ח־י־י־ם גאָלד־מאַ־כער — דריקט אויס דער יונגערמאַן שאַרף זיין נ־אָמען.

— ניע זנאַיו, קאַקוי גאָלמאַכער — רופט זיך אָן דער רעוויראָווע

און וועַנדענדיג זיך צום סטראַזשניק, מאַכט ער אויף זײַן לשון:
— דיערזשי, דיערזשי?

— נישט דערקענט—שאָקעלט דער יונגערמאַנטשיק מיט'ן קאָפּ, רויט־טויט פֿאַר חרפּה.

— אַז עשו וויל ניט, דערקענט ער נישט—זאָגט אַ יוד.

— אין אוטשאַסטאַק—וועל איך איהם שוין ווײַזען—שטאַמעלט דער יונגערמאַנטשיק, פֿאַר חרפּה.

און אַזוי האָט מען אין גאַס שפּאַצירט ביז עס האָט זיך געהאַט אָנגעזאַמעלט אַ שטיק 20—30—האָט מען אונז אין צירקעל אָבגעפֿיהרט.

פֿאַר דער טהיר פֿון צירקעל האָט מען בעגעגענט אײניגע אַזעלכע „קאָמפּאַניעס” און מיר האָבען בעגריסט אײנער דעם צווײטען.

אַז מיר זענען אין פֿאָדער־צימער פֿון צירקעל געשטאַנען—האָט מען געהערט פֿון אינעווייניג שרעקליכע געוואַלטען, געשרײען, אַזוי ווי פֿון אונטער דער רוט.

דער יונג פֿון הערינג איז צוגעגאַנגען צו דעם יודען, וואָס האָט זיך דורכאויס אַהיים געאײלט אויף דרײַ אַ זײגער צו מיטאָג, און קלאַפּענדיג איהם אין רוקען, מאַכט ער אַזוי:

— גרייט אייך צו, פֿעטער, צו די „לאַקשען”, וואָס מען טהײלט דרינען.

דער יוד איז בלאַס־טוידט געוואָרען.

באנקראט.

(הומארעסקע).

ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג האט באנקראטירט.

דאס איז קיין נייעס נישט. שוין ניט דאס ערשטע מאל, ווי ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג באנקראטירט,נישט דאס לעצטע מאל. גלייך נאך דעם באנקראט מאכט די וועלט א געוואלד, א געשריי: „ווי הייסט? עוקר מן השורש זיין דארף מען איהם״. פארט ר׳ אהרן ליב אויף די ערשטע טעג צו זיינעם א שוואגער במקום שאין מכירין אותו, דאס הייסט, אין אנ׳ארט וואו מען קאן איהם נישט, און דאס ווייב גערט ארום אנגעפילט דעם קאפטען מיט די הונדערטער און קרעכצעט: „זעהט, וואס פאר אנ׳אומגליק עס איז אויף מיר געקומען״. דערנאך קומט ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג צופאהרען, און ווערט מושוה מיט די בעלי-חובות, בעצאהלט א גאנץ פיינעם פראצענט, א 45-גער למשל, און דאן ווערט מען ערשט א גאנץ גוטער במוח. באנקראטירט מען ווייטער א מאל, ווערט ווייטער א געוואלד, א געשריי; איז מען זיך ווייטער משוה מיט די בעל-חובות, ווערט מען ווייטער א בטוח, און אזוי דרעהט זיך דאס ראד ווייטער ארום—ווי עס שטעהט אין פסוק געשריבען.

נו, האט ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג ווייטער א מאל באנקראטירט, דרעהט זיך דאס ווייב ווייטער ארום מיט דעם קאפטען, אויסגעבעט פון הונדערט-רובל-שטיקער, און ברעכט זיך די הענד אויפ׳ן אומגליק, וואס איז איהר געשעהן.

מילא דער דייטש פון לייפציג, וואס האט ביי ר׳ אהרן ליב׳ן א חוב פאר סחורה אויף צעהן-טויזענד מארק, ווי ער האט בעקומען צוריק דאס ערשטע וועקסעלע אויף צוויי טויזענד מארק אומגעצאהלט, חאפט זיך מיט׳ן ערשטען צוג און דאס שטעדטיל אריין צו ר׳ אהרן ליב׳ן.

טרעפען טרעפט ער פונקט, ווען ר׳ אהרן ליב מיט׳ן ווייב, זאל געזונד זיין, און מיט׳ן גאנצען הויז-געזינד, זאל געזונד זיין,

זיצען אַרום טיש, און עס איז „מאָהל=צײַט". איז ער דאָך אַ דײַטש „מאָהל=צײַט" איז „מאָהל=צײַט". האַלט ער זיך אויף אין פֿאָדערצימער און ווינשט נאָך אַרײַן דורך די אָפֿענע טהיר: „גוטען אַפּעטיט".

נאָכ'ן „מאָהל=צײַט" פֿערבעט ר' אַהרן ליב דעם דײַטש אויף טהע. ר' אַהרן ליב זיצט בײַ'ם טיש אויבען=אָן, דאָס פֿולע געזיכט שײַנט אָהן עין=הרע, (זעהט זיך אויס, דער מיטאָג איז איהם געפֿעלען); ער קעמט זיך אויס מיט די פֿינגער די לאַנגע צוויי=שפּיציגע באָרד און קנעט זיך צו מיט'ן פֿינגער ברויט=טײַגלעך. קומט דער דײַטש אַרײַן, בעט ער איהם שען זיצען, רוקט איהם צו אַ שטוהל צו זיך און איז איהם מכבד מיט אַ פֿײַנעם ציגאַר. העלענשע'לע (דאָס יונגסטע טעכטערל) און יוכבד, דאָס ווײַב, דערלאַנגט פֿײַן אײַנגעמאַכטס אויף אַ גלעזערן טעלערל און קרעכצט ביטער דערצו.

— אַזוי מײַן הערר, אַזוי מײַן הערר.

איז עס דאָך אַ דײַטש, ווערט ער דאָך באַלד ניט אַרויס מיט'ן שגץ, זיצט מען און מען רעדט וועגען פֿערשידענע זאַכען, ווי מיט קאָרן שטעהט הײַנט, און ווייץ איז געפֿאַלען, און ווי עס קאָן נאָך זײַן, אַז ביז יום=טוב ווערט אַ שנע אַראָבפֿאַלען, און ווי די „זאָנע" שײַנט הײַנט, און וועגען נאָך אַזעלכע זאַכען, און די „פֿרוי" בעט שען טרינקען:

— ערלויבען זי דאָך, ערלויבען זי דאָך.

אַ דײַטש איז דאָך אַ דײַטש, נאָר אַפֿילו בײַ אַ דײַטש געהט שוין אויך די גאַל אַריבער, רופֿט ער זיך אָן זעהר עדעל, מיט האַלבע ווערטער, קוקענדיג צום פֿענסטער:

— מײַן הערר... מײַן גנעדיגער הערר... איך גלויבע... יאַ — גלויבע... עס וואַר אײַן מיספֿערשטענדניס... דאַס... דאַס — און ער ווײַזט איהם אויף די אומגעצאָהלטע וועקסלען, וואָס ער האָט פֿון בוזעם=קעשענע אַרויסגענומען.

— זעהען זי, מײַן הערר דײַטש, — ענטפֿערט איהם ר' אַהרן ליב גלײַכגילטיג, גאַנץ גלײַכגילטיג, קנעטענדיג די טײַגלעך ווײַטער און קעמענדיג די באָרד ווײַטער מיט די פֿינגער — זעהען זי, מײַן הערר דײַטש, שלעכטע צײַטען. יאָ, מען האָט מיר צוגענומען מײַן

געלד, פיעל געלד, זעהר פיעל געלד, יאַ, האבע קיין אנדערן „ראטה" געהאט. יאַ, וואָס מאכט מען?

הויבט זיך דער דייטש אויף פון שטוהל, פאמעליך, גאָר פאמעליך, רוקט זיך אָב הינטערווייליך, נעהנטער צו צום טהיר, און אז ער איז שוין נאָהענט בײ'ם טהיר, און האלט שוין די קליאמקע אין האנד און דעם צילענדער־הוט אין דער צווייטער האנד, ווענדעט ער זיך צו'ם יודען מיט אַ הויכער שטים:

— דו דיעב! דו פערפלוכטער דיעב!

און דער דייטש חאַפּט די פיס אויף די פלייצעס און מאכט הײדאַ, אַראָב פון טרעפ, ווי דער פייל פון בויגען, מורא האָבענדיג, אז ר' אהרן ליב ליכטענבערג זאָל איהם נישט נאָכלויפען, איהם נאָכוואַרפען די וויזיטען־קאַרטען און פאָדערן אויף אַ דועל.

ר' אהרן ליב ליכטענבערג זיצט זיך אָבער ווייטער רוהיג בײ'ם טיש און פערענדיגט דאָס אָנגעהויבענע טייגעל, וואָס ער האָט געקנעטען בײ'ם דייטש'ס אַרײַנקומען, אויסטרינקענדיג דעם רעשט טהע פון גלאָז.

נאָר וואָלטען אלע געווען ווי דער נארישער דייטש, מוז אָבער פונקט דער גורל טרעפען, אז צווישען די וועקסלען געפינט זיך אַ יודענעס אַ וועקסעל, דאָרט עפּעס אַנ'אַלמנה'ס, חיה רייצע'ס אַ וועקסעלע פון גאנצע דריי הונדערט און פופציג קאַרבונים!

האָט די יודענע אָנגעטהון, זאָל גאָט שומר און מציל און מרחם זײַן!

געוואָהר געוואָרען אַ יודענע ווי חיה רייצע, אז אהרן ליב ליכטענבערג האָט באַנקראָטירט, ווישט זי זיך דאָס מויל אָב און רעדט גאָרנישט. „דאָס מייניגע, זאָגט זי, וועט ער אָבגעבען, זאָל איך אזוי לעבען".

זי טהוט זיך אָן דאָס שוואַרצע ראש־חודש־שלייפעל אויפ'ן שייטעל מיט'ן שוואַרצען באַנד אויפ'ן האלז, נעהמט מיט איהר יתומה, דאָס כלה־מעדעל און געהט אַרויף צו ר' אהרן ליב ליכטענבערג.

אַרויפגעקומען, נעמט זיי יוכבד שוין אויף, בעט זיי זיצען. ר' אהרן ליב אליין קומט אויך אַרײַן און זאָגט „גוט מאָרגען", און מען ווינשט זיך „גוט יאָהר".

— וואָס וועט איהר עפּעס זאָגען גוטעס, חיה רייצע? — פרעגט צום סוף ר׳ אהרן ליב.

— מיין יתומה — זאָגט זי, וויזענדיג אויפ׳ן כלה-מעדעל — איז ארויסגעקומען נאָכ׳ן נדן.

— אַזוי, זאָגט ער. — אַז-וי-וי — נאָכ׳ן נדן. האָט איהר דען, חיה רייצע, נישט געהערט אין שטאָדט?

— יאָ געהערט אָדער נישט געהערט, וואָס גערט אונז אָן, וואָס מענשען פלוידערען.

— אמת נעביך, חיה רייצע, הלואי וואָלט עס נישט געוועזען אמת, ווי עס איז יאָ אמת.

— וואָס איז אמת, — פרעגט חיה רייצע איבער.

— אַז איך האָב נישט צו בעצאָהלען, אַז איך קאָן נישט צאָה-לען. מען האָט מיר פיעל געלד צוגענומען, זעהר פיעל געלד. איך וועל אייך ווייזען די ביכער; מילא עס וועלען דאָך זיין מענשען, זיי וועלען דאָך זעהן.

— ווי הייסט, איהר האָט נישט צו בעצאָהלען?

— אַזוי ווי איהר הערט.

— און וועמענס זענען די שאַנקען מיט די שפּיגלען, מיט דעם זילבערוואַרג, און דאָס דריי-שטאָקענדיג הויז, און נאָך, און נאָך?

— דאָס איז אַלץ מיין ווייב׳ס, זאָל לעבען און מיין שווער׳ס — זייער פּראַצע. איך אַליין בין אַן אָרימאַן, אַ גרויסער אָרימאַן. אַזוי ווי איהר קוקט מיך אָן, נאָר די קאַפּאָטע, בלויז די קאַפּאָטע אויף זיך; נאָר צו נעמען דעם שטעקען, בלויז דעם שטעקען, און אין די הייזער אַרומצוגעהן.

— קומט אַריין צו מיר אויך, וועל איך אייך אַ שטיקעל ברויט געבען — זאָגט חיה רייצע, און הויבט זיך אויף, און נעמט זיך מיט די יתומה, און זאָגט זיך נאָך אַ גאַנץ גוטען טאָג, און געהט זיך איהר וועגס.

מיינט דאָך ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג, אַז ער איז שוין פון איהר פּטור, איז אָבער אַזוי נישט געוועזען.

ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג קומט אַהיים פרייטאָג צו נאַכט פון דאַוונען, פון שטיבעל, טרעפט ער אַרום דעם ווייס העל גע-דעקטען טיש, מיט די גרויסע זילבערנע לייכטער, אַ גרעסער נעזינ-דעל; וואונדערט ער זיך, קומט ער נעהנטער, דערזעהט ער חיה

רײַצע, זאָל לעבען, מיט איהרע זעקס יתומים, איינס קלענער פון צווייטען, מיט איהרם אַטאַלטער אַטראַגענדיגער אַלמנה און מיט איהר זוהן אַ גרוש און מיט זײַערע קינדערלאַך, זאָלען לעבען, זי־צען זיך אַרום טיש. זאָגט ער „גוט שבת״, הויבען זיך אויף אַלע פון טיש, און ענטפערן איהם: גוט שבת, ר׳ אהרן ליב, גוט שבת, גוט יאָהר.

קוקט ער אָן דאָס ווײַב, זיצט דאָס ווײַב זײַנס יוכבד אין אַ ווינקעל מיט אויסגעוויינטע אויגען, און אַרום שטעהען די קינ־דערלעך און ברעכען זיך די הענד: אַרײַנגעקומען די גאַנצע קאָ־מאַנדע און האָבען זיך אַרום טיש געזעצט.

געהט ער צו צו חיה רײַצע:

— געוואַלד, ווי הייסט?

— ווי עס הייסט — הייסט עס — ענטפערט זי איהם.

— און דער יושר וואו איז? — פרעגט ער.

— דער יושר איז דאָרט, וואו ער איז — ענטפערט זי איהם.

— מיר זענען אַרויפגעקומען, זאָגט זי ווײַטער — הערען אײַער קדוש. מען זאָגט, אַז איהר מאַכט קדוש גאָר נישקשה. נו, וואָס שטעהט איהר, ר׳ אהרן ליב? ב׳לעבען, מײַנע יתומים׳לעך זענען הונגעריג, הײַנט אַ גאַנצען טאָג אין מויל נישט געהאַט.

מאַכט ר׳ אהרן ליב אַ געוואַלד:

— יוכבד, וואו איז דער סטרוזש?

קומט אַרויף דער סטרוזש און שטעהט בײַ דער טהיר. ווײַזט ר׳ אהרן ליב אָן אויף חיה־רײַצען.

געהט דער סטרוזש צו צו חיה רײַצען. ווערט אַ געוואַלד, אַ געשרײַ פון קינדער און קינדערלעך: געוואַלד, ער הרג׳עט די אַלמנה! געוואַלד! ער הרג׳עט די אַלמנה, און זײַ בעפאַלען אַלע ווי גרוים ווי קליין ר׳ אהרן ליב׳ן: „געוואַלד, די אַלמנה! גע־וואַלד, די אַלמנה!״

און פון די געשרײַען הערט זיך חיה־רײַצעס קול, העכער פון אַלע: „געוואַלד, ער הרג׳עט מײַנע יתומים! געוואַלד, ער הרגע׳ט מײַנע יתומים.״

אויף די געשרײַען זענען אָנגעקומען צולויפען דאָס גאַנצע געסיל ווײַבער, יודען, ווײַבער, בחורים און בתולות מיט געוואַל־דען, מיט געשרײַען: „ער הרג׳עט די אַלמנה, ער הרג׳עט די

יתומים!" און קודם כל דעם סטרוזש פון די טרעפּ אַראָבגעוואָרפען און צו צו ר' אַהרן ליב'ן.

עס האָט זיך אָבגעשטילט, אָבגערוהט אַביסעל פון געדרודער. ר' אַהרן ליב האָט זיך די באָרד גלייך געמאַכט, צורעכט געמאַכט דעם גאַרטעל אויף דער אַטלעסענער קאַפּאָטע און דאָס שטריימעל אויפ'ן קאָפּ: עס איז דאָך פאָרט שבת, און האָט זיך גענומען צו'ם קדוש.

קדוש געמאַכט, האָט די אַלמנה מיט די יתומים אָבגעענטפערט „אָמן", און ר' אהרן ליב איז זיך געגאַנגען וואַשען צו די חלות.

מען האָט דערלאַנגט דעם גרויסען קאַרפּען־קאָפּ ר' אַהרן ליב'ן, געהט צו חיה רייצע און רוקט־צו צו זיך דעם טעלער, צוברעכט דעם קאַרפּען־קאָפּ און טיילט אַרום איהרע יתומים מיט די יתומות. זי נעמט אויך די חלה, איבער וועלכע ר' אַהרן ליב האָט זיך געוואַשען, און טיילט אַרום מוציא'ס, איינטיילענדיג יעדען זיין חלק, ווינשט זי נאָך צו:

— עסט, קינדערלאַך, עסט געזונדערהייד, זאָל עס אייך וואויל בעקומען, איהר עסט חלילה נישט ביי קיין פרעמדען. אייער מאַמעס פּראַצע מיט אייער טאַטענס, עליו השלום.

קוקט זי אַהרן ליב אָן: ווי הייסט? און דער יושר?

— עס וואָלט רעכט געווען. — זאָגט זי צו ר' אַהרן ליב'ן, — אַז אַזאַ יוד, ווי איהר זענט, זאָל זינגען זמירות פרייטאָג־צו־נאַכט ביים טיש. נישקשה, מיין זוהן, דער גרוש, און מיינע קינדער, די יתומים, וועלען אייך צוהעלפען.

ר' אַהרן ליב דערלאַנגט אַ קוק אויף יוכבד'ן, זעהט ער ווי זי זיצט אין דעם ווייסען שבת־שלייפעל אויפ'ן קאָפּ, מיט די בריליאַנטען אין די אויערן, און ברעכט זיך די הענד.

— „אַנ'אומגליק איז צו מיר געקומען, אַנ'־אומגליק".

מיט דעם יויך דערלאַנגען וואַרט מען. מען וואַרט אַהין, מען וואַרט אַהער, חיה רייצע האָט צייט צו וואַרטען.

— וואָס וועט זיין דער סוף? — פרעגט ער.

— וואָס זאָל זיין דער סוף? מיינע קינדער זענען הונגעריג, עס וואָלט אַ יושר געווען, פאַני יוכבד, איהר זאָלט הייסען די יויך דערלאַנגען. כ'לעבען, מיין יתום דוד'ל דאַרף אַביסעל יויך ווי מיט'ן לעבען. אַ גאַנצען טאָג ניט געגעסען.

אַז מען דערלאַנגט דאָס פלייש, נעמט שוין יוכבד דאָס פלייש צו איהר טישעל, טיילט איין בעזונדער און פערבעט איהר מאַן צו זיך אין ווינקעל אַריין. נאָר חיה ריַיצע איז זיך אַודאי נישט פויל, פאָלגט זיך אַ גאַנג צו יוכבד'ן אין ווינקעל אַריין און נעהמט אַוועק דעם גאַנצען טעלער פלייש צו איהרע קינדערלעך: „כ'לעבען — זאָגט זי — די יתומים קינדערלעך ווילען זיך דאָס האַרץ דערחאַפּען. אַ גאַנצע וואָך זעהען זיי דאָס אין די אויגען נישט אָן, און פאַר זייער גראָשען געלד מעגען זיי הנאה האָבען".

לויפט דאָך יוכבד צו און וויל דעם טעלער מיט'ן פלייש צוריק אַרויסרייסען, בעפאַלען איהר די יתומים מיט די יתומות ווי די ווערים: „געוואַלד, זי שלאָגט די אַלמנה" און חיה ריַיצעס קול קלינגט העכער פון אַלע: „געוואַלד, זי שלאָגט מיר די יתומים!!"

קומט זיך וויַיטער דאָס געסיל צולויפען, מיט קללות און חרמות, און מיט גרויס געלעכטער און שפּאָט.

שוין קוים דערלעבט דעם טיש דורכצוקומען, מען האַלט שוין ביַי'ם בענשען, הויבט אָן די יתומה, די טראָגעדיגע עגונה, צו קרעכצען: דער רוקען ברעכט איהר און זי האָט בויכוועהטאָג.

חיה־ריַיצע איז נישט פויל און גיט אַ פיהר אַריין די יתומה, די טראָגעדיגע עגונה, צו ר' אַהרן ליב'ן אין שלאָף־צימער, גיט זיך אַ לעג אַריין אין ר' אַהרן־ליב'ס בעט אַריין און זאָגט צו איהר:

— נישקשה, מיַין טאָכטער. גאָט וועט דיר העלפען, און דו וועסט בשלום דורכקומען מיט זיַין הילף. וואָרום ער איז אַב ליתומים ואַבי אַלמנות, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען, און ווענדענדיג זיך צו אַ יתומ'ל, וואָס איז געשטאַנען הינטער איהר האַנד, זאָגט זי צו איהם:

— געה, מיַין קינד, אַריבער נאָך נעחע דער באָבען און זאָג איהר, אַז עס רוקט זיך צו די ריכטיגע מינוט, אַז זי זאָל זיך צו־איַילען צו ר' אַהרן ליב'ן ליכטענבערג, וואו מיר וועלען וואוינען פון היַינט אָן, מיט מזל פאַר אונז און פאַר כל ישראל, אָמן.

ר' אַהרן־ליב מיט יוכבד'ן האָבען דערהערט אַזאַ מעשה, ווערט דאָך אַ גרויס געוואַלד, לויפען זיי אַריין אין שלאָף־צימער

און לאָזען נישט אַרײַן אין בעט אַרײַן, זענען זיי בעפֿאַלען די יתומים מיט די יתומות מיט געוואַלדען, מיט געשרייען: „געוואַלד, ער הרג'עט די טראָגעדיגע עגונה! געוואַלד, ער הרג'עט די טראָגעדיגע עגונה!" און חיה־רייצע'ס קול קלינגט העכער פֿון אַלע: „ער הרג'עט די יתומים! די יתומים"!

קומען דאָך ווײַטער צולויפֿען ווײַבער און מעדען און יודע' מיט יונגען, און חיה־רייצע שרײַט צו זיי:

— געוואַלד, העלפֿט מיר, די יתומה געהט צו־קינד, די עגונה צו־קינד!

זענען די ווײַבער אַרײַן אין שלאָף־צימער מיט נעהמען דער באָבען בראש. קודם כל האָבען זיי אָנגעכאַפּט ר' אַהרן־ליב'ן און הינטער די טהיר אַרויסגעשטופּט: אַ מאַנספּאַרשוין!...

דאָרטען זענען זיי צו צו יוכבד'ס וועש־אַלמער, די טהיר אויפֿגעריסען און אַרויסגענומען ווײַסע לײַלעכער; אין קיך האָט שוין אַ פֿײַער געקנאַקט, און מען האָט הייס וואַסער געקאָכט.

די עגונה איז געלעגען אין ר' אַהרן־ליב'ס בעט און האָט געקרעכצעט אַ גאַנצע נאַכט; חיה־רייצע האָט אָן אַלע אָבות דערמאָהנט און ר' אַהרן־ליב איז געלעגען אַ גאַנצע נאַכט אויף אַ קאַנאַפּע אין עס־צימער, און קיין אויג נישט צוגעמאַכט.

הכלל, וואָס האָב איך אַ סך צו ברייען, ר' אַהרן־ליב ליכטענבערג האָט דורכגעלעבט אַ שבת—זאָל איין גאָט שומר און מציל ומרחם זײַן. ער האָט קוים דערלעבט, אַז עס זאָל שוין קומען דער שבת־צו־נאַכט, און האָט אַרײַנגערופֿען חיה־רייצע'ן אין אַ בעזונדער שטוב, אָבגענומען די וועקסלען און יוכבד האָט פֿון אונטער'ן קאַפּטען אַרויסגענומען די הונדערטער, און בעצאָהלט דרײַ הונדערט און פֿופֿציג קאַרבוינים במזומנים.

נאָר בינו לבינו האָט זיך געמאַכט, אַז די אָבות האָבען זיך געמיהט און די יתומה, די וויסטע עגונה, האָט געוואונען מיט מזל אַ בן זכר, מילא וועט מען דאָך אַ קינפּעטאָרין נישט איבערטראָגען אין די אַכט טעג.—האָט די וויסטע עגונה אָבגעהאַלטען דעם קימפּעט אין ר' אַהרן־ליב ליכטענבערג'ס בעט. יוכבד האָט געבאָרגט געפֿעס אויפֿ'ן ברית, דערפֿאַר האָט די

אַלמנה מכּבד געווען ר׳ אַהרן=ליבן מיט יוכבדן מיט קוואַ=
טערשאַפט.

פון דענסטמאָל אָן האָט זיך ר׳ אַהרן=ליב ליכטענבערג
אַ נדר געמאַכט: באַנקראָטירען — יאָ, נאָר פון יודישע אַלמנות
מיט יתומים — האַלט זיך פון דערוויטענס—אַ מאוס׳ע אומה...

דער ליגנער.

גאָלדמאַן האָט זיך איינגעבויגען. משונה ווילד די הענד פערוואָרפען, און געקוקט מיט אַ ליבליכען רחמנות־געלעכטער אויף די מאַדאַם גרינבערג, וועלכע איז געשטאַנען אָנגעלעהנט ביי דעם שראַנק און איהר קלייד נאָך זיך געלאָזט נאָכשלעפען.

די מאַדאַם האָט גוט געשמייכעלט. און דער שמייכעל וואָס האָט אַרומגעבלאָנדזשעט אין די פאַלבען פון איהר געזיכט אַרום דעם מויל האָבען צו וויסען געגעבען, אַז די מאַדאַם איז אין דער מינוט זעהר צופריעדען, וואָס זי טהוט אַ חסד מיט אַ מענשען — דאָס געלעכטעריל האָט גאָלדמאַנען מעהר האָפענונג געגעבען און ער האָט זיך געטראַכט אין האַרץ: ווי גוטע מענשען דאָס זענען.

— זיטצען זיי יונגערמאַן — האָט די מאַדאַם מעהר מיט דער האַנד ווי מיט'ן מויל געזאָגט.

גאָלדמאַן האָט זיך אַרומגעקוקט, געשמייכעלט קינדיש און געקוקט אויף דעם גרויסען, גלעזערנעם הענג־לייכטער, ווי ער וואָלט ביי איהם רשות געבעטען צו זיטצען, ביני לבינו האָט ער געזעהען זיין געזיכט אין אַ שפיגעל — און אין האַרץ האָט ער זיך געטראַכט בשעת מעשה, שלים־מזל, וואָס איז מיט דיר די שמחה אַזוי? — — —

מיין מאַן קומט באַלד וועט ער מיט איהן רעדען.

ער האָט איהר דאַנקען געוואָלט, איינינגע מאָל האָט ער שוין דאָס מויל געוואָלט עפענען עפעס צו זאָגען, נאָר ער האָט נישט געוואוסט וואָס, איז ער זיטצען געבליבען שווייגענדיג.

— איך קען דריי שפראַכען, דייטש, רוסיש, ענגליש; אויסער העברעאיש, פויליש פערשטעה איך אויך, אָבער איך רעד גאָר נישט. דאָס האָב איך מיך אַליין אויסגעלערנט, אין דער היים זיך געלערנט, מיין טאַטע איז געווען אַ רב, ער האָט מיך פאַר אַ רב געוואָלט מאַכען. געגוג מלחמה געהאַלטען. צוויי יאָהר ווי איך

וואָהן אין וואַרשא, איך בין בוכהאַלטער געווען, מיין פּרינציפּאַל האָט באַנקראָטירט.

די מאַדאַם האָט אויף'ן ערנסט געקוקט, נאָר דאָך, דאַכט זיך, זיינע ווערטער נישט געהערט.

ער האָט איהר דאַנקען געוואָלט. — ער האָט נישט געוואוסט מיט וואָס. אַ מינוט האָט ער זיך געטראַכט, וואָס טהו איך דאָ? באַלד האָט עס אין איהם די בעקאַנטע שטימע געטענה'ט: לאָז זי זיך אויפהענגען, וועמען געהט עס אָן? —

ער האָט זיך געוואָלט אויפהייבען און אַוועקגעהן. ער האָט ניט געוואוסט ווי אַזוי מען שטעלט זיך פון טיש אויף; — ער האָט געוואָלט ווייטער זיצען; נור ער האָט געפיהלט, אַז ער איז שוין איבריג, געוואוסט האָט ער, מען דאַרף עפּעס טהון, נאָר סיי ווי סיי: „וואָס געהט עס מיך אָן?

— צייט דעם אוועק צו הייטצען, — האָט זיך די מאַדאַם גע-ווענדעט צום שטוב מיידעל.

גאָלדמאַן האָט געפיהלט אַז יעצט איז די צייט, ווי אַ מויז האָט ער זיך פון שטול אויפגעהויבען, און מיט'ן קאָפּ אָבגעשאָקעלט, ערגעץ וואו אַ וואָרט געוואָרפען:

אַדיע! איך וועל שפּעטער קומען, וואָס נייען?

— יאָ, יאָ שפּעטער — האָט די מאַדאַם ווי אין מיטען דערינגען זיך אָן עפּעס דערמאָנט.

ער האָט געוואָלט, אַז עס זאָל עפּעס געשעהען אַ זאַך. דער באַלקאָן זאָל זיך האַטש עפענען און פליעגלען זאָל ער קריגען און זאָל פלוצלונג אַרויס פליהען און די מאַדאַם זאָל קוקען מיט אַ אויפגעעפענטע מויל, אָדער גאָר, אָט ער, דאָס קליינע שפּיל'דיגע מענשעלע זאָל זיך מיט אַמאָל געבען אַ ציה אויס דעם שמוציגען איבער-ראָק און זאָל בלייבען שטעהען אין אַ גאָלדענעם מאַנטעל אָנגעטהון: מיניסטער, קייסער גאָר, נאַ, זעה, מיט וועמען די האָסט גערעדט!"

ווי מען וואָלט איהם מיט קאַלט וואַסער איבערגעגאָסען איז ער פון די טרעפּ אַראָב, אַרונטערגעשאַרט די פּיאות אונטער די אויערען אַראָבגעגליטשט זיך פון די טרעפּ — צעהן רובל וועלען זיין, צי וועלען נישט זיין?

אין האַרץ איז ער שוין זיכער געווען, „פּערפּעל“ ברודער,

אומעטום די אייגענע מעשה, נאר דאך האט ער מיט די ליפען געקלאפט:

— צעהן רובל, גאנצע צעהן רובל א חודש.

ער האט געהאט א סימן ביי זיך, אז אין דעם וואס ער גלייבט, אז עס וועט זיין — איז עס נישט, נאר אין דעם אין וואס ער גלויבט נישט, קומט עס יא.

און ער האט נישט געוואלט גלויבען — ער האט זיך געשטארקט נישט צו גלויבען, אז די צעהן רובל וועלען ניט זיין — כדי, אז זיי זאלען יא זיין, און ער האט געוואלט זיין איבערצייגט, אז זיי וועלען נישט זיין — נור ווי איהם צו להכעים האט זיך איהם אזוי אויסגעדוכט, אז אט שוין, שוין האט ער די לעקציע פון די צעהן רובל.

פאר וואס דען נישט? — האט ער זיך אין הארץ געטראכט, זעהר פריינדליך מיט מיר גערעדט. דאכט זיך, איך האב אויסגענומען, וואס ניין? -- אויסגענומען — נאר באלד האט ער מיט די ליפען געשמאכעלט: ברודער רעד דיר נישט איין, גאר נישט וועט פון דעם זיין, גארנישט.

דריי שפראכען, ענגליש, דייטש און רוסיש, הא-הא-הא! ווען זי גיט מיך א פרעג.

— שפיק יו ענגליש.

— יעס, מיסס — יעס. און ווייטער פטור. קען איך דען קיין ענגליש נישט רעדען.

איהם האט זיך גערדאכט, אז דאס ליגענד וואס ער זאגט, איז א גאנץ אנדערש ליגענד פון א אנדערן, ער זאגט נאר ליגענד אויף דערוויילע: ער וויל די לעקציע בעקומען. און וואס ארט עס יענעם דען?

ער פיהלט זיך נידריגער פאר יעדען אנדערן, אז אין אמת׳ן איז ער א גאר-נישט און א גאר-נישט. אלעס וואס ער וויל האבען, דאס ברויט עסען, דאס וואסער טרינקען, דאס מוז ער אויסנארען, און היינט מארגען קען ווער קומען און דעם ברודיגען שעניק פון הינטער זיין לייב רייסען.

די באקען זיינע זענען שטענדיג גרייט פעטש צו בעקומען, און איז שטענדיג גרייט שטראף צו הערען אויף דעם וואס ער האט די חוצפה אויך צו וועלען.

און ווײל ער האָט נישט דעם מוטה עס צו זאָגען מיט דעם מויל נאָר ער וויל עס פערבעסערען, זיך פערבעסערען אין יענעמ'ס אויגען און איז גרייט אָבצוקומען דעם עונש באַלד פאַר דעם גע'גנבה'ריי. און איז גרייט אַוועק צו געבען דאָס וואָס ער האָט עס בעקומען מיט זיין אויסנאַרען.

ער פרעגט נישט, ער שטעלט זיך נישט אָב פאַר וואָס איז עס אַזוי, און וויל גאָרנישט, אַז עס זאָל אַנדערש זיין. אַזוי דאַכט זיך איהם, איז'ן גאַנץ גוט, אַזוי דאַרף טאַקע זיין.

אַלע מענשען טהוען מיט איהם חסדים, אַלע איז ער שולדיג אויף דעם, וואָס מען קוקט אויף איהם ווי אויף אַ מענש, וואָס מען לאָזט איהם אַ שוועל דורכטרעטען. און ער וויל בעצאָהלען פאַר דעם, בעצאָהלען מיט עפּעס. מיט דעם וואָס ער ווייזט זיך אויס פאַר אַ אַנדערען. אָט איך בין נישט דער גאָלדמאַן. דער שפּל, וואָס ליגט אויף'ן פינפטען שטאָק, בעהאַלטען אויף זיין שעניק, און איז אַ שמש אַ זוהן, פון קראָשנעוויץ, ניין, איך בין גאָלדמאַן, מיין טאַטע איז אַ רב, איך אַליין בין אַ משכיל, קען דריי שפּראַכען, דייטש, רוסיש, ענגליש, איהר רעדט מיט אַ גאַנץ אַנדערן גאָלדמאַן.

און אין האַרץ ווייס ער, אַז מען וועט זיך באַלד דערוויסען ווער ער איז, אוי — וועט מען זיך דערוויסען — נאָר ער איז שוין מוכן ומזומן דעם עונש צו ערהאַלטען.

אָבער איצט, די מינוט ווייסט מען דאָך נאָך נישט...

נאָר טהיילמאָל, חאַפּט זיך איהם אָן אַ ווילען אַנידער שטעלען זיך אין מיט'ן מאַרק און שרייען הויך אויפ'ן גאַנצען קול: איך בין גאָלדמאַן דעם שמש זוהן פון קראָשנעוויץ. אַזוי בין איך! אַזוי האָט מיך גאָט בעשאַפען!

נאָר דאָס טרעפט זיך זעהר, זעהר זעלטען...

שוואַרץ האָט די נאַכט די וועלט אַרומגענומען, פון אַ הויך הויז פינקעלן ליכט אין די פענסטער. דאָרט מוז איצט וואַרם זיין, און מענשען זיצען אַרום אַ ווייס־געדעקטען טיש, און טרינקען טהע, האָט זיך גאָלדמאַן געטראַכט, טרעטענדיג מיט די האַלב אָפענע שטיוועל אין דער נאַסער בלאָטע.

„פאַר וואָס דען נישט. — ווערען אַ גאַנצער בעל בית אין דעם

הויז. אײנציגװײס, איך װעל זיך פערליבען אין א מײדעל דארט, צוערשט װעט זײן א סקאנדאל. דער נאך װעלען זײ מענשען שיקען, מיר װעלען חתונה האבען, איך װעל װערען א שותף אין געשעפט, פאר װאס דען נישט? פאר װאס דען נישט?"

און די נאקעטע פינגער פון זײנע פיס, װאס האבען זיך ארױס־געגליטשט פון זײנע אפענע און שמוציגע שטיװעל, האבען איצט געדרעפטשעט אין דער קאלטער בלאטע, א װינד האט איהם געבלא־זען אין זײנע בײנער און ער האט זיך אײנגעװיקעלט אין זײן ראק, ערגעץ װאו געגאנגען װאו די געדאנקען האבען איהם פערנארט.

„און א מאל א שענעם פארנאכט, ער קומט אזוי ארײן אין הויז אויף די לעקציע, קײנעד איז נישט דא אין שטוב, עס איז טונקעל, זי זיצט בײ דער פיאנע און שפיעלט, זעהר שטיל, ער זעצט זיך אנידער און הוסט אב זעהר שטיל.— זי דערנעהנט זיך צו איהם און שמועסען זעהר טרויעריג און שטיל, נײן, זײ שװײגען גאר, און שמועסען װײטער פון עפעס דאס, פון עפעס דאס, ביז מען רעדט זיך אב,— ער בעהאלט זײן קאפ אויף איהרע קניען, ער װײנט פאר איהר, און זי װײנט אויך, פאר װאס דען נישט? פאר װאס דען נישט?.."

„און מיט איהרע צערטליכע הענד האט זי זײן קאפ צו איהרע ברוסט געדריקט" האט עס איהם ערגעץ װאו א זאטץ פון א ראמאן דערמאנט.

נאר באלד טאפט ער זיך אן דעם קאפ מיט זײנע הענד, און שמײכעלט, מײן קאפ, גאלדמאן דעם שמש זוהן'ס קאפ, אח! שע־מען זאלסט דו דיך.

און ער האט זיך טאקע פאר זיך אלײן פערשעמט, עפעס מיהדנע די ליפען פערקרימט, און דאס געזיכט פון א לײכטענרע לאמטער (װאס איז געװען געגען איבער איהם) אװעק־גענומען.

— שלים־מזל! נאר דו מוזט קלערען װעגען די לעקציע כדי דו זאלסט זי נישט ערשט בעקומען.

און כדי מאכענדיג זיך פערגעסען פון די אלע גוטע זאכען, װעגען װעלכע ער האט געקלערט, האט ער זיך געװאלט פאר־שטעלען די ענדערונג פון דער זאך.

— לעקציע װילען זײ בעקומען יונגער־מאן, איהר גאלדמאן, קענען זײ עפעס? האבען זײ עפעס געלײענט? געלערענט?

דריי שפּראַך – האַ־האַ־האַ: „ספּיק יו ענגליש!"

טײלמאָל וואָלט ער געוואָלט קריגען אַ גוטען ברודער, וואָס זאָל זיין אַ מענש. אַ בחור צו אַ בתולה, עס איז איהם קיין חילוק נישט. נאָר אַזוי אַ גוטען ברודער. פאַר איהם זאָל ער זיין אָפען, אין גאַנצען אָפען־הערציג; זעהסט, איך בין גאָלדמאַן, דעם שמש זוהן. גאָלדמאַנען דעם ליגנער, גאָלדמאַנען דעם שלים־מזל'ניק, גאָלדמאַנען אָהן ענגליש, דייטש, רוסיש, דעם גאָלדמאַנען. זיין גאָלדמאַנען. און ער דערמאָנט זיך אָן דבורה'לען.

שבת נאָך מיטאָג איז עס געווען. ער האָט געוואָהנט ביי אַ שניידער, דער פאָטער איז געשלאָפען הינטער די דעק, די מוטער איז אַריין צו אַ שכנה מיט'ן „צאינה וראינה". שניידער געזעלען זע־נען געקומען, האָבען מעשיות געלעזען, שמר"ס ראָמאַנען און האָבען זיך „פערוויילט".

ער האָט געוואָהנט ביי זיי אין אַלקערישעל אויף די פראַנצי־שקאַנער. ער האָט איינינגע מאָל די טהיר אויפגעעפענט און גע־וואָלט אַריינגעהען צו „זיי" דערינען מיט־פערוויילען זיך, נור ער האָט נישט געוואוסט ווי אַזוי. ער האָט זיך איינינגע מאָל אַריין און אַרויס גערעדט. ער האָט געוואָלט אין שטוב איבערבלייבען, נאָר ביי זיין ערשיינען זיינען אַלע שטיל געוואָרען, האָט ער נאָר די טהיר פון זיין אַלקערישעל פערמאַכט הינטער זיך האָט ער שוין דערהערט דאָס פרעהליכע געזאַנג פון די מיידלעך מיט די שניידער־געזעלען הינטער זיך.

קומט ער אַהיים אויף דער נאַכט קוקט זי אויף איהם ווייך, פרעגט איהם אויב ער וויל נישט טהעע טרינקען?

ער ענטפערט איהר נישט, קוקט נור אויף איהר, טיעף קוקט ער אויף איהר. ער וויל איהר מיט זיין בליק אַזוי פיעל זאָגען.

ווי גוט איז איהם דענסטמאָל געווען.

נאָך גאָרנישט האָט ער מיט איהר גערעדט, נאָר ער האָט געפיהלט, אַז עס איז דאָ ווער, וואָס פיהלט איהם, וואָס ליעבט איהם, אַט אַזוי ווי ער איז, דעם גאָלדמאַן, דעם שמש זוהן, דעם ליגנער. אָהן די דריי שפראַכען.

און איז ער געווען אין גאַס צווישען די פיעל איילענדע מענ־שען, האָט ער געוואוסט אַז עס איז ערגעץ וואו דאָ אויף גאָט'ס ערד

אַ הויז מיט אַ הויכען אלטען איינפאָהר־טהויער, וואָס שטעהט אויף איהם אַ נומער „156“ אויף׳ן פינפטען שטאָק אין אַ פינסטערען קאָרידאָר געפינט זיך אַ קליין שטיבעל, דאָרט איז דאָ אַ מענש, וואָס ער קאָן אַרויפגעהען און אַנידערזעצען זיך, און קוקען אויף׳ן מענשען און זאָגען איהם: „איך בין גאָלדמאַן דעם שמש׳ס זוהן, פון קראָשנעוויטץ...“

אַמאָל איז ער אַ היים געקומען אויף דער נאַכט, אין שטוב איז קיינער נישט געווען, דער שניידער איז אַוועק מיט אַרבייט. דבורה זיצט ביי דעם לאָמפ און נייהט אויף דער מאַשין. ער איז צוגעקומען צום טיש.

— גוט׳ן אָבענד.

— זעצט אייך.

און ער האָט זיך אַנידערגעזעצט. און ער האָט איהר געוואָלט זאָגען אַלעס. געהמט ער איהר האַנד אין זיינע, און זאָגט אַזוי:

— דבורה׳לע, ווילסט זיין מיינע?

(אַך, ווי האָט ער בשעת מעשה געמוזט אויסזעהן, ער האָט מורא נאָכצוקלערען איבער דעם).

— איך וויים נישט, ענטפערט זי.

— נו, ווער דען ווייסט?

— מיין פרנסה האָב איך, גאָט צו דאַנקען, איך האָב אויף 60 רובל אַ חודש לעקציעס. איך בין נאָר אָבגעלאָזט, דורך דעם, געה איך אַזוי אָרים, איך שיק מיין טאַטען אַ היים געלד.

— און זי ווילען דען מיך? אַ שניידער מיידעל?

— יאָ, געבען זי מיר די האַנד. זי זענען ביי מיר ליעבער ווי הונדערט אַנדערע בעל־בתי׳שע טעכטער. איך שפיי אויף זיי, וויפיעל זיי האָבען מיר שוין שדוכים אויסגערעדט.

און זי האָט געשמייכעלט:

— און פאַר וואָס האָבען זי נישט געוואָלט?

— ווייל נאָר זי זענען מיר געפעהלען...“

„...— דו גאָלדמאַן נאַר, דו גאָלדמאַן שמש זוהן פון קראָשנעוויטץ פאַר וואָס האָסטו דו איהר נישט דערצעהלט דעם אמת ווער דו ביסט, אַז דו ביסט אַ אָרימער מענש, אַז דו זאָגסט ליגען, און פאַר איהר אַליין, איין נפש אין דער וועלט ווילסט

די אָפֿען זײַן, מיט דער גאַנצער נשמה אָפֿען זײַן...

די נאַכט איז שוואַרץ געווען, ער איז אויסער דער שטאָדט אַרויסגעקומען, בײַ אַ הויכען דונקעלען מויער, פֿון וועלכען אַלץ איז געווען גרוי בעלויכטען מיט אַ שײַן פֿון אַ לעמפּעל, איז גע־שטאַנען אַ הויכער שטאַם פֿון אַ בוים אַ דורכגעווייקטער אין רעגען. ער האָט זיך בײַ דעם שטאַם אָבגעשטעלט. דער וועג פֿאַר איהם איז געווען אין איין שוואַרץ געדיכטעניש פֿערהילט, און הינטער איהם האָבען קליינע ליכטלעך אַרויסגעדרונגען פֿון אַ דונקעלען גרויען נעבעל. געשטאַנען איז ער איינער אַליין בײַם שטאַם און ער האָט ערגעץ וואו אין דער וועלט געקוקט. עס האָט איהם אַרומ־גענומען אַ גרויס בענקשאַפֿט און אַ רחמנות אויף זיך אַליין, ער האָט זיך פֿאַר וועמען קלאָגען געוואָלט, אַ מאַמע האָט ער געוואָלט, אַ געטרייע מאַמע אויף וועלכע ער זאָל זײַן שמוציג פּנים קענען בעהאַלטען און זאָגען ווער ער איז.

ער האָט זיך אַרומגעקוקט. אַרום איז קיינעם, קיינעם נישט געווען צו זעהן, האָט ער זײַן פּנים צום נאַסען שטאַם פֿון בוים צוגעקוועטשט, פֿעסט אַרומגעאַרומט דעם שטאַם צו זיך, און איהם האָט זיך געדאַכט ווי ער וואָלט אין זײַן מאַמעס הויז אַ היים געקו־מען און ער רעדט מיט זײַן מוטער:

— מאַמע איך בין דעם שמש זוהן פֿון קראַשנעוויץ, איך בין דער אָרימער משה, דער ליִגנער, איך פֿערדין קיין זעכציג רובל אַ חודש נישט, איך קען קיין דרײַ שפּראַכען נישט, איך בין אַ ייִד — — — —

די נאַכט איז געווען זעהר שוואַרץ און שטיל — און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די נאַכט האָט אויערן און זײַנע ווערטער דריקען ערגעץ־וואו אין אַ האַרץ אַרײַן.

אַ פערשטעלטער חתן.

אַ בריעף האָב איך מיטגעהאַט פון זיינם אַ גוטען ברודער און אַ „געשעפט־מענש" צו ר' יצחק עסקפעדירער. — דער „גרעניץ מאָליבער" אין שטעדטיל סל. וואָס ליגט האַרט ביי דער עסטריי־כישער גרעניץ, אַז ער זאָל מיך „אָרענטליך בעהאַנדלען". ווי איך בין נור אין שטעדטיל אַריינגעקומען, האָב איך מיך באַלד צו איהם אַהין געאיילט. ער האָט געוואָהנט האַרט ביי דער גרעניץ, טאַקע דער לעצטער שכן פון רוסלאַנד מיט'ן „עסטרייכער". דורך דעם אַוודאי איז ער אַזאַ „פאַן בראַט" געוועזן מיט איהם. איך קום אַריין צו איהם, איך געפין דאָס שטיבעל פול מיט מחותנת'טעס אין יום־טוב'דיגע הויבען און ברייטע זיידענע קליידער, גרייטען זיך אין וועג אַריין. און איינע שרייט איבער די צווייטע. ר' יצחק, אַ קורץ יודע'ל מיט אַ ברייטער באָרד, אין אַ ברייטען סאַמעט ברוינעם הוט, שטעהט און מיטען רעדעל, אין האַנד אַ פלאַש בראָנפען און לעקעך, טיילט כבודים און קוויטשעט שוין הייזעריג איבער די ווייבער. איך האָב מיך קוים דערשלאָגען צו איהם. אין אַ ווינקעל איהם גערופען, און דאָס בריעוועל איהם איבער־געגעבען.

— מזל האָט איהר, יונגערמאַנטשיק — זאָגט ער צו מיר, איבערלייענענדיג דעם בריעף, און קלאַפענדיג מיר אויף די פליי־צעס: מזל, זאָל איך שוין אַזוי לעבען. אָט מאַך איך היינט אַ אַהין חתונה אין קראָקוי; דער חתן מיט'ן עלטערן זוהן זענען היינט גע־פאָהרען אין דער פריה דורך גריחאָוו. מיר וועלען פאָהרען דורך באַר, איהר פאָהרט מיט אונז אַלס דער חתן, און פון איצט אָן הייסט איהר שמואל גאָלדמאַן, נאָך אַמאָל, ווי הייסט איהר? — פרעגט ער מיך מיט אַ קשיא'דיגען טאָן.

— שמואל גאָלדמאַן, ענטפֿער איך איהם.

— אָט, גוט אַזוי, — קלאַפּט ער מיר אויף די פּלייצעס — נור דאָס וועט קאָסטען אַ גאַנצען צעהנער, — רוימט ער מיר איין און זאָגט דערבײַ הויך צום ווײַב: — רייזע! וואו האָסט דו דאָס גוטע גלעזיל בראָנפֿען מיטען שטיקעל לעקעך, איך מאַך דאָך עפּעס הײַנט אַ זוהן חתונה מיט גאָט'ס הילף.

איך בין מיט איהם דורכגעקומען וועגען לוין. מען האָט מיר אַ סאַמעט־הוט אָנגעטהון, אויף דעם וואָגען צווישען די מחותנים און די מחותנת'טעס אַרויפֿגעזעצט. דער עולם איז געווען פֿרעהליך אַזוי ווי מען פֿאָהרט אויף אַ חתונה. אַ ביסעל בגילופֿין, איז דער וועג אויך געווען אַ פֿרעהליכער. מען האָט גענומען צו ביסלעך בראָנפֿען. מיך האָט מען נישט אויפֿגעהערט צו רופֿען „חתן“, אַזוי די מחותנים, אַזוי די מחותנת'טעס.

מילא. וואָס אַרט עס מיך? בין איך מיר דערווײַל אַ חתן, עס איז דאָך נור ביז „איבער דער גרעניץ“ — זאָל איך נור אַריבערקומען... איך זיץ מיר דערווײַל און חזר מיר אַלץ איין, ווי איך הייס: שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן.

נור פֿון פֿיעל חזר'ן. פֿערגעס איך טײַלמאָל דעם פֿאָדערשטען, טײַלמאָל דעם הינטערשטען נאָמען. טײַלמאָל מישען זיי זיך, מײַן נאָמען און יענעמ'ס נאָמען אַזוי צוזאַמען, אַז עס איז מיר שווער אַרויסצוקריכען. און אַמאָל דאַכט זיך מיר גאָר, אַז איך בין שוין אויס „איך“ געוואָרען. און אָנגענומען אַנ'אַנדער פֿערזענליכקייט מיט אַנ'אַנדער מזל, אַנדערע גליקען און אַנדערע אומגליקען. און מיר בענקט זיך צוריק נאָך מײַן „איך“, צו מײַן פֿאָדיגען מענש מיט מײַן וועלטעלע... צום סוף האָב איך גאָר מורא. טאָמער זאָל זיך נישט מײַן „שגץ“, בשעת מעשה אײַנשפּאַרען, ווען מען וועט מיך פֿרעגען ווי איך הייס און גאָר אָנרופֿען אַ פֿרעמדען נאָמען, אָדער ווייס איך וואָס? פֿאַר וואָס דען נישט? וואָס פֿאַר אַ שײַכות האָב איך מיט'ן נאָמען שמואל גאָלדמאַן? פֿאַר וואָס נישט יעקב שלייפֿמאַן?

און אַזוי ווי איך קלער פֿון יעקב שלייפֿמאַן האַקט זיך מיר אין קאָפּ אַרײַן אַ יעקב שלייפֿמאַן, און וויל מיר נישט באַין אופֿן אַרויס פֿון קאָפּ, מיט איין וואָרט: איך הייס יעקב שלייפֿמאַן.

נײַן, געוואַלד, איך הייס דאָך גאָר שמואל גאָלדמאַן, טענה איך

צו מיר, און דער וואגען מיט די רעדער קלאפען מיר: ניין, יעקב שלייפמאן. און איך ארבייט מיט מיר: ניין, שמואל גאלד־מאן, און דערווייל קומט גאר מיין אייגענער נאמען און גיט זיך מיר א מיש אריין. איך קען שוין גאר נישט ארויס — איך קלער שוין פון גאר נישט.

אין דעם רופט זיך אן ר׳ יצחק עקספעדירער:

— חתן, וואס זיצט דו אזוי פערקלערט? ווי הייסט דו, חתן?

— יעקב שלייפמאן.

— אזוי איז גוט. וועל איך האבען א שענע חתונה,—רופט זיך אן ר׳ יצחק,— וואס פאר א „שלייפמאן" איז אויף מיר געקומען! שמואל גאלדמאן הייסט דו דאך גאר.

— יא, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלד־מאן. הויב איך אויפ׳ס ניי אן צו חזרן.

דערווייל זענען מיר שוין אנגעקומען צו דער „טאמאזשנע". אונז זענען אקעגען געקומען צוויי פון יענע יונגע לייטלעך מיט די בלאהע קאנטען, און בלאהע היטלען. מיין הארץ הויבט אין מיר אן צו קלאפען: „שמואל גאלדמאן". „יעקב שלייפמאן". מיין ר׳ יצחק לויפט זיי א קעגען מיט דער פלאש אין דער האנד. און הויבט אן טיילען כבודים. „זעהט, דאס איז מיין זוהן, דער חתן, ער האט היינט חתונה", ווייזט ר׳ יצחק אויף מיר מיט׳ן פינגער, און די מחותנת׳טע רייזע הויבט מיך אן צו בענשען, און דערזעהענ־דיג אז ר׳ יצחק איז מיט די לייטלעך אזוי „פאן בראט" ווער איך א ביסעל שטארקער ביי מיר און דער „שמואל גאלדמאן" הויבט זיך מיר אן אויסצוקלערען.

מען פיהרט אונז אין טאמאזשנע אריין, ר׳ יצחק ווארפט אויף דער שוועל א ווינק צו מיר:—נו חתן, שמואל גאלדמאן. ווי פיהלסט דו דיך — צום סטראזשניק, וואס איז דארט נעבען אונז געשטאנען, כדי ער זאל נישט חושד זיין!— ער פאסט דאך נעבעך היינט.

מיר זענען אריין אין „טאמאזשנע". אינוויינינג זענען געשטא־נען גאליציאנער יודלעך. האלב נאקעט, מען האט זיי ארומגעזוכט. און זייערע לאנגע פאות האבען זיך געטרייסעלט פאר שרעק. א דיקער הויכער, שטארקער פריץ, האלב אנגעטהון ווי א אפיציר־

האָט אונז מקבל פּנים געווען מיט אַ געלעכטער: וואָס איז דאָס עפּעס היינט ביי דיר פאַר אַ שמחה?

— זעהסט, פּאַני לעבען, אונזער זוהן, אונזער חתן, וואָס מיר מאַכען איהם היינט מיט גאָט'ס הילף חתונה. מיר זענען געקו־מען דיך בעטען, פּאַני לעבען, אויף דער חתונה, דו מוזט מיט אונז מיט פאָהרען, מיר ריהרען זיך נישט פון אָרט, — זאָגט צו איהם ר' יצחק.

דער הויכער פּריץ שטעהט און בעטראַכט מיך פון קאָפּ ביז די פיס, מיר אויף די ליפען איז אָנגעגרייט, ווי עפּעס אַ קוויט: יעקב שלייפמאַן — (נור געוואוסט האָב איך, אַז איך הייס שמואל גאָלדמאַן).

— גאָר אַ פיינער בחור, — זאָגט צו מיר דער הויכער, דיקער פּריץ, — דו האָסט עפּיס ליעב די כלה?

איך חזר מיר אין זיך: שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן.

— ער שעמט זיך, — פערענטפערט מיך ר' יצחק פאַר'ן פּריץ, — ביי אונז זעהסט דו, גנעדיגער פּריץ, איז דאָך אַנדערש ווי ביי אייך, ביי אונז זיצט דאָך אַזאַ בחור ווי ער אין „באָזשניצע" און לערנט. —

— דער בעסטער לערנער אין שטאָדט, פאַר איהם פאַסט ניט זעהען די כלה, די מאַמע זעהט די כלה פריהער, דערנאָך ערשט איז די חתונה — דערקלערט איהם רייזע.

— נו, יעצט האָטש מוז דער „יאַסנע פּאַן" מיט אונז „זשיר־קעס" בראָנפען טרינקען, אַז גאָט האָט מיר שוין יאָ געהאָלפען און דערלעבט חתונה צו מאַכען אַ קינד, — זאָגט ר' יצחק, בראָנפען אָנגיסענדיג.

— אַז גאָט האָט אונז דערלעבט — העלפט אונטער רייזע און טרערען הויבען אָן איהר צו קאַפּען פון די אויגען. די יודענע גיעהט צו צו מיר: — מיין זוהן, מיין קרוין, מיין נחת—און פאַלט אַרויף אויף מיר, און הויבט מיך אָן צו קושען, צו האַלזען: — מיין קרוין, מיין לעבען!

איך דערשרעק מיך, און רוק מיך אָב פון איהר, אַ שוואַרץ יאָהר, די יודענע האָט זיך געמוזט פערגעסען.

דער הויכער, שטאַרקער פּריץ קוקט אויף אונז.

— ער שעמט זיך צו קושען מיט א יודענע, — זאגט ר׳ יצחק.
— עס איז דאך א מאמע, — זאגט דער פריץ.
— ביי אונז איז אזא „זוויטשיי" (מנהג).

איך האב בעמערקט אין די יודענעס אויגען הייסע טרערען און איך האב געצווייפעלט: צי מיינט זי עס ערנסט. (אפשר האט זי זיך פערגעסען), אדער פאלש, בכדי דעם פריץ אבצונארען.

— ווי הייסט דו? — פרעגט מיך איינער דערוויל פון „די לייטלעך".

— שמואל גאלדמאן, — ענטפערט פאר מיר יצחק עקספעדירער און כדי איהם פון חשד ארויסצונעהמען גיהט ער צו: — מיט מיר רייד, פריץ לעבען, ער איז דאך היינט א חתן, ער פאסט היינט, איז ער שוואך, — און באלד ווענדט ער זיך צום פריץ:

— נו, זאל דער פריץ דערלעבען זיינע קינדער חתונה צו מאכען, און זיינע איינקלעך, און זיינע אור-איינקלעך — זאגט ער צו איהם דאס גלאז דערלאנגענדיג.

נו, אויף דיין געזונד, „פאן מלאדי", — זאגט צו מיר דער פריץ, די האנד אויסשטרעקענדיג: — דא האסט דו א רובל „קאפקע נעלד". גיב דער כלה צו בעהאלטען.

„יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן. יעקב שלייפמאן"—חזר איך מיר דערוויל.

— עס איז דאך נאך א קעלביל, עס ווייסט דאך נאך פון גאר נישט,—פערענטפערט מיך ר׳ יצחק צונעהמענדיג דעם רובל.

— איך חזר מיר: יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן.

— האסט, נאר גאר נישט ביי דיר — זאגט צו איהם דער פריץ, בעטאפענדיג.

— ע, פריץ, דו בעליידיגסט מיך,—זאגט צו איהם דער יוד.

— חלעבען, פריץ, אין אזא טאג, — העלפט איהם אונטער רייזע.

באלד האט אונז דער שרייבער דאס קוויטעל דערלאנגט.

— נו, קום חתן? ציהט מיך ר׳ יצחק.

דאס צווייטע מאל האט ער נישט געדארפט איבערחזר׳ן.

— נו, חתן! — ווי הייסט דו?
— שמואל גאלדמאן, ענטפער איך איהם.

— אז מען דאַרף ניִשט. ווייסט ער, — בּייזערט זיךְ ר׳ יצחק,

מיִר קומען אָן צום רויטען קלאָטץ — פֿון דער צווייטער זײַט קוקט אַהער דער עסטרײַכיִשער; מיִר גיִבען איִבער דעם סאָלדאַט דאָס קוויִטעל, מען לאָזט אונז אַריִבּער.

נו, אָט איִז מען שוין אויף דער צווייטער זײַט. מיִר געהען אַרײַן צום „עסטרײַכיִשען". דאָרט איִז ר׳ יצחק איִן דער היים. רעדט יודיִש ווי איִן מיִט׳ן בּית־המדרש און האַפּט פֿון דעם „עסט־רײַכיִשען" מיִט׳ן שפּיִציִגען בּערדיל אַ ציִגאַרעל.

— דאָס מאַך איִך אַ האָכצײַט הײַנט, אַ חתונה הייסט דאָס, מיִט מײַן עלטערן זוהן איִן קראָקוי — דערצעהלט ער איִהם.

— שמואל גאָלדמאַן — רוף איִך אויס מײַן נאָמען.

— דאָ דאַרף מען ניִשט — ציִהט מיִך ר׳ יצחק בּײַם אַרבּעל.

די באַהן איִז בּאַלד בּײַ דער גרעניִץ, גאַליִציאַנער יודלעך איִן ציִליִנדערלעך. אַלע טראָגען זיי ציִליִנדערלעך, אַפּיִלו שוין אָבּגעלעבּטע, אײַנגעבּויגענע, נאָר דאָך ציִליִנדערלעך, איִן אַ פּראָס־טען מיִטוואָך. עפּעס זעהט עס אויס ווי חול־המועד, און אײַנער גיִט דעם צווייטען כּבוד אָב און „שפּרעכען" זיִך דײַטש מיִט אַ יו־דיִשען נוסח. אַנשטאָט „האַ? האַ?" וואָס אײַן יוד פֿרעגט דעם צווייטען בּשעת׳ן רעדען, האָטש ער דערהערט וואָס מען רעדט, איִז בּײַ זיי דער נוסח: בּיִטע, בּיִטע. איִן מיִטען דעם עולם דרעהט זיִך אַ יודענע אַרום מיִט אַ גרויסען, אַלט מאָדיִשען טײַסטער מיִט פֿערשיִעדען־לענדיִש געלד: — אפֿשר בּרויכען זי עסטרײַכיִשעס, דײַטשעס, ענגליִשעס, אָדער דעראיִבּעריִגעס (רוסיִשעס)? — און איִך דרעה מיִך שוין פֿראַנק און פֿרײַ אַרום מיִט מײַן אײַגענעם נאָמען און מיִט מײַן אײַגענעם „איִך" און „אויס חתן" און קיינער זאָגט מיִר שוין ניִשט קיין וואָרט...

איִך האָבּ מיִר געקויפֿט אַ בּיִלעט פֿאַר „קרייצער" שוין מיִט „קראָנען" און בּיִן מיִר איִן וואַגאָן אַרײַן איִנאײַנעם מיִט די מחותּניִם.

— נו, „חתן" ווערסט דו האָטש קומען אויף דער חתונה? — פֿרעגט מיִך ר׳ יצחק.

— אודאי, וואָס דען?

און איִך וויִל מיִר שוין דעם סאַמעט־הוט אויסטהון, ערשט עס קומט אַרײַן דער אײַגענער געזונדער, שטאַרקער פּריִץ איִן וואַגאָן אַרײַן, מיִר בּעהאַלטען זיִך צוערשט — ער זוכט אונז אָבער אויף:

— נו, ק'טשאַרטו, איך פֿאָהר מיט אייך, זשידקעס, אויף דער חתונה מיט — רופֿט ער זיך אָן.

פֿינסטער איז מיר, פֿינסטער איז ר' יצחק'ן אין די אויגען געוואָרען.

און ר' יצחק שמייכעלט נאָך: — הונדערט יאָהר זאָלסטו דו מיר לעבען דערפֿאַר, פֿריין לעבען, דער „חתן” טאַנצט פֿאַר פֿרייד.

וואָס ניין, חתן? — ווענדט ער זיך צו מיר.

„זאָלסט אַזוי לעבען”. — טראַכט איך מיר, און הויב מיר אויפֿ'ם ניי אָן צו חזר'ן: שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן.

די הערצער קלאַפּען אין אונז און ר' יצחק מיט רייזען זענען מלא שמחה.

מיר פֿאָהרען דערווייל ווייטער, איך שפּיעל דערווייל די ראָלע אַלס „אַ חתן”. ר' יצחק רופֿט צוזאַמען די גאַליציאַנער יודלעך און שטעלט מיך פֿאַר פֿאַר זיי. מען ווינשט מיר מזל-טוב, דער זיווג זאָל „עולה יפה” זיין.

— און וואָס וועט דער סוף זיין?

און חלעבען, איך האָב מורא, טאָמער איז דאָס גאָר נישט קיין שפּיעל, קיין אָנשטעל. אַ קשיא אויף גאַליציען, מיר הערען זיך אַזוי פֿיעל אָן: אַריינגעכאַפּט אַ מיידעל אין אַ קאַטוילישען קלויסטער אַריין. אָבגעשמד'ט און פֿערפֿאַלען. אַ גויה'טע. האָטש דער טאַטע לויפֿט צום קייסער, די מאַמע צום גלח — דאָס מיידעל וויל נישט עסען קיין טרפֿה, און זאָגט „מודה אני” — פֿערפֿאַלען. געשמד'ט. ווער ווייסט. מען האָט מיך אַריינגענאַרט אין זאַק אַריין און געמאַכט מיך פֿאַר אַ „חתן”. מען וועט מיר געבען אַ כלה — און געה שריי „חי וקים”.

און וואָס וועל איך זאָגען פֿאַר מיין ווייב אין דער היים?

מיר קומען אָן אויף אַ סטאַנציע פֿאַר קראָקוי. עס קומען אַרויף יונגע לייטלעך — שבת'דיג אָנגעטהון, מלא שמחה. אינמיטען עפּעס ווייבער:

— דאָ זענען דאָ אונזערע מחותנים? — פֿרעגט מען אין דער לופֿט.

— פֿינסטער איז מיר! — רופֿט ר' יצחק אויס.

— מאמע, מאמע — שרייט א יונגערמאנטשיק — אין א הויכען סאמעט־הוט. מיט א נייער קאפאטע. אין א נייע שירם מיט א פאר נייע קאלאשען, פון וועלכע מען האט אנגעזעהען, אז ער איז טאקי דער אמת'ער חתן.

— וועה איז מיר, שמואל מאך פליטה — ווארפט איהם אונטער ר' יצחק.

אין דעם אויגענבליק — דער חתן איז נישט דא.

די מחותנים שטעהען פערגאפט, קוקען זיך ארום.

— נו, וואס שטעהט איהר יונגע לייטלעך? איהר זענט דאך חתן־בחורים. אט האט איהר דאך דעם חתן, — רופט ר' יצחק.

די בחורים שטעהען און גאפען.

— נעהמט איהם. — גיט ער א ווינק צו די יונגע לייטלעך?

די בחורים גיבען מיך א רינגעל ארום. מען גיט מיר אב „שלום עליכם" — איך לאז מיך: ווארט, איך וועל אייך שוין וויזען, טראכט איך מיר.

שוויינעדיגערהייד פאהרען מיר צו קיין קראקוי. מיר קומען אן אויף די סטאנציע. איך האפ מיין פעקעל, גיב מיך א לאז ארויס און האפ א דראשקע:

— פאהרען!

— חתן, חתן — דא, דא, הער איך הינטער מיר קולות רופען.

— פאהרען! — בעפעהל איך נאך א מאל דעם פוהרמאן.

— דא, דא, חתן — רופט מען הינטער מיר.

די דראשקע פאהרט מיט מיר אוועק.

— לאזט, לאזט איהם — דא איז דער חתן, דא — רופט ר' יצחק.

און וואס דער סוף איז דארטען געווארען, ווייס איך נאך נישט עד היום.

אַ יודישער נגיד.

I.

צוויי שטעדטלעך.

גאָמבין און גאָסטענין זענען צוויי קליינע שטעדטלעך, וואָס איינס ליעגט הארט נעבען דעם צווייטען, דאָס לעצטע איז נאָר אַ מפּל, אַ צולייג צום ערשטען (חאָטש גאָסטענין זאָגט דאָס זעלבע אויף גאָמבין). ווארום גאָמבין איז אַ מקום, וואָס ערציהט מאַנספערשוינען, גאָסטענין איז ווייטער אַ מקום, וואָס איז מגדל פרויענצימער, און גאָט ברוך הוא האָט געקליגט צו בעשאַפען איין שטעדטעל הארט נעבען צווייטען, כדי נאָר אַז יודען זאָלען זיך קענען צוזאַמען משדך זיין (אין איין שטאָדט אַ שדוך טהון, וואָס דאָרט זאָל זיך דער חתן מיט דער כלה געפינען, פּאַסט דאָך נישט, זיי קענען זיך דאָך נאָך אַמאָל אין דער גאַס צוזאַמען טרעפען), און חאָטש גאָסטענין ערציהט אויך מאַנספערשוינען, דאָך איז עס נאָר אַ צולייג צו גאָמבין, ווייל די יונגע לייטלעך קומען דאָך צו די שוועהרס קעסט עסען, קומט אויס, אַז גאָסטענין ווערט וואָס אַמאָל קלענער, גאָמבין – גרעסער.

אויף דעם וועג פון גאָמבין קיין גאָסטענין איז פאַרהאַן אַ יודישע קרעטשמע, כדי דאָרט זאָל זיין דער צוזאַמען־פאָהר פון ביידע צדדים. אַ בעזונדערע שטוב איז דירעקט אין דער קרעטשמע געמאַכט געוואָרען, אַז חתן כלה זאָל צווישען זיך אַ וואָרט חאַפען, און דאָרט שרייבט מען תנאים.

אַלע גאָמבינער יונגלעך האָבען זיידעס און פעטערס אין גאָסטענין, אַלע גאָסטענינער יונגלעך האָבען באָבעס און מומעס אין גאָמבין, און אַז איהר פאָהרט אויף דעם וועג פון איין שטעדטיל אין צווייטען, זעהט איהר טהיילמאָל ווי יונגלעך מיט אויסגעוויינטע אויגען לויפען מיט שרעק פון איין שטעדטיל אין צווייטען אריין,

א ברוגז זיך א ודאי אין דער היים געמאכט, לויפט ער צו א זיידען אדער צו א פעטער... און אז עס קומט חול-המועד געפינען זיך גאסטעניגער בעלי-בתים אין גאמבין — גאמבינער בעלי-בתים קומען צו גאסט נאך גאסטענין.

דער וועג, וואס פיהרט פון איין שטעדטיל אין צווייטען אריין, הייסט אין גאמבין: „דער גאסטעניגער וועג", אין גאסטענין רופט מען איהם: „דער גאמבינער וועג", און אז עס קומט שבת געהען גאמבינער מיידלעך אויף איין זייט וועג שפאציערען, גאסטעניגער בחורים אויפ'ן צווייטען זייט וועג שפאציערען, און ווען נישט דער תחום-שבת וואלטען זיי זיך צוזאמען געטראפען...

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטיל ווערט נאר איינ-געשלאפען, לאזט זיך א בחור פון גאסטענין אויף דעם „גאמבינער וועג" ארויס, ער טראגט א לאנגען ראק מיט צוויי שניטען, איין אומגעלייגט קעלנערל אויפ'ן האלז. און דער בחור געהט, ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק אום, אויב עס געהט איהם, חלילה, נישט ווער נאך, און ער געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און ער ווערט אין קאריש פון מענשענס אויגען בעהאלטען.

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטיל ווערט נאר איינ-געשלאפען, לאזט זיך א מיידעל פון גאמבין אויף דעם „גאסטעני-נער וועג" ארויס, זי טראגט א לאנג גרין קליידעל מיט א זומער פאלדענדיגען זשאקעט, און דאס מיידעל געהט ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק אום, אויב עס געהט איהר, חלילה, נישט ווער נאך, און זי געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און זי ווערד אין קאריש פון מענשענס אוי-גען בעהאלטען.

אין מיטען וועג טרעפען זיי זיך צוזאמען.

— פייגעלע! מיין מאנד!

— שמערל! מיין זעלע!

א געליבטער מיט א געליבטע זענען דאס, וואס לעזען ביידע שמר'ס ראמאנען.

II.

די שטעדטלעך צום נגיד.

דער מאַרק אין גאַמבין איז מיט קליינע הילצערנע הײַזלעך אַרום גערינגעלט, וואָס פֿון דערווײַטען זעהען זיי אויס ווי קליינע שטיקלעך אָבגעבראָכענע פֿלויטלעך, און צווישען די שטיקלעך פֿלויטלעך פֿון איין זײַט מאַרק קוקט אַ געלב אָבגעפֿאַרבט הויז אַרויס העכער פֿון אַלע, און דער נײַער אָבגעשמירטער דאַך גלאַנצט מיט עשת אין דער גאַס אַרײַן. אויף אַ האָלצערנעם אַלט-מאָדישען גאַניקעל, וואָס הענגט איבער אַ נידריג געוועלב, טאַקי אין דעם געלבען הויז זיצט שאָשע, בערקע דעם נגיד'ס ווײַב, אַ דיקע, בריימע פֿרוי אָנגעטהון אין אַ ברייט פֿאַרטוך, און דאָס בונט שליסעלעך, וואָס איז אַרײַנגעשטעקט אין דעם פֿאַרטוך, און די גרויסע גאָלדענע באָמבעס, וואָס הענגען איהר אַראָב פֿון די גרויסע אויערען, שאָקלען זיך יעדע ווײַלע אַזוי ווי נאָר די יודענע בעוועגט זיך. בײַ איהר זײַט אויף דעם גאַניקעל שטעהט עפּיס אַ יונגעל אָנגעטהון אין אַ לאַנגע קאַפּאָטע מיט אַ ספר אונטערן אָרעם און ציהט זי בײַ דעם פֿאַרטוך און קוויטשעט עפּיס וויינענדיג.

פֿון דער צווייטער זײַט מאַרק פֿאַר אַ ווײַס הויז, וואו עס גלאַנצט זיך אַ שילד, שטעהען אייניגע פֿײַער-קענדלעך מיט וואַסער און עפּעס אַ סטראַזשניק, עפּעס אַ גוי מיט אָבגעפּוצטע שטיוועל און הויזען, מיט בלויע לאַמפּאַסען און אַ היטעל מיט לאַמפּאַסען, דרהעט זיך אין מאַרק אַרום.

אין מיטען גאַס שטעהט אַ דראָנג, אויפֿ'ן דראָנג איז אַ ברעט אָנגעשלאָגען מיט אָבגעריבענע אותיות, בײַם דראָנג הענגט אַ לאַמטער מיט אַ פֿערייכערט גלעזעל, בײַ דער לאַמטער שטעהט איין אָבגעריסענער יוד, מיט אַ צעריסען פֿערדרעהט היטעל, און קראַצט זיך אין דעם שוואַרצען אָבגעברענטען לײַב, וואָס קוקט אַרויס פֿון די צעריסענע קאַפּאָטע, און דער יוד שטעהט, קוקט אין גאַס און לאַכט.

אַיונגעלע געהט דורך און שרײַט: וועלוועל משוגע'נער! וועלוועל לאַכט; באַלד דערמאָהנט זיך דאָס יונגעלע, אַז עס איז שוין שפּעט, אײַלט ער זיך אין חדר אַרײַן.

אין מיטען מארק שטעהען אקופקעלע יודלעך, אנגעטהון אין לאנגע קאפעטעס, טיט שטעקענס אין די הענד און שמועסען צווישען זיך, איינער שטעהט ביים דראנג און שרייבט עפעס אין א ביכעל אריין.

פאר די געוועלבלעך שטעהען ווייבער מיט שטריק־נאדלען אין די הענד, שטריקען, שמועסען צווישען זיך; פון ערגעץ וואו הערט מען א וויינענדיג געשריי פון קינדער: אחדר א ודאי נישט וויט...

אין דעם מארק, טאקי אין דעם געלבען הויז, זיצט בערקע, דער שטאדט־נגיד. פון וואנען ער איז נגיד געווארען? נישט קיין באהנען געמאכט, נישט קיין שיפען אויפ'ן ים? איין גאט ווייסט עס! אין דעם מארק צווישען די צעבראכענע אבגעריסענע פלויטלעך דערצעהלט מען אזוי:

אין אפטייקערס הויז אונטער די טרעפ איז אנ'איינגעלייגטער אויבען דא, דארט האט אמאל א בעקער געוואהנט, אפילו ביי טאג איז אויך א סכנה דורך דעם הויז דורכגעהן, איניגע ווייבער האבען שוין דארט, נישט דא געדאכט, גע'מפיל'ט, ווען זיי זענען אליין דורך געגאנגען. נטע הירש דער וואסער־טרעגער האט דארט געזעהען אייער ליגען, מיינט ער, אז עס האט זיי ווער אנידערגעלעגט און פרעהט זיך אויף דער כשר'ע מציאה, וואס גאט האט איהם געשיקט. און נאר אזוי ווי ער שטרעקט זיין האנד אויס: שטעה! עס פלאצען די אייער, און פערשידענע מענטשלעך פליהען ארויס מיט א גרויס געלעכטער, און זענען ערגעץ וואו פערשוואונדען געווארען.

און אויף בערקען פלעגט מען זאגען נאך פון קליינערהייט אן, אז ער האט צו טהון מיט „יענע לייט". דארט אין אפטייקערס הויז אויפ'ן אויבען פלעגט ער טאקי נעכטיגען, צוועלף א זייגער ביי טאג זעהט מען איהם תמיד אליין צום בית־עולם געהן און דער ריכטיגער סימן איז, וואס זומער טראגט ער שטענדיג א גראבען פעלץ און עס פלעגט איהם נישט הייס זיין, ווינטער אלייכט חאלאטעל און נישט קאלט זיין.

און בערקע האט אמאל „אזא איינעם" בעשוואוירען, און יענער האט איהם געוויזען פיעל טעפ רענדלעך, וואס דער אלטער אפטייקער האט אין אויבען געהאט איינגעמויערט.

געוועזען איז עס ארעם יודיש געלד, פון קראנקע דערשלא=

גענע מענשען, וואס דער אפטייקער פלעגט פון זיי די הויט רייסען, דורך דעם האט נישט דער אפטייקער און נישט בערקע קיין שליטה דערצו. זיי זענען נאר שומרים איבער דעם געלד.

דעריבער איז דאך שוין קיין וואונדער נישט, וואס בערקע איז א קארגער, אז ער האט קיין שליטה נישט אויף זיין אייגען געלד. טאקי ער וויל העלפען, מיט'ן גאנצען הארץ וויל ער, מען זעהט דאך טאקי ווי ער וויינט פשוט מיט טרערען, בשעת יענער קלאגט זיך פאר איהם, נאר העלפען קאן ער דאך נישט... אז עס איז נישט זיין געלד.

און חאטש אין גאטבין אליין איז בערקע אזוי שפל'דיג – טאקי ביי די גאמבינער בעלי־בתים – אבער אין דער פרעמד האל־טען גאמבינער בעלי־בתים זעהר פיעל פון זייער בערקע, שטאל־צירען מיט זיין רייכקייט און בעריהמען זיך מיט זיין דארף „זא־פאראווקע", וואס שם'ט אין די סביבות – און זאגט א גאמבינער בעל־הבית, אז א קוטנער נגיד איז רייכער פון בערקען, איז ער אייך גרייט אלעבעדיגען אויף צו עסען.

גאמביןווארט אויף בערקעס טויט ווי יודען ווארטען אויף משיח'ן, א פלויט צום בית־עולם, דאס בית־המדרש – א דאך, די מקוה – א נייעם קעסעל, די שוהל – אנ' ארון: אלץ אויף בערקעס טויט. קוים מאכט בערקע „דאס עסק..." וועט שוין אויף אלעם קלעקען.

גאסטענין ווארט אויך אויף בערקעס טויט – אי וואס? גאר נישט! דאכט זיך אזוי גלאט וועט שוין נישט דורכגעהן: זיי זענען דאך אויך יודען און דארפען אויך: איינס זייערע זיהן זענען גאמ־בינער איידעמס, גאמבינער בעלי־בתים – זייערע מחותנים. און גאמ־בין שפארט זיך איין: זיי קענען ווארטען ביז משיח וועט קומען, זעצען זיי א בית־דין: ווי הייסט? זיי זענען דאך אויך ארעמע לייט – מאכט מען אפשרה: זיי וועלען אויך א חלק'ל קריגען – עס קומט זיי טאקי נישט – נאר גלאט, זאלען זיי וויסען, אז גאמבין איז גאמבין.

און בערקע געהט דערווייל ארום און לאכט.

נאך דער שרפה שיקען די ראשי־הקהל צו איהם: ר' בערקע קרוין – וואס איהר האט צו געבען, גיט שוין, מיר זענען דאך אין איין עת־צרה, וועט מען שפעטער וועלוועלער לאזען.

נאָר געה און שמועס מיט אַמענש, וואָס האָט קיין שליטה אויף זיין אייגענע געלד נישט. ענטפערט ער זיי:

— דערווייל קיין גראָשין געלד נישט, דערנאָך וועט איהר צייט האָבען.

פאַר דעם האָט מען איהם גע׳קנס׳עט.—זיך נישט צו דיהרען ביז פופציג רויטע וועלען נישט ליגען אויפ׳ן טיש.

און דער גבאי פון חברה־קדישא בעזונדער מיינט, אַז וויפיעל בערקע וועט געבען וועט מען אַליין נישט די מטה מיט׳ן נייעם טוך בערעקען.

אַנדערע בעלי־בתים האָבען תרעומות; וואָס זאָל ער נעבעך טהון, אַז ער קאָן נישט, אַז ער האָט קיין שליטה נישט?

III.

דֶער נָגִיד צוּ דִי שְׁטֶעדְטְלֶעךְ.

בערקע אַליין איז זעהר אַ רייכער מענש פון דער נאַטור, אַ גוטער ברודער; האַלט זיך נישט גרויס מיט זיין פערמעגען, דרעהט זיך אַ גאַנצען טאָג אַרום אין דער גאַס, אָנגעטהון אין אַן׳אַלטע פאַפיעלאַטע קאַפּאָטע, אָבגעפלאַקערט פון דער זון, מיט נייע בענדער און קנעפּ בענעהט, דאָס היטעל אויסגעריבען, האַלט אַן׳אַלטען שטעקען אין האַנד, וואָס אויבען ביים אָנגעהמער איז ער גלאַטיג, אַ סימן אַז ער דיענט שוין לאַנג זיין בעל־הבית. קוקענדיג אויף בערקען, אויף זיין אויסגעטריקענט געזיכט, אויף די קאַלטע האַרטע קנייטשען, וואָס פאַלטען זיך אין זיין פנים, קריגט מען אויף איהם גרויס רחמנות — ער זאָגט מיט שרעק, ווי אַ כושל, יעדען ציטעריג „גוט מאָרגען”, שמייכעלט צו אַלעמען ליעבליך און חנפ׳עט אַלעמען, ווי ער וואָלט חלילה געבראָכט יענעמס לאַסקע, און קרעכצט תמיד אויף דער ביטערער צייט.

— גוט מאָרגען, חאַצקעל, וואָס מאַכסט דו עפּעס גוטס? זאָגט ער צו חאַצקלען דעם בעל־עגלה, ווען דער לעצטער געהט פון אַ געוועלב אַרויס און האַלט אין האַנד אַ קעסטעל מיט שמירעכטס.

— זעסט דאָך בערקע (אַלע אין שטאָט רופען בערקען) מען שמירט דעם וואָגען און מען פאָהרט.

— וואו אַהין דאָס?

— וואו דען? אז נישט קיין גאָסטעניץ.

דערווייל קומען זיי אָן צו חאַצקעלס וואָגען, איינגעשפּאַנט און גוויי אויסגעמאָגערטע גנאַדעס. בערקע גערט צו, קלאַפּט אויפ׳ן פערדס רוקען, זאָגענדיג צו חאַצקלען.

— וואָס מאַכט דיין חיה עפּיס? אוי, גאָר נישט קיין בריה, שוין צייט זי איבערצוטוישען, חאַצקעל. און חאַצקעלס גנאַרע שטעהט אויסגעשטרעקט די אויערען, האָרכט אויס דעם שמועס — און פערקלערט זיך: מען מיינט זי אפשר?

חאַצקעל דרעהט אַראָב דאָס ראָד, שפּאַרט אונטער דעם וואָגען מיט׳ן רוקען.

בערקע גערט צו, שטעקט אַרונטער אונטער דעם וואָגען זיין דיקען שטעקען און וויל חאַצקלען העלפען דעם וואָגען אונטער־הייבען, און פרעהענדיג זיך אויף די טובה, וואָס ער טהוט דאָ איצט חאַצקלען, זאָגט ער מיט בעהאַלטענעם נחת:

— ווייסט וואָס, חאַצקעל? אין זאַבאַראַווקע זענען דאָ גוטע פערד צו קויפען. פאָהר אַרוים און זוך דיר עפּיס אויס אַ סחורה׳לע פאַר דיר, ער וועט דיר וואָלוועל פערקויפען, ברוך.

האַצקעל, אַרונטער שטעקענדיג דעם קאָפּ אונטער דעם וואָגען, דעם אָקס שמירענדיג, ענטפערט איהם פון אונטער׳ן וואָגען:

— יאָ, ברוך. גאָר נישט מיט איהם וואָס צו מאַכען, זיבען און צוואַנציג רובל שוין געוואָלט איהם געבען און ער וויל נישט הערען און געדענקען.

— אַזוי, וויל נאָך נישט — וואונדערט זיך בערקע, חאַ, חאַ, חאַ,—ער קנייטשט איין דעם שטערן, און עס דאַכט זיך, אַז ער האָט עגמת־נפש פון זיין רזשאַנדצע, וואָס ער וויל קיין זיבען און צוואַנציג רובל נישט נעהמען.

— וואָלט איהם אַ בריוועל אַרויסגעשריבען,— רעדט חאַצקעל פון אונטער דעם וואָגען אַרוים.

— עך, ביטערע צייטען!—קרעכצט בערקע און נעהמט אַרויס אַ פּישקעלע מיט שמעק־טאַבאַק און איז מכבד חאַצקלען,—עס זעהט אויס, אַז בערקע איז זיך זעהר מצער דערויף.

דאָרט אין מיטען מארק שטעהען דאס קופּקעלע יודען און קוקען אויף בערקען, ווי ער העלפט חאצקעל פוהרמאַן דעם וואָגען אונטערשמירען, און זײערע פערטריקענטע ליפּען, און דאס קלאַפּען מיט די שטעקענס אויף די שטײנער דריקט עפּעס עגמת־נפש אויס אויף זײער נגיד, וואס ווײסט נישט צו האלטען זיך בכבוד און גיט זיך אָב מיט אלערע בעל־עגלה.

באַלד קומט בערקע אָן צו דעם קופּקעלע יודען.

— גוט מאָרגען.

— גוט יאָהר.

— וואָס הערט מען נײַעס? ווער האָט אין זאַלאַראַווקע געקויפט?

— ער וויל נישט פערקויפען, אײַערער—רופט זיך אָן אײַנער פון די יודען.

— אָווא, פאר דרײַ און פערציג אויך נאָך נישט, וואונדערט זיך בערקע.

— און איך זאָג דיר, אז עס וועט דיר באַנג טהון, בערקע,— זאָגט צו איהם אײַנער.

אַ צווײטער יוד העלפט איהם מיט:

— וואַרט, בערקע! דו וועסט נאָך אונז בעטען.

— מילא, קרעכצט בערקע, מן הסתם וויל מען טײַערער געבען. וועט אַ גאָמטענינער קויפען.

— און אונז דאַרף מען נישט לאָזען לעבען, צעבײזערט זיך שוין אײַנער.

— עך, קרעכצט בערקע, און ווינקט צו אַ יונגען מאַן פון דער קופּקע.

— זרה, זײַ נאָר מוחל.

יענער קומט צו איהם, און עפּיס ווי וועלענדיג בערקען איבערבעטען זאָגט ער צו איהם נאָך אמאָל זײַן אײגענעם גוט מאָרגען:

— שוין הײַנט מאָנטאָג, געלטען נאָך צײַט געווען, קרעכצט בערקע.

גלויבט מיר, איך ווײס דאָס, און וואָס קאָן איך טהון.

— איך האָב דאָך אויך אַ ווײַב מיט קינדערלעך, בעט זיך בערקע און די קנײטשען פון זײַן געזיכט זעהען אויס ווי וויינענדיג.

— די צײַט איז שלעכט, פערענטפערט זיך זרח.

— די צײַט איז ביטער—זאָגט בערקע, פרעגענדיג דערמיט זרח'ן...

—הײסט דו צושרײַבען צום חוב־קרעבצט בערקע נאך א מאל.

—מילא, וואס קאן איך מאכען?

—ביזם נעבעך א שלי׳מזל׳ניק, בעדויערט איהם בערקע, שטארק אבזיפצענדיג זיך.

זײַ שמועסען ווײַטער צווישען זיך.

באלד הערט מען פון נאניקעל שאשעם, בערקעס ווײַבס קול.

— בערקע, דאס מיטאג איז שוין פארטיג.

—האסט דו ווײַטער א געשעפט. פארענטפערט זיך בערקע פאר דאס קופקעלע יודען, און באלד דרעהט ער זיך אוים, זאגט עפעס אַן־אויסרײד און נעהמט אהיים.

זײַ קוקען איהם נאך.

באלד קומט בערקע אן פאר דער שטעל גרינס, וואס איז פאר זײַן הויז, נעהמט א רעטעך אין האנד, בעקוקט איהם פון אלע זײַטען.

ער נעהמט אפירער ארוים פון קעשענע און גיט איהם דער יודענע, וואס זיצט פאר דער שטעל.

די יודענע בעקוקט דעם פירער, אוןווארפט איהם אין א קווארט ארײַן.

שוין אַן־אויסגעדונגענער פרײַז.

בערקע נעהמט דעם רעטעך און געהט מיט איהם אין הויז ארײַן.

— ווײַטער געלד אויסגעגעבען, זאגט ער מיט א געלעכטערל צו דעם קרעמער, וואס שטעהט אויף דער שוועל מיט דעם גע־ווילבעל, וואס איז אונטער זײַן נאניקעל.

דער קרעמער קראצט זיך אין בערד׳ל קאלטבלוטיג...

די מאמע מיט דער טאכטער.

— און דאס איז דיר נאך גוט געווען, האסט דו געהאט וועטיג,— נא דיר נאך. א שענע, ריינע כפרה אויף מיינע שונאים'ס קעפּ!— האט ביילע געענטפערט דער טאכטער, אראבציהענדיג זיך דאס טיכעל טיעפער איבער די אויערען, דאס געזיכט בעהאלטען אין די געזונצעלטע הענד און געבליקט אויף די פלעשער, וואס זיינען פערשטעלט מיט גרויע ביינען פאפיר און קוקען אראב פון דעם הויכען שראנק.

דער אלטער ר' יעקב גאלדשטיין, וואס זיצט אויבען אן ביים טיש, האט אויפגעהויבען דעם קאפּ מיט דער לאנגער ווייסער בארד, און די אויגען האבען זיך ארויסגעשפּארט דורך דעם טרוקענעם, צוזאמענגערונצעלטען פנים.

— נו, זאג טאכטער, זאג אדרבה, וואס פעהלט דיר ביי אונז, האסט חלילה נישט צו עסען, צו קליידען, אדער וואס, אדרבה פרעג דיין מאן, לאז ער זאגען, אדרבה.

— איין מאל פאר אלע מאל, איך וויל דאס מייניגע און וויי טער פטור, איהר האט מיר צוגעזאגט 500 רובל נדן,— גיט מיר זיי! וואס, בין איך נישט ווי רחל'ע, ווי חיים דוד, וואס האט איהר צו מיר? גיט דאס מייניגע און לאזט מיר געהן.

— געהן, שמייען, וואו, אין דער ערד אריין?— האט זיך די אלטע ביילע צובייזערט. מאכענדיג מיט די צוזאמענגעקניישטע גע־רונצעלטע הענד. איהרע טרוקענע איינגעצויגענע און איינגעפאלע־נע ליפען, וואס זעהען אויס ווי א קניידש אין געזיכט, האבען זיך פערשפרייט, געטרייטעלט, און דאס האט מעהר אויסגעדריקט איהר פערדרוס, ווי די גרויע אויסגעלאשענע אויגען.

נאך אמאל האט זי דאס געזיכט אין די הענד בעהאלטען, קו־קענדיג אויף די פלעשער פון שראנק.

— נאר נישט געבייזערט זיך, נאר נישט געשריען, מען קען

אַלײן מאַכען אין גוטען, האָט זיך דער אַלטער אָנגערופען, אויפהויבענדיג זיך פון זײן פאָטערשטוהל. ער געהט צו צו דער טהיר, וואָס פיהרט אין אַ צווייטען חדר און קלאַפּט אָן.

— נחום, זײַ מוחל.

עס עפענט זיך די טהיר, און נחום, אַ יונגערמאַן פון אַ יאָהר 20, בעווײַזט זיך. זײַן ווײַס געזיכט, וואָס שײַנט אַרויס פון דעם שוואַרצען בערדיל, און די ווײַסע אויסגעצויגען נאָז האָבען צו ווייסען געגעבען, אַז זײַן האַרץ קלאַפּט.

זאָג, נחום, זײַ מוחל, אדרבה, דו ביזט דאָך אַ בר אוריין, אדרבה זאָג, וואָס פעהלט דיר ביי אונז?...

און די אַלטע אויסגעלאָשענע אויגען, וואָס זענען האַלבליך בעהאַלטען אין די ווײַסע ברעמען, שטאַרען נאָך מעהר אַרויס פון דעם אויסגעטריקענטען דאַרען פּנים, און עס דאַכט זיך, אַז אָט פאַלען די אויגען אַרויס און עס בלײַבען איבער נאָר אַ פּאָר שוואַרצע טױטע לעכער.

— אָ, ווײס איך וואָס? איז בנוגע מיר איז מיר אַלײן איינם.

נחום'ס שטימע האָט געציטערט, און דעמאָלס ווען ער האָט גערעדט, האָבען זיך די לעפצען כשר'דיג איבער די אויגען אַראָבגעלאָזט, אזוי ווי זיי וואָלטען עדות זאָגען אויף דעם, וואָס ער רעדט.

— נו, האָט זיך דער אַלטער אָנגערופען מיט אַ שטײַגער, ווי ער וואָלט געבעטען אום שלום.

— וואָס, נו, — גאָר נישט, איך וויל מײַן געלד און ווײַטער פּטור, אײַנמאָל פאַר אַלע מאָל, איך בין אַ מענש פאַר זיך, וויל איך מיר לעבען פאַר זיך, וויל איך פּרובירען מײַן מזל, טאָמער וועט מיך גאָט אויפריכטען, שוין גענוג געווען בײַ אײַך ביז אַהער.

נחום האָט געקוקט אויף זײַן ווײַבעל. זעהענדיג איהר רויט געזיכט און איהרע פײַערדיגע ברענענדיגע אויגען האָבען זיך איהם נאָך אַמאָל די לעפּלען אַראָבגעלאָזט איבער די אויגען און מיט אַ בעהאַלטענעם נחת האָט ער זיך די הענד געקוועטשט. זי האָט געגעבען אַ קוק אויף איהם, האָט זי די ליפּען פערביסען.

— אָבער דאָך ניט איצט, אויף די מינוט, דערווײַל איז דאָך נאַכט, דערווײַל לעגט מען זיך שלאָפען, — האָט דער אַלטער געזאָגט, אויפהויבענדיג זיך פון זײַן אָרט.

די יורענע זיצט בײַ'ם טיש, דאָס געזיכט מיט די בײדע הענד

פערשטעלט, און די טראָלטען פון איהר הויב בעוועגען זיך.

— גוט דערלעבט, מ'שטיינס געזאָגט: מען בעט אויף קינ־דער—האָט זי אמורמעל געטהון, ניט אראָבנעהמענדיג די אויגען פון דעם גרויסען בויגען פאפיער.

די טהיר, וואָס פיהרט אין צווייטען חדר, האָט זיך פערהאַקט.

א „גוט נאַכט" האָט זיך געהערט מיט א שטילען בייזערדי־גען טאָן.

— און איך זאָג דיר, אַז אַלץ, אַלץ איז פון זיין קאָפּ. אַלץ ער, אַלץ ער,— זאָגט די יודענע מאַלענדיג מיט די הענד, אַזוי ווי מיט זיי וואָלט זי דעם מאן עפּיס וועלען געבען צו פערשטעהן — זי האָט גאָר קיינמאָל דעם שכל נישט געהאַט דערצו.

—אָ, וואָס דיר פאַלט אַלץ איין,—דער אַלטער בלייבט שטיל און אין אַווײלע אַרום זאָגט ער ווידער:

—וואָס וועט מען איצט טהון? עס קומט אויס נאָר די קראָם צומאַכען אויף דער עלטער.

— קוקט איהם נאָר אָן, דו מיינסט טאַקי, איך דאַרף זי? —די אַלטע האָט זיך אויפגעהויבען פון איהר אָרט.—אויף טויזענד כפרות דאַרף איך זי, איך וועל מיר אַליין אויך קענען אַנ'עצה געבען.

דער אַלטער האָט אַלץ געקרעכצט.

אין דעם צווייטען חדר.

נחום געהט אַרום הין און צוריק.

—בטלן, צו מיר האָט ער נאָך אפּיסק, מיך קען ער נאָר יאָגען, און אַז עס האַלט עפּעס ביי'ם טהון, שטעהט ער ווי א גולם,— האָט זיך שרה געבייזערט, אַראָבנעהמענדיג די נייע פלושענע קאָל־דרים פון די בעטען.

נחום האָט זיך געשטעלט ביי דעם שראַנק. שרה'לע, פער־שטעהסט נישט, איך קען נישט, מיך וועט ער צום רבי'ן שלעפּען— ער געהט צו נעהנטער צו איהר—ער וועט מיך פערקלאָגען, אַז איך וויל פון לערנען אָבשטעהן. דו מעגסט, פאַר דיר פאַסט עס.

ער נעהמט זי אָן ביי דער האַנד.

זי שטופּט איהם אַוועק: גיי שוטה...

אין א פּאָר וואָכען אַרום.

דאָס פֿערשטויבטע שוואַרצע שויפֿענסטער פֿון ר' דוד קו-בערבאַכערס געוועלב איז היינט אָבגעפֿאַרבען, אָבגעוואַשען און איינגעשטעלט מיט פֿערשיעדענע פּרוכטען: אַ טהורם פּאָמעראַנצען בעפּוצט מיט ניס, מאַנדלען, עפּעל און באַרגעס פֿון ביידע זייטען ציהט צו צו זיך יעדען פֿאַרביינעהער, אַזוי ווי די שוואַרצע אויגען, וואָס בעהאַלטען זיך פֿערשעמט אין דעם איידעלען געזיכט פֿון דעם יונגען ווייביל, וואָס שטעהט אויף דער שוועל.

אויף די טהירען, אַנשטאָט די פֿריהערדיגע פֿערשטויבטע שילדען מיט אָבגעריבענע ווערטער, העגגען היינט אַ פּאָר נייע אויס-געמאָלטע שילדען מיט פֿערשיעדענע פּרוכטען, אונטען שטעהט אויפֿגעשריבען דער נאָמען: נחום געלדמאַן.

אין דעם צווייטען הויז איז אויך אַ פּרוכט-האַנדעל. אין אַלטע פֿערשטויבענע קערב זענען די פּרוכטען, וואָס קוקען אַרויס פֿון דעם שויפֿענסטער, אַזוי ווי דאָס געזיכט פֿון דער אַלטער יודענע, וואָס שטעהט ביי דער טהיר.

אויף די טהירען הענגט אַ שילד יעקב גאָלדשטיין.

ביידע ווייבער שטעהען, אַזוי ווי גרייט מלחמה צו האַלטען.

עס געהט דורך אַ יונגער מאַן. די אַלטע יודענע פֿון דעם אַלטען געוועלב, לויפֿט איהם אַנטקעגען, חאַפּט איהם אָן פֿאַר די האַנד און ציהט איהם.

— זייט מוחל, יונגער מאַן, דאָ, זייט מוחל, וואָלוויל און גוט, ערשט אַנייעם סאָרט געבראַכט פֿון וואַרשוי.

דער יונגער מאַן געהט מיט דער יודענע — זי האַלט איהם פֿעסט ביי דער האַנד און שלעפּט איהם — אָט האָט ער שוין זיין טריט אויף איהר שוועל געשטעלט, און די אַלטע יודענע האָט אַ בליק געוואָרפֿען אַהין צו דער טאָכטער ווי זאָגענדיג: אַהאַ, ווער איז שטאַרקער?

שרה'לע שטעהט פֿאַר איהר געוועלב און קוקט מיט איהרע שוואַרצע פֿינקעלדיגע אויגען, ווינקענדיג צו דעם יונגען מאַן. זי מאַכט אַ בעוועגונג מיט איהר האַנד, אַרויפֿנעהמענדיג זיך די האָר.

דער יונגער מאַן רייסט זיך אַרויס פֿון דער יודענע און געהט אַהין צו שרה'לען.

די יודענע לויפֿט איהם נאָך: זייט מוחל, אַ פֿרישען סאָרט — וואָלוועל, בחצי חנם.

— וואָס פֿערדרעהסט איהר מיר אַקאָפּ, לאָזט מיך אָב! און דער יונגער־מאַן געהט נאָך שרה׳לען אין געוועלב אַריין.

— אַ בייזע פֿינסטערע נאַכט צו דיין קאָפּ, חצופה. משומד׳ת, אַלע קונים נעמט זי מיר אַוועק— אויסגעריסען זאָלסט דו ווערען.

שרה׳לע רופט זיך גאָר נישט אָהן.

די אַלטע געהט צוריק און זעצט זיך אַנידער אויף דער שוועל פֿון איהר געוועלב.

צווישען דעם שווער און דעם איידעם איז אַגאַנצע וואָך שלום. אין בית־המדרש זיצען זיי ביידע און לערנען; קריגען זיי זיך אַמאָל איבער אַתוספֿ׳ת׳ל, ווערען זיי באַלד שלום.

צווישען דער מאַמען און דער טאָכטער זענען אַגאַנצע וואָך מחלוקת׳ן.

די אַלטע ציהט, שלעפּט דעם קונה, מיט געוואַלד נויט זי איהם—די יונגע ווינקט נור.

די אַלטע שרייט, שילט און זידעלט, די יונגע שוויגט.

נאָר שבת איז שלום.

שבת אין דער פֿריה, ווען אַלע קראָמען זענען פֿערמאַכט און אַלאַנג אויסגעצויגענער קול לאָזט זיך הערען אין מיטען גאַס: „יודען אין שוהל אַריין!” געהט די אַלטע יודענע אַרויס פֿון איהר שטוב, פֿערבונדען דעם קאָפּ מיט אַטיכעל, זי געהט צו איהר טאָכטערס לאַדען און קלאַפּט אָן:

שרה, מען האָט שוין אין שוהל גערופֿען!